

VESTNIK VOLERO
VOLERO VESTNIK
SLOVENSКИН
DOMOBRAVCEV
VESTNIK
DOMOBRAVCEV
SLOVENSКИН
VESTNIK VOLE
ERO VESTNIK

VESTNIK SLOVENSКИH DOMOBANCEV IN DRUGIH RODOLJUBOV
je glasilo svobodnjakov vključenih v ZDSPB. — Izdaja ga konzorcij,
Ramón Falcón 4158, 1407 — Buenos Aires. Ureja uredniški odbor. Naslov
uredništva in uprave: Ramón Falcón 4158, suc. 7, Buenos Aires.

VESTNIK — VOCERO es el informativo de los combatientes anticomu-
nistas eslovenos. Edición y redacción: Ramón Falcón 4158, 1407 - Buenos
Aires. Editor responsable: Rudi Bras.

VESTNIK — VOCERO is the voice of slovenian anticommunist veterans.
Ovitek: Aleš Gošar.

Tiska: Vilko S. R. L., Estados Unidos 425, 1101 - Buenos Aires, Argentina.

— o —

DENARNA NAKAZILA za naročnino in za „Tiskovni sklad Karla Mauser-
ja“ pošiljajte na ime Alojzij Dolinar, na zgoraj napisani naslov uprave.

— o —

V S E B I N A

Nebeški sel (Vladimir Kos)	249
Nikolaj Tolstoj in Slovenci	250
Tolstoj jim zbuja vest	252
Anonimna pisma (SmR)	253
Šlovenska petindvajseta ura (Boštjan Kocmur)	254
Spomini na dr. šmajda (Janez Grum)	280
Iz zgodb rdečega imperija	296
Ob 30-letnici madžarske vstaje (Slavko Skoberne)	298
Hrastnik je onemel (Franc Ižanc)	300
Stični ob 850. jubileju (Ludovik Ceglar)	303
Omahnil nam je v grob Lojze Dolinar	308
Slovenija na invalidskem vozičku (Jože Košorok)	309
Meditacija o hinavščini	310
Pripombe k „Vetrinjski stvarnosti“ (Tone šušteršič)	312
Besede Otmarja Mauserja na romanju v Midlandu	313
Opombe h knjigi Škof Rožman (Ludovik Ceglar)	315
Papeži in fatimska skrivnost (Ludovik Ceglar)	318
V SPOMIN	323
NOVE KNJIGE (dr. Peter Urbanc)	326
Grave denuncia	III
DAROVI	III

VESTNIK VOČERO

SLOVENSKIH DOMOBRANCEV IN DRUGIH RODOLJUBOV

LETNIK XXXVII

OKTOBER-NOVEMBER-DECEMBER 1986

Nebeški sel

Vsak Božič se mi ustnice vzravnaajo
v smehljaj
in vem, da tudi vam v tujini.

Kljub temu, da je Satana armado
prevevala čuječnost
v skrajni sili,
in čas in prostor sta bila ujeta
v železni zvok
korakajočih legij,
in zmeraj globlje v prah se je pogrezal
poslednjega preroka grob z obeti —

naenkrat

se je v gorskem Betlehemu
pojaval sel Nebes v luči oklepu,
z vestjo o Božjem Sinu-Detetu!

Kaj pravite,
so se v to čudo čred
nasršile pastirjem starim brade?

Še vrag boji se Deteta armad.

Vladimir Kos

GROF NIKOLAJ TOLSTOJ IN SLOVENCİ

Dne 17. julija 1986 je GROF NIKOLAJ TOLSTOJ — na povabilo protikomunističnih borcev — obiskal Slovence v Torontu. Obisk je bil v zvezi z nedavnim izidom Tolstojeve knjige „The Minister and the Massacres“ (Minister in množični umori). Ob tej priložnosti je bila v Torontu slavnostna večerja z lepim programom, pri kateri so Slovenci uglednega gosta tople pozdravili in se mu zahvalili za knjigo, v kateri je opisana vetrinjska tragedija in komunistični pokoli po Sloveniji. V knjigi pride do zaključka, da je krivec za predajo slovenske vojske komunističnim partizanom bivši britanski minister in politični svetovalec v Alexandrovem glavnem stanu danes še živeči HAROLD MACMILLAN. — O tem snidenju grofa Tolstoja s Slovenci so slovenski časniki že poročali. Niso pa objavili lepega Tolstojevega odgovora, s katerim se je zahvalil za pozdrave. Ta odgovor je v celoti objavila DR. BRANKA LAPAJNE v svojem, v angleškem jeziku pisanem časniku „THE PHOENIX“. Objavljamo prevod teh pomembnih, Tolstojevih besed.

„Moje zanimanje za Slovenijo, katere nisem — kot večina ljudi na zahodu — prav nič poznal, se je vzbudilo, ko me je nekega dne obiskal na mojem domu, blizu Oxforda, Slovenec, ki živi v Walesu, s katerim sva sedaj dobra prijatelj. Pripovedoval mi je svojo zgodbo, ki je popisana v tej knjigi. Kar me je posebno pretreslo, je bilo to, kar mi je dejal potem, ko je že bil najin pogovor končan in sva kramljala o vseh mogočih zadevah, približno takole: Vidite, vi Rusi ste doživeli strahotno tragedijo. Vsak to ve. Morda večjo in v večjem številu, kot katerikoli drugi narod na svetu. Rusija je velika in mogočna država in zato ves svet pozna vašo tragedijo. Mi Slovenci pa smo silno majhen narod. Kdo v Evropi, razen Balkana, pravzaprav ve, kdo so Slovenci? Zato je naša tragedija ena izmed tistih, ki so zapisane pozabi.

Ko sem to slišal, sem začutil žalost in obenem jezo. Čutil sem, da ne bi bilo prav, ako bi bila ta tragedija pozabljena, in tudi ne bi bilo pravično, če bi ostala nepoznana in nezapisana, kot da se nikdar ne bi zgodila. Mislim, da sem prav takrat sklenil, da moram napisati to zgodbo in je ne smem prepustiti pozabi. In tudi to sem sklenil, da moram priti tej zgodbi do dna.

Toda naloga, ki sem si jo naložil, je bila težja in dolgotrajnejša, kot pa sem mislil. To pa zaradi vzroka, ki sem ga odkril šele pozneje. Poleg že samo po sebi težavnega posla, ki je bil v tem, da je bilo treba poiskati ljudi, ki so sami doživeli to tragedijo, pregledati grmado dokumentov, ki so v Angliji in v Severni Ameriki, je bila pa najtežja ovira to, da so skušale britanske oblasti čim bolj prikriti vse to, kar se je slabega zgodilo. In prav to, da se mi je toliko vrat zaprlo pred nosom in da je izginilo toliko

dokumentov, me je gnalo naprej v svojih sklepih priti stvari do dna ter odločno nadaljevati svoja raziskovanja. Končno mi je vse to delo potrdilo zelo slutnjo, da je bila v zvezi s to tragedijo resnično levičarska zarota.

In to se je zgodilo kljub britanskim dokazom, o katerih se lahko vsakdo prepriča, če obišče Public Record Office v Kewu, katere sem jaz ponatisnil v svoji knjigi. CHURCHILL je namreč 29. aprila 1945 zapisal, da ne sme biti vrnjen noben Jugoslovčan, tudi ne hrvaški ustaš. In vendar so bili vrnjeni in — kakor vemo — doživeli grozno usodo, prav tako strašno kot tista, ki so jo doživeli Rusi v Sovjetski zvezi. Operacije so bile resnično izvedene po istem načrtu, kot so že pred več kot dvajsetimi leti delali Sovjeti, čeprav ni Tito potreboval v tej zadevi strokovnih nasvetov od NKVD, ki so mu sicer bili na razpolago.

Bila je torej to zelo težka naloga, ki sem si jo naložil, vendar sem dobil od ljudi, ki so zbrani v tej dvorani, morda več pomoči, kot od kjerkoli drugje. Posebej se torej želim zahvaliti MILANU ZAJCU, FRANKU KOZINI in FRANKU DEJAKU, ki so mi povedali svoje doživetje. Kot lahko vsi sami vidite, je vse moje sedmo poglavje v resnici njihovo poglavje. In kot je zapisal CHRISTOPHER BROOKER v odličnem članku, ki ga je priobčil britanski časopis THE SPECTATOR, ki je bil tukaj ponatisnjen v torontskem GLOBE, je to verjetno najbolj grozno poglavje od vseh. Tu je prikazano, kako dela komunizem.

In ni to samo eno izmed slučajnih pobojev. Bil je to zelo pazljivo organiziran pokol in sicer tako, kar je najbolj strahotno, z namenom, da nihče ne ostane živ. Da so naši trije prijatelji torej sedaj tukaj, je pravi čudež, kot ve vsak, ki je govoril z njimi ali ki je bral moj popis, ki vsebuje točno to, kar so mi oni povedali. Tita ni brigalo, koliko ljudi bo pomoril in koliko ljudi bo za to zvedelo. V resnici, kot mi vemo iz pripovedovanja o hrvaških smrtnih pohodih, je Titu ugajalo, da ljudje to zvedo. To je pomagalo utrjevati temelje njegovemu režimu, postaviti reko krvi med starim in novim režimom. Pokoli teh, ki so jih Angleži vrnili, so morali biti kar najbolj skriti in tajni iz drugih vzrokov, da se namreč ne bi nikdar zvedelo, da se je to zgodilo z angleškim sodelovanjem. Ampak mi imamo tukaj živo pričevanje, in tako resnica, kakorkoli si kdo prizadeva, ne bo zakopana in nikdar uničena. Prišla bo na dan.

Zelo sem vesel, ko vidim tukaj toliko mladih ljudi, ki so slišali, koliko grozot so preživeli njihovi starši. V resnici imamo vsi, ki prihajamo iz vzhodne Evrope, podobne zgodbe. Mislim, da sedanja generacija tega ne sme pozabiti. Gonilna sila, ki me je gnala, da sem napisal to knjigo, je bila resnično ta, da bi mladina vedela, kaj so njeni starši in dedje preživeli.

Rusi so resnično to šibo komunizma doživeli prej, kot katerikoli drug narod na svetu. Ne smemo pozabiti, da so bili oni prve žrtve in zelo številne žrtve. Hudo so trpeli in še trpijo, huje kot katerikoli njegov satelit, razen ubogih Afgancev.

Sovjeti radi zatrjujejo v svojem tisku, da bo stara generacija izginila v „prahu zgodovine“. Posebno radi so uporabljali to frazo pred drugo svetovno vojno in so pri tem mislili na Beloruse, ki so bili posebno uporni. In prav stalno ponavljanje te fraze me je, ko sem bil še mlad, pripravilo do sklepa, da ne smemo izginiti v „prahu zgodovine“. Sovjeti res mislijo, da bo naš konec, ko bo izumrl rod naših očetov. Toda temu ne bo tako. Vsak nov rod bo rodil vrsto novih borcev. Resnično upam in tako dopovedujem svojemu sedemletnemu sinu Dimitriju, ki je ves nepočakan in bi že rad šel nad nje s svojo leseno sabljo, da bo, če ne bom mogel jaz pojahati na belem konju v Moskvo, to storil nekoč prav gotovo on. Prav je, da vsi, ki smo danes tukaj zbrani, naredimo podoben sklep, ki ga bomo utrjevali iz roda v rod, ne glede na to, do kdaj bo to trajalo.“

Tolstoj jim zbuja vest

Mladi študent Harry Phibbs, urednik mladinskega glasila angleške konservativne stranke je povzročil veliko senzacijo v krogih te stranke. Prebral je namreč Tolstojevo najnovejšo knjigo *Minister in pokoli*. Po daljšem pogovoru s piscem Tolstojem je za svoje glasilo napisal članek. V tem je odločno zahteval od Harold MacMillan-a, da pojasni, zakaj je poslal v smrt 75.000 Kozakov in Jugoslovanov. Če tega ne bo napravil, pravi, potem bi bilo na mestu, da MacMillana vržejo iz konservativne stranke, ki ne bi smela biti povezana z vojnim zločincem. Ta mladi urednik je bil potem zaradi formalnih razlogov prisiljen, da odstopi iz uredništva, del naklade tega lista pa je bil celo uničen. A bilo je že prepozno. Prišlo je do velikega škandala in ostra obtožba MacMillana ter tudi angleške vojske, ki je pri tem sodelovala, je bila postavljena v pravo perspektivo. V angleškem časopisju se je razvila silna debata in med temi je najbolj prepričala tista v *Daily Mail-u* od 21. avgusta t. l. Pisec „obtožnice“ Norman Stone, profesor zgodovine na Oxfordu je v članku z naslovom „Zločin Harolda MacMillana“ zapisal med drugim tudi tole: „Nueremberski proces je bil v resnici velika hinavščina, kajti tudi rdeča armada je izvrševala vojne zločine in Stalin je bil še posebej večji zločinec od Hitlerja. Tudi Britanci so (po piscu) izvršili vojni zločin na katerega obtožbo mora odgovoriti MacMillan.“ Potem pa želi stvar malo ublažiti in opravičiti, češ da se je po končani vojni Anglija znašla v Evropi brez Amerike, ki se je vojaško takoj umaknila s tega področja. Vzhodna Evropa je padla pod absolutno oblast Sovjetov, ostali del Evrope pa je bil v ruševinah. V Franciji in Italiji je malo manjkalo, da ne bi komunisti prevzeli oblasti. Zaključuje prof. Stone takole: „Pri vsem tem pa naj se MacMillan brani kakor hoče, ostane dejstvo, da je bila predaja protikomunističnih Kozakov in Jugoslovanov (naši domobranci, op. p.) nedvomno akt vojnega zločinstva. Polovica predanih so bili namreč celo že-

ne in troci. Najmanj kar je MacMillan kriv pri tem zločinu, je to, da je pri njem sodeloval.“ Tako vplivni profesor. Podpisani sem z ozirom na to poslal profesorju malo notico, v kateri ga opozorim, da je v tistih težkih časih obstajala v Evropi deželica Lichtenstein z oboroženo silo 20-ih orožnikov. Ko so prišli Sovjeti že na mejo Avstrija-Lichtenstein, da bi prevzeli 500 sovjetskih državljanov, ki so bili proti sovjetom v ruski osvobodilni armadi s pomočjo Nemcev, so jih odgovorni v Lichtensteinu zavrnilo rekoč: „MI VAM NE DAMO NOBENEGA.“ In v večno slavo Lichtensteinu je tako bilo in je pri tem ostalo. Vseh 500 beguncev je bilo rešenih! Kopija tega pisma profesorju je bila poslana Haroldu MacMillanu; kdo ve, mogoče se bo pa le pred smrtjo izpovedal. Kdo namreč more prisiliti človeka, ki je izvrševal vladne odredbe, da nese skrivnost o enem največjih vojnih zločinov s seboj v grob in tako prevzame zanj vso odgovornost in največjo krivdo.

dr. Peter Urbanc

Anonimna pisma

Eno izmed komunističnih orožij — seveda popolnoma v skladu z njihovo „etikó“ — so tudi anonimna pisma, katerih namen je zbegati zavedne Slovence in povzročiti med njimi sumničenja. Tako anonimno pismo je prišlo nedavno iz Celovca in je označilo zavednega in trdnega slovenskega javnega delavca, g. Vinka Ošlaka, ki je uslužbenec Mohorjeve tiskarne in sodelavec pri Celovškem zvonu, za tajnega informatorja UDBe ali OZNe. Žal, da je neki zdovski protikomunistični list nasedel tej intrigi in to popolnoma izmišljeno in zlagano „novico“ objavil.

Vedeti je treba, da delo celovške Mohorjeve družbe in izhajanje Celovškega zvona ne gresta povsem v račun komunistom v domovini. Da bi to delo onemogočili, so se poslužili grdega obrekovanja in hoteli prisiliti na g. Ošlaka pečat ovaduha.

Naj navedemo še en primer. Pred nekaj meseci so nekateri člani in tudi članice naših mladinskih organizacij v Buenos Airesu dobivali anonimna pisma, v katerih jih komaj pismeni pisun (verjetno kakšnemu poslanštvu prodana duša) poziva, naj se otresejo „starih politikov“ in se oprimejo „novih“ (seveda komunističnih). Mladina se je hahljala ob branju te „poslanice“, napisane v pokvečeni slovenščini, in odklonila prijazen poziv, ker ji je dobro poznana pokončna drža njenih očetov in ji je tako zaplotniško streljanje le v zabavo.

SLOVENSKA PETINDVAJSETA URA

V – Obnoviti zrak

A) Osveščenje — Revitalizacija

1) Razčaranje Slovenije (Pripis na rob)

Trdoživost mitov

II

„Naši naglavni grehi“

Pod gornjim naslovom je dr. Vinko Brumen, v Meddobju 1984/1-2 (153), priobčil zelo domiselno razpravo o osnovnih nravnih držah, ki nekako opredeljujejo slovensko politično zdomstvo. Zadetost njegovih zaključkov in potrebnost njih uporabe izpričuje tudi gromoviti odmev, ki ga je med bliski in točo z dogmatične skale sprožila moja analiza polpretekle slovenske zgodovine. Na kratko povzamem glavne misli.

Uvodoma pisec pojasni, da gre pri naglavnih grehih za „duševne drže“, ki sicer „niso grehi v natančnem pomenu besede“, ki pa „so vir mnogih grehov“; zato jih sv. Tomaž imenuje „grehote“.

„Grehotam nasprotne drže (so) kreposti,“ ki pa se tudi morejo pokvariti, „če izgubijo pravičen stik s stvarnostjo“.

Za duhovno rast je potrebna poboljšava. Temu služi izpraševanje vesti. Ako bi poudarjali samo svoje vrline, bi nas to zavedlo „k nekemu blaženemu zadovoljstvu“ nad lastno popolnostjo, „kar je tudi ena od grehot“.

Na grehote opozarja kritika, ki je, razumljivo, za prizadetega neprijetna, večkrat tudi boleča, a je nujno potrebna za kakršenkoli napredek. Biti pa mora „pravilna“, t. j. dovolj resna, utemeljena in spoštljiva.

„Prva, osrednja in največja družbena krepost je ljubezen, (ki je) v volji iskati dobro, delati dobro, hoteti in storiti največje dobro vsakomur.“

Ker pa je posameznik „šibak in zmotljiv“, se mu lahko zgodi, da iskano dobro zgreši. Potrebuje pomoči drugih pri iskanju resnice, zato pa mora biti odprt do drugih, pripravljen za dialog.

Kot značilne za zdonsko skupnost navaja tele grehote:

1) **Zaprtoost, nedialogičnost** je značilnost zdonske skupnosti, tako v odnosih do tujerodcev, kot v odnosih med nami samimi. Zapiramo se vase, ne priznamo drugim pravico do drugačnosti.

Med vzroki naše nedialogičnosti našteva:

— Nestrpnost. „Ne moremo razumeti, da nihče ne pozna in je še manj gospodar vse in popolne resnice.“

— Strah, da bi z dialogom oslabili naš odpor proti vladalcem v do-
movini.

— Nerazumevanje samega pojma dialoga: Gre „za iskanje boljše, po-
polnejše pravilnosti naših in tujih spoznanj“, ne pa za sprejemanje napač-
nih mnenj.

— Razvrščanje ljudi med „naše“ in „ne-naše“. (154)

— Lastna kulturna šibkost.

— Napačno pojmovanje načelnosti, ki se zamenjuje s trmo.

— Zgrešen osnovni razlog vrednotenja, ko je „korenina našega rav-
nanja... bolj sovraštvo do zlega, kakor ga umevamo“, namesto, da bi bila
predvsem „ljubezen do dobrega“. Takšno vrednotenje je „zastrupljeno v
korenini“.

— „Pretirana vera v avtoritete.“

— Samodržstvo raznih „prvakov“ (moja označba), ki menijo, da so „po
samem dejstvu, da so se kdorkoli povzpeli na kako vodilno mesto... de-
ležni posebne milosti ali karizme, ki jih napravlja praktično nezmotljive.“
Štritar je take vrste „karizmo“ imenoval „zakrament svetega poprvače-
nja“... „Nezrel sad naše krive politične vzgoje (je, da) v to karizmo ve-
rujejo tudi „podložniki“.“ (155)

2) „Ahistoričnost“, ki je v pomanjkanju „čuta in smisla za časovno
pogojenost“, kar se uveljavlja v treh državah, ki so:

— „pomanjkanje smisla za težnje in primernost sedanjega... tre-
nutka“;

— „pomanjkanje smisla za to, da se isti trenutek drugim lahko dru-
gače predstavlja“;

— presojanje ex post.

3) Duhovna ožina, ki se kaže v „vsevednosti“, ko „predrzno presoja-
mo in obsojamo sodbe in dejanje, v katere se nismo poglobili, katerih ni-
smo zares preštudirali.“

„Omenjena vsevednost je navadno togo dogmatična“ in njene sodbe
„črno-bele“. Posledica duhovne ožine je tudi preobračanje besed, podtika-
nje in obsojanje.

„Imeti neko delno, enostransko resnico, narediti jo za resnico sploh
in za edino resnico, pomeni zapreti se resnični resnici, zato je greh zoper
duha, iz katerega izvira mnogo drugih grehov: krivične sodbe, nepriznanje
pravice do drugačnosti, zagrizenost, sumničenja...“

Vsevednost bi mogla biti posledica naše zaprtosti, še bolj verjetno pa
napuha, ki je „vir... vseh drugih pregreh in grehov“.

4) Napihnjenost, bi lahko odkrili „v korenini naših napak in grehot...
Naš napuh (pa) je neke vrste strgan, beraški napuh, ki sam sebe taji, se
skriva pred svetom, se odeva v napačno skromnost, se boji vsake velikopo-
teznosti“, kar odkriva našo majhnost.

— . —
Kaj naj storimo, se vprašuje V. Brumen.

„Prvi ukaz... vedno iskati in spoštovati resnico!“

„Ne postavljajmo... svojih mnenj za merilo resnice... tudi ne priučnih naukov kakih učenikov, pa naj bodo še tako razglašeni.“

„Ne iščimo napada v vsaki kritiki naših nazorov in dejanj.“

Gojimo ponižnost, kajti le s pomočjo te se bomo mogli dotipati do resnice, ki „nas bo usposabljala, da bomo videli sami sebe v pravi luči.“

Hiša na pesku

„V („belih“) je bila trdota trdovratnega grešnika, pomanjkanje zavesti o lastni krivdi, namesto tega pa napuh, da so si domišljali, da so v izključni posesti resnice.“ (Nikolaj Berdjajev: Duhovna avtobiografija.)

Neki nepodpisani člankar (odslej N. N.), je v junijski številki Slovenske države, v svoji odklonilni oceni Zaliva 1985/1-4, na koncu še z viška ovrknil „nekega B. Kocmurja“ zaradi trditve, „da nam je svetovna vojna (156) odnesla hišo, ki je bila zgrajena na pesku in o našem absolutnem antikomunizmu, po katerem se danes identificiramo.“

Prvo mojo trditev spodbija, češ da je „Slovenija med obema vojnama... poznala več civilizacije, svobode in kulture, kot današnja in puščena na miru ni njeno današnje gospodarstvo bilo na višini italijanskega in avstrijskega.“ (157)

N. N. strelja mimo cilja. Očitno mojega spisa ni bral, zato je bil zmožen takšne za lase privlečene argumentacije. Nikjer v svojih razmišljanjih namreč ne primerjam sedanjo Slovenijo s prejšnjo, še manj pa njeno sedanje socialistično gospodarstvo s tistim, ki bi ga mogla Slovenija v svobodi razviti.

Do spoznanja slovenske „hiše na pesku“ sem prišel po študiju globljih vzrokov sedanjih slovenskih razvalin, ki niso v prvi vrsti materialne, gospodarske ali politične narave, temveč moralne.

Razkol v slovenskem katoliškem taboru med prvo svetovno vojno, kot posledica brezobzirne borbe veljakov za oblast, je izvotlil katoliško gibanje, poplitvil, politiziral slovenski katolicizem, razbil enotnost katoliških sil, ki so se, kakor v verižni reakciji še naprej drobile v dobi med dvema vojnama. Tako smo moralno oslabljeni dočakali revolucijo, ki je bila ob svoji zmagi za slovensko katoliško skupnost „udarec po paralizniku“. Odtod ta splošna pobitost, odtod ta veliki odpad slovenske mase od krščanstva.

Grozljivo razkristjanjenje slovenskega ljudstva (pribl. 2/3) ni pojav, ki bi mogel nastati namah kot posledica družbenega zloma ob zmagi revolucije. (Poljska priča!) Masovno razkristjanjenje na Slovenskem kaže na daljši razkrojevalni razvoj. Iz tega izvajam, da komunizem ni vzrok, ampak posledica — zadnja etapa razkroja, ki ima svoj začetek v razkolu v katoliškem taboru med prvo svetovno vojno. Komunizem je že obstoječi razkroj samo pospešil. (158)

N. N. prognozi slovenskega gospodarstva v slučaju, če bi bila Slovenija „puščena na miru“, se mi zdi odločilen tisti pogojnik: če bi bila „puščena na miru“. Pri tem ni važna odsotnost samo zunanjih posegov, temveč še bolj notranje mirno sožitje. Tega pa postavljam pod vprašaj. Ako namreč vzamemo v poštev slovenski strankarski fanatizem in dolgoletno tradicijo sektaštva, ki tudi v zdomstvu ni prišla v pozabo, bi si ne upal napovedovati mirnega notranjega razvoja. Zelo verjetno bi prišlo med zmagovalci do ostre borbe za oblast, morda celo do libanonizacije.

N. N. očitno ni pripravljen, kljub otipljivim dejstvom, dopustiti niti možnosti vsaj delne krivde katoliške skupnosti za slovenski polom. Dimni zastor, s katerim hoče prikriti bolečo resnico, bi mogel predstavljati primer zaprtosti, nedialogičnosti in duhovne ožine, kar V. Brumen navaja med zdomskimi „naglavnimi grehi“.

Končno preseneča N. N.-ja trditev, da antikomunizem med nami „danes komaj še obstoji“. Naš zdomski tisk, kakor tudi N. N.-jeva ocena Zaliva — 1985, bi pričala prav o nasprotnem. Protikomunistična linija zdomstva se zdi, da še kar dobro drži, saj bi brez te politično zdomstvo izgubilo svoj smisel. Opaža pa se v tem oziru pozitiven premik, ko se vedno manj identificiramo po negaciji „anti“ in se skušamo identificirati z nekim „za“. Graditi je mogoče samo na pozitivni osnovi.

Zdomski svetilnik

„Svobodna beseda je vedno osvobodilna pa naj bo še tako žalostna... Osvobodilni klici niso pomirjujoči in uspavajoči.“ (Georges Bernanos: „Čemu svoboda?“)

Pred nekaj meseci smo imeli priliko slišati z govorniške tribune govornika, ki je opozarjal mladino na pisanje tistih, ki „zelo negativno ocenjujejo delovanje ustanov in voditeljev slovenske skupnosti v Argentini“ in jim polagal na srce „naj tako pisanje ne zamori (njihovega) idealizma in pripravljenosti za rast slovenstva v Argentini.“

Govor je izzvenel nekako tako, kakor da so „romantični čitalničarji“ edini idealisti in graditelji, medtem ko je imeti tiste, ki „čitalništvo“ kritizirajo kot anahronično in zahtevajo dinamični premik iz rutine in folklore s projekcijo v bodočnost, za zapeljivce mladine. (159) To je vsekakor nizek udarec!

Rast je možna le na osnovi resnice, skupne vere, upanja in ljubezni. Med zdomstvom je, žal, že trdno ukoreninjena težnja prikrivati neljubo resnico. Opravičila za to so vedno pri roki, kakor tisto, da ima vsaka hiša streho, (pravilo, ki velja za zasebno življenje, nikdar pa ne za javno), ki sem jo nekoč slišal z zdomske prižnice, ali tisto iz Vetrinja, da je bilo treba domobrancem do večera prikrivati resnico o vračanju, „da ne bo poplaha.“ „Poplah“ je bil zato še večji in je končno „maso“ pognal v obup.

Zdi se, da je nekaterim našim vodnikom prvo pravilo ne razburjati duhove. Zgradili smo si namreč ličen zdovski „Titanik“ in smo ne le ponosni nanj, ampak tudi ljubosumni na vsako opozorilo o pomanjkljivosti njegove zgradbe ali opozorilo na nevarnost plovbe. Glavno je, da se potniki dobro počutijo. Zato je treba utišati vznemirljive SOS klice, ki svare pred plavajočimi ledenimi goami. „Vozimo skozi meglo, nič ni videti, odkod mu tiste ledene gore,“ modrujejo na poveljniškem mostiču. „Saj je vse odlično, perfektno!“...

Vendar moram govorniku v čast priznati, da kaže konec njegovega govora, v nasprotju s prvim delom, duhovno širino in strpnost, ko izjavi, da naj bo „vsak zvest sam sebi in svojemu izražanju ljubezni do slovenstva. Vsak naj še naprej na svoj lastni način priliva olja zdovskemu svetilniku, ki naj iz daljave, s svojo brlečo lučko, slovenski ladjici v viharju kaže smer.“ (160) Gre torej za delitev dela.

Vidi se, da je zaslužnemu „čitalniškem“ delavcu po neprevidnosti zaradi osebne prizadetosti v „olje“ padla slabo gorljiva snov, ki je ob „prilivanju“ najprej zadimila „zdovski svetilnik“.

Konec dober, vse dobro! Končno sva se znašla na isti liniji. Luč se je zjasnila v skupnem svetilniku!

„Vsak naj bo zvest sam sebi in svojemu izražanju ljubezni do slovenstva.“ To je velika beseda! Zato gre!

Biti zvest sam sebi pomeni biti zvest svojemu poklicu. Glede tega ima izobraženec svojsko poslanstvo. J. L. García Venturini ga takole opredeli:

„Inteligenca ni nikdar mislila in delala po enem kroju.“ Vsa velika socialna gibanja je sprožila inteligenca.

„Biti izobraženec pomeni vedno neko drugačnost, neko oporekanje, neke vrste upornost. To vsebuje mogočnost ustvarjalnosti, obenem pa tveganeje..., da se zamenjuje upornost s prevratnostjo. Pravica do drugačnega mnenja je bila ena izmed velikih zmag Zapada... Čredarstvo ni vredno izobražencev: podvreči se sistemom, ki usužnjujejo, ki predpisujejo, kakšno naj bo mišljenje, ki ne dopuščajo drugačnosti, pomeni zanikati samo svojstvo izobraženca.“

„Izobraženec je vedno izbraneec, raziskovalec neznanih dežel, razumniški pustolovec, tisti, ki je poklican, da pričuje.“ (161)

Še o „pozlačeni laži“

„Naša propaganda mora biti primitivna zato, ker ljudstvo misli na primitiven način... Propaganda mora biti... v osnovi preprosta in nepopustljiva. Na daljši rok uspe vplivati na javno mnenje le tisti, ki je sposoben skrócić vprašanja na najenostavnejšo formulo in ki ima potrebno drznost ponavljati in

ponavljati to preprosto formulo, kljub vsem ugovorom razumnikov.“ (Jozeph Goebbels: „Dnevnik“)

Dr. Ludovik Puš me poziva na „junački mejdan“. (162) V resnici sem v precepu, kajti moj ogorčeni dvobojevavec je hudo močan. Močan pa ne zaradi ostrine svoje logike, ne zaradi sile svojih „dokazov“, niti ne zaradi nizkih udarcev.

Njegova moč je v njegovi uglednosti in v njegovi slabosti: gre namreč za zaslužnega javnega delavca, ki je obenem častitljiv devetdesetletnik. V precepu sem predvsem zaradi njegove slabosti, zaradi njegove, na tej življenjski višini, kočljive človeške pogojenosti. Karkoli namreč ukrenem glede na izziv, sem v nevarnosti, da slabo izpadem: Če se branim z „razuma svetlim mečem“ — z ostrino logike in s težo dokazov in razorožim ali ponovno ranim dvobojevavca, mi bodo očitali brezobzirnost. (163) Če pa se ne branim ali le šibko, premalo prepričljivo, se izpostavam nevarnosti, da se vietnamiziram.

Ker ne morem dopustiti, da bi moj oporečnik s težo svoje častitljivosti zadušil nepotrebnimi svobodni kritični glas, sem se odločil, da sprejem vrženo rokavico in dvoboj pod enakimi pogoji.

Pri tem pa pripominjam, da mi ne gre za moj prav ali bolj prav, še manj, da bi koga „povozil“. Zavedam se svoje zmotljivosti. Na to sem opozoril svoje bravce že v uvodu k temu razmišljanju, kjer izjavljam, da si ne domišljam, da sem v posesti vse resnice; da bo moja resnica le delna resnica, ki pa je po mojem prepričanju prav tista, ki nam manjka, da se dopolni „barvni spektrum“ in se tako bolj približamo objektivni, t. i. „beli resnici“ (164). Zato sem vedno pripravljen priznati in popraviti zmoto ali krivico; razumem, da je v tem človeška veličina. V njejini kontroverzi pa se bom držal starega pravila: „Ljubim Platona, a bolj ljubim resnico.“

Upoštevajoč zgoraj navedena načela bom analiziral Puševo osorno pisanje v Vestniku-1986/2, ki deloma vsebuje zrno resnice, deloma pa ponavlja protislovja iz članka „Tri stopnje“, deloma tem dodaja nova protislovja, predvsem pa izjave „ex cathedra“ brez stvarnih dokazov. Ob pomanjkanju teh in v podkrepitev svojega labilnega stališča se zateka k nizkim udarcem: žalitvam, podtikanju in sumničanju ter demagogiji.

A) Dokazovanja k stvari (165)

Uvodno pojasnilo

Ludovik Puš postavi najprej splošno trditev, češ da je njegov „priказ... zgodovinsko točen in resničen“; moja analiza tega prikaza pa da „nima objektivne vrednosti, niti znanstvene veljave.“ (V. 86/2, 111-2)

Zgodovinskost svojih trditev podpre s temile dozdevnimi dokazi:
— lastno izkustvo,

— „domišlja si, da je poznal Krekovo sanjo“. (Ib 111, 115) (Sic!)

Kar torej moj oporečnik najprej spodbija, je znanstvenost in objektivnost analize. Očitno bo treba najprej razčistiti pojme.

— **Znanstvenost.** Dasi si ne domišljam, da sem znanstvenik, pa je res, da pri tem razmišljanju uporabljam znanstveno delovno metodo. Znanost zavrača vsak apriorizem in dogmatizem. Gradi le na trdnih dejstvih dejanskosti, do česar dospe po poti izkustva (statistike), raziskave (študija) in poizkusa (eksperimenta). Orodje zgodovinske vede pa so razen izkopenin, predvsem verodostojni pisani viri. Zaključki, ki jih znanost izvaja iz dokaznega gradiva, pa morajo odgovarjati neizprosnim načelom logike. (166)

„Znanstvenost“ in „zgodovinska točnost“, ali z drugimi besedami, moralna izvestnost (gotovost) spoznanja o zgodovinskih dejstvih zavisi od verodostojnosti pisanih virov. Te pa gospod L. Puš olimpijsko prezira, ko opira moralno gotovost svojih trditve le na en vir — ki je on sam. Razen tega se mu dogaja, kot našim levičarskim oporečnikom, da „s komolecem briše, kar je napisal z roko“, ko postavlja nesmiselne trditve v nasprotju z osnovnimi spoznavnimi načeli.

Nasprotno opiram jaz svojo analizo na pisane vire, o katerih verodostojnosti sem prepričan. Samo inkriminirani sestavek v Vestniku-85/4 ima 13 opomb z navedbo virov.) Iz teh virov sem potegnil le logične zaključke.

Ako bi hotel g. L. Puš „znanstveno“ izpodbijati mojo analizo, bi moral izpodbijati verodostojnost navedenih virov ali predstaviti kot dokaz druge nasprotne verodostojne vire ali dokazati nelogičnost mojih zaključkov. Tega pa gospod Puš ni storil. Zato je „dokazovanje“ njegove resnice le napihovanje mita, ki ob kakršnemkoli dotiku z ostrino logike ali s trdoto stvarnosti, počí.

— **Objektivnost-nepriustranost.** „Da se resnica prav spozna, je treba poslušati obe plati zvona“, pravi pregovor, ki točno ponazoruje bistvo objektivnosti.

Glede tega se na prvi pogled zdi, da grešiva oba: Gospod Puš, ker tolče le po tisti strani, ki že sedemdeset let pozvanja v slovenski prostor svojo edino resnico, jaz pa v naporu, da pride enkrat do uglasenega zvočenja, nabijam predvsem po drugi strani, in posebno krepko, kadar gre za razbijanje mitov. Razlika pa je v tem, da je moja enostranskost metodična in ne dogmatična, kakor je Puševa. Moj izpodbijani sestavek je namreč kritika osvobodilnega triumfalizma. Te pa ni mogoče formulirati drugače, kot s protirazlogi, ki naj z druge strani osvetlijo vprašanje.

Razen tega moram opozoriti, da ne pišem zgodovine, ki mora upoštevati pozitivne in negativne elemente, jih ovrednotiti in, kadar gre za mitološke potvorbe, iz teh izluščiti tisto zrno resnice, ki se skriva v jedru vsakega mita. (167) To je stvar zgodovinarjev. Moj namen je držati ogledalo.

„Prvo, kar je narodom potrebno, je spoznanje samega sebe,“ pravi Aleš Ušeničnik. „Brez samospoznanja, je vse delo polovično, brez jasnih ciljev, brez ravnih potov. Narod živi, a ne ve, čemu; dela, a ne ve, za kaj; gre, a ne ve, kam.“ (168)

Ne gre pri tem razčiščevanju slovenske zgodovine, za „jalovo debato o naši preteklosti“. (Katica Cukjati) Spoznati same sebe, to je prvi pogoj, ki ga moramo izpolniti, če res hočemo vstati iz ogromnih slovenskih ruševin. Če si bomo zakrivali neljubo resnico, ali celo potvarjali dejstva, bomo iste napake, grehe in polomije, ki jih ponavljamo., ponavljali v nedogled, dokler bo še duša v nas.

Kam drži ta pot?

V zgodovinski perspektivi „se dejstva zjasnijo sama po sebi in zavzemajo stav, ki najverneje izraža njih globinsko stvarnost.“

„Nadomestiti stvarnost z abstraktno zaželenim, je znak otročjosti... Značilnost otroške duševnosti je genialna slepota za vse, kar je negativno in neprijetno v stvarnosti; tako dojema le njeno prijetno stran.“

(J. Ortega y Gasset: „Španija brez hrbtnice“)

Gre za to, da smo si na jasnem, kam gremo. Ker je narodni cilj še v gosti megli, nam doslej prehojena slovenska pot nakazuje smer; ta pa je smer poloma, kajti vodila nas je iz katastrofe v katastrofo. Na tej točki slovenske poti je zame gotovo le eno: zapustiti moramo izhojeno pot, nujno spremeniti smer, če hočemo preživeti.

Zato v tej nočni uri slovenske zgodovine — v slovenski petindvajseti uri — držim ogledalo, da bi mogli v njem ugledati svoj pravi obraz brez lišpa. Potrebujemo najprej osveščenja. Prebuditi se moram iz sanjskega sveta v trdo realnost. Potrebujemo jasnih misli, če se hočemo projektirati v bodočnost, kar je edini način, da preživimo in živimo kot poseben narod. Zato je treba vrniti besedam in pojmom njih pravi pomen. Samo korenita miselna, čustvena in moralna obnova nas more rešiti iz zagate. Samo široko obzorje, samo spoznanje, kje je naše mesto v svetu, kaj tipično slovensko poslanstvo v usodnih premikih zgodovine... Potreben nam je nov življenjski prijem, nova sredstva, nove metode dela, v skladu s sodobno svetovno brzino. „Okviri“ so drugotnega pomena, ker se morajo vedno uskladiti s sliko. Osnovno je izdelati sliko; utvare pa so madež na sliki in smrtonosen strup.

Za pravšno smer je potrebna orientacijska točka, ki nam jo nudi zdrav razum pa zgodovinska perspektiva, razgled s stolpa zgodovine. Jedro vprašanja je v tem, ali slovenski družbeni razvoj predstavlja rast slovenske individualnosti in njene družbene moči v smeri samoodločbe, ali pa gre za družbeni razkroj, ki vodi v izgubo identitete in narodno smrt... vse drugo je postranskega in anekdotičnega pomena.

Toynbee uči, da je družbena rast v stopnjevanem kopičenju moči družbenega organizma, ki pa ne obstaja v zunanjem širjenju, temveč v stopnjevanju kulturnih dosežkov, v notranji socialni trdnosti, ker je posledica prenosa družbene energije in delovanja iz zunanjega na notranje področje; je v nepretrgani verigi uspešnih odgovorov na vsakokratne zgodovinske izzive, kar vodi do samoodločbe. Značilno za družbo v porastu je, da ima v svoji sredi velike osebnosti, genije ali mistike, ki prekvašajo meso in jo nagibajo k posnemanju. (169)

Razkroj pa predstavlja ravno obratni proces poplitvenje, pomanjkanje ustvarjalnih osebnosti, odsotnost posnemanja od strani mase, izguba socialne edinosti, nepretrgana veriga neuspešnih odgovorov na isti zgodovinski izziv, izguba samoodločbe in končno identitete. (170)

„Tri stopnje“

Premisa: To, kar ima Ludovik Puš za tri stopnje na poti do Zedinjene Slovenije, je slepilo. V skladu z dejstvi bi se moglo govoriti o poti vzpona, ki se nenadoma prelomi in konča v razkroju slovenske družbe (171), kar se razvija na treh stopnjah:

1) **Družbeni kolaps**, ki sovпада z zrušenjem podonavske univerzalne države (172) in z nastankom jugoslovanske nasledstvene države po dveh imperijih (habsburškega in otomanskega), kar predstavlja neuspehi pozizkus sinteze treh civilizacij. (173)

2) **Zrušenje jugoslovanske nasledstvene države** — bratomorna vojna — razkroj meščanskega reda na tem prostoru — udor starega slovenskega sveta (t. i. klerikalne Slovenije).

3) **Vznik nove nasledstvene države, socialistične Jugoslavije** — balcanizacija matične Slovenije — razredni družbeni razkol.

— . —

V smislu Toynbeejeve zgodovinsko-filozofske analize se razkroj civilizacij izvrši v treh fazah, ki so:

— „čas stiske“, kar predstavlja vojne med deli iste civilizacije;

— univerzalna država, ki začasno zadrži razkroj;

— medvladje-doba politične praznine nastale zaradi zrušenja imperija, ki jo izpolnijo ustanove prehodnega značaja namreč, enodnevnne nasledstvene države in v zapadni civilizaciji, Cerkev. (174)

Družbeni razkroj se začne s socialnim kolapsom, ki ga razodevajo te simptome:

a) **Notranji razkol** — izguba socialne edinosti, je najprepričljivejši in končni vzrok družbenega kolapsa (obnemoglosti) in razkroja.

Bistvo družbenega razkola je v odtujenju mase od vodilne manjšine in v odsotnosti posnemanja vodilne manjšine po večini, s čemer se pretrga socialna vez in med manjšino in večino zazija prepad.

b) Odtujenje in odsotnost posnemanja od strani mase pa korenini v **razvrednotenju vodilne manjšine**, ki je nehala biti ustvarjalna, pobudniška,

ko je izdala svoje poslanstvo biti kvas v masi in se je izrodila iz vodstvene v zgolj oblastniško skupino.

Vodilna manjšina se mora, da uspe vleči maso za seboj, posluževati neke vrste socialne dresure, ki sloni na splošnem socialnem nagonu posnemanja. Posnemanje je tista vez, ki družji maso z vodilno manjšino. Dokler je ta ustvarjalna, vzbujajo občudovanje in nagiba maso k posnemanju, tako da ji učljivo sledi. Čim pa omenjena manjšina neha biti ustvarjalna, izostane posnemanje, ker ni pač kaj posnemati; zrahljanje družbenih vezi pa ima za posledico nenadno obnemoglost celotne družbe in njen progressiven razpad.

c) Izguba samoodločbe je zadnje sodilo družbene obnemoglosti in razkroja; izguba identitete pa je znak umirajoče družbe. (175)

Po gornjih sodilih bomo analizirali slovenski družbeni razvoj v polpretekli dobi. Pri tem nam bodo socialna edinost, uspešni odgovori ustvarjalne manjšine na zgodovinske izzive, krepitev slovenske individualnosti (identitete), znaki slovenskega zagona v rast; družbeni razkol, neuspeli odgovori razvrednotenih vodnikov na zgodovinske izzive, oslabitev ali izguba narodne identitete pa simptomi razkroja.

Ad a) Usodni preobrat

Ako se razgledamo po slovenski poldrugostoletni poti, opazimo, da se ta v prvi etapi najprej dremavo vije po ravnini, nato se položno vzpenja in se končno zažene v mogočen vzpon. V drugi etapi se vzpon zaustavi, se še nekaj časa vzdrži na višini, nato pa se nenadoma ostro prelomi in začne padati po strmini navzdol, dokler ne konča v močvirju.

Miljniki, ki oznamujejo omenjeno pot, bi bili nekako tile:

1) Patriarhalno primitivna, statična čitalniška slovenska družba, ki jo oblikujejo staroslovenski „prvaki“ (dr. Janez Bleiweis), zlasti pa narodno zavedni duhovniki (Slomšek, Luka Jeran). To so bila „otročka leta slovenskega naroda.“ (F. Erjavec) Za to dobo je značilna duhovna enotnost slovenskega naroda. „Krščanstvo je pomenilo nekaj naravnega, nekaj, kar se je v stoletjih spojilo z... narodno dušo.“ (176)

2) Nastop „mladoslovencev“ (l. 1864 F. Levstik) pomeni z ene strani dinamični premik iz mrtvila čitalniške rutine, kar je na literarnem področju povzročilo zvišanje literarne kvalitete, na političnem pa je pobudilo taborno gibanje (1868-1871), ki je populariziralo zamisel Zedinjene Slovenije; z druge strani pa je povzročil rodovni razkol in začel s svojim protikrščanskim, kulturnobojnim liberalizmom (zlasti po l. 1870) zastrupljati, versko in moralno kvariti slovenski narod. Liberalizem je napovedal boj katoliški kulturi, jo naznotraj načel in povzročil prvo razpoko v dotodaj monolitni, duhovno enotni slovenski družbi. (177)

3) Doba „puhlega in brezbarvnega slogaštva“ (1875-1888), katerega posledica je bila, da je „iz javnega življenja izginilo navdušeno tekmova-

nje, zavlada je brezbržnost, lenobnost in praznota, tako da je slovenski narod tedaj nevarno socialno in kulturno propadal.“ (178)

4) „Ločitev duhov“ — geslo, ki ga vrže dr. Anton Mahnič („nevihta s Krasa“) v letih 1882-1884 v slovenski kulturni prostor — razčisti s silovitostjo nevihte, dušeče ozrače slogaštva. Načelna sloga se dokončno razbije l. 1888, ko začne izhajati Mahničev Rimski katolik.

Ločitev duhov je odslej značilnost slovenskega kulturnega razvoja. Periodično se ponavlja kot odgovor na izzive časa; med katoličani pa se ločitev zaostri zlasti ob vprašanju papeške avtoritete ob priliki papeških okrožnic.

Duhovna raznolikost in razgibanost je sicer nujna za prilaganje družbe zahtevam časa, za njen dinamizem in rast. „Tragika slovenskih razmer“ pa je v tem, da „ločitev duhov“ skoraj vedno pomeni hkrati sovražno ali celo napadalno „ločitev oseb“. (179)

5) „Vzpon in prevlada katoliškega gibanja“ (1892-1914). Katoliški preporod, ki ga je v Cerkvi pobudil papež Leon XIII. zlasti s svojo okrožnico Rerum novarum (l. 1891) kot odgovor na liberalni izziv, je pljusknil tudi na Slovensko, kjer je dobil konkretno obliko v novodobnem katoliškem gibanju. Sprožil ga je in mu dal idejno smer Anton Mahnič z zahtevo po idejni ločitvi Slovencev. Za njim je prevzel idejno vodstvo gibanja Aleš Ušeničnik, organizacijsko obliko pa so mu dali katoliški shodi.

„Slovensko katoliško gibanje je bilo prvenstveno socialno-politično-kulturno gibanje katoličanov“ z namenom uresničiti božje kraljestvo („Civitas Dei“) v tedanjem svetu. Katoliška načela („katoliška podlaga“) naj bi postala „edino veljavno vodilo slovenske kulture“. Tako naj bi se obnovil nekdanji katoliški značaj slovenskega naroda. (180)

V sklopu katoliškega gibanja se je izoblikovala nova slovenska vodilna manjšina, ki so jo navdihovale, ji dajale značaj, velike osebnosti kot Anton Mahnič, škof Jakob Missia, Aleš Ušeničnik, Ivan Šušterič, Janez Ev. Krek, kof Anton B. Jeglič, Evgen Lampé, Andrej Kalan in številni drugi odličniki. To je ustvarjalna doba katoliškega gibanja, „ki je do prve svetovne vojne postopoma popolnoma preželo družbeno življenje“ na Slovenskem (J. Pirc). Bilo je polno spodbud na kulturnem, socialnem in političnem področju: verske organizacije, prosvetna in strokovna društva, združništvo, ki je preraslo raven samopomoči in se usmerilo v poizkus preoblikovanja samega kapitalističnega sistema, politična stranka SLS, ki se je uspešno borila za politično demokracijo (splošna in enaka volilna pravica!) in bila „v ospredju gibanja za avstrijski federalizem“. (V. Blažič) (181)

Slovinci smo v tej dobi dosegli takšno kulturno raven, da bi se mogli v kulturi „meriti s katerimkoli drugim mnogo večjim narodom“. (J. Pirc) in to kljub nemškemu pritisku, ki je zlasti v srednjem in višjem šolstvu zaviral gradnjo slovenske kulturne zgradbe. Nepismenost se je zmanjšala na 10% in imeli smo vse glavne kulturne ustanove, kakor narodni muzej, opero, knjižnico, filharmonijo, gledališče. V umetnosti se je povzpela zlasti literatura

s strujo „moderne“, ki s Cankarjem in Župančičem predstavlja vrh slovenske literature.

Zlasti se je razbohotil tisk. Razen časopisov smo imeli načelno katoliške, zaporedno si sledeče revije: Rimski katolik, Katoliški obzornik in Čas ter dve leposlovnici: liberalna Ljubljanski Zvon in katoliška Dom in svet. Izreden razmah je dosegla knjižna založba Družba sv. Mohorja (ustanovitelj A. M. Slomšek), ki je l. 1918 štela 90.000 članov in naročnikov in je poslala med ljudi na milijone knjig. (182)

Na tej višini časa ima razvoj slovenske družbe vse znake zagona v mogočno rast. Slovensko katoliško gibanje doseže svoj zenit. Liberalci in socialni demokrati so odrinjeni s poti; katoliška skupnost predstavlja v realizaciji konkretnih nalog kompaktno prodorno silo, enega duha in srca. (183)

6) **Razkol** med slovenskimi katoličani med prvo svetovno vojno je zastavil ves mogočni zagon katoliškega gibanja in slovenske družbe, ko se je spor med „mladini“ in „starini“, ki je imel v začetku značaj le rodovne krize, zaradi osebnih sporov in interesov poglobil tako, da je razbil slovenske katoličane na dva sovražna tabora. Novembra 1917 se razcepi tudi stranka SLS in decembra istega leta se ustanovi Korošičeva Vseslovenska ljudska stranka (VLS). To je pomenilo konec enotnega slovenskega katoliškega gibanja in slovenski družbeni kolaps. Zrušilo se je zoper sebe razdeljeno kraljestvo in ob polzenju po strmini navzdol s svojimi razvalinami potegnili za seboj vso slovensko družbo. Prenovljena SLS je izgubila vodilno vlogo. Zadnji njen vodilni nastop je bil, ko je stala na čelu gibanja za južnoslovensko federalno državo. (184) To je bil njen labodji spév.

7) **Doba med dvema vojnama** je karakterizirana po nadaljnem drobljenju in „v leto za letom bolj tragično notranje sprti in razdrti slovenski narodni in katoliški skupnosti“, ki je niti katoliški shod l. 1928, izredno sveto leto l. 1933, evharistični kongres l. 1935, kongres Kristusa Kralja l. 1939 — „prireditve, (ki) so dajale izrazito katoliški izgled slovenskemu narodu, niso mogle rešiti notranje razdrobljenosti in plitvosti“. (185)

Pred vojno sta obstajala praktično samo katoliški in liberalni tabor. Ta zadnji je zaradi nezmožnosti odgovarjati na izzive časa prišel v kolaps in je katoliško gibanje postalo absolutni gospodar položaja, tako da se je „javno življenje... skoraj v celoti odvijalo na katoliški podlagi ali imelo vsaj katoliško fasado“. (186)

V 30 letih nastopi zopet rodovna kriza („mladi“ in „stari“, „napredni“ in „zastareli“), ki se potem v mladinskih gibanjih (križarstvo, Katoliška akcija, krščanski socializem, stražarstvo) zradikalizira tako, da privede do nove ločitve duhov, kar ima za posledico, da se katoliška skupnost razcepi „na celo vrsto taborov“. (J. Pirc) V globini teh sporov je bil kamen ločitve, vprašanje veljavnosti objektivne avtoritete in posebej še papeške; konkretno pa zamisel Katoliške akcije, okrožnice Quadragesimo anno l. 1931 o socialnem vprašanju in Divini Redemptoris l. 1937 o komunizmu.

Križarji in krčanski socialisti so hoteli napraviti sintezo med evangelijem in marksizmom in se vedno bolj približevali komunizmu. L. 1937 (Kocbekovo premišljevanje o španiji v Domu in svetu in škofova obsodba marksistične tendence v njem), je prišlo do preloma in polarizacije: krščanstvo z ene in komunizem z druge strani. Razkol se je dokončno utrdil l. 1938, ko so kocbekovci zapustili revijo Dom in svet in ustanovili svojo promarksistično revije Dejanje. Pa tudi pravoverni katoličani so se razcepili, na idejnem področju ob vprašanju Katoliške akcije („mladci“ in „stražarji“, „mladci“ in jezuitske Marijine kongregacije); na političnem področju pa med „stare“ in „mlade“ (stražarske starešine — „vodilna plast slovenskega naroda“) ter Gosarjevo skupino. (187)

S tako razbitimi katoliškimi vrstami smo dočakali katastrofo druge svetovne vojne in komunistične revolucije. Položaj katoliškega tabora je simboliziral prof. E. Tomec z obleganim Jeruzalemom. Medtem ko so katoliški tabor zapuščali levičarski katoliški uskoki in so preostali — „pravoverni“, v medsebojnih spopadih „na nož“, tolkli in uničevali lastne sile, je na slovenski „Jeruzalem“ pritiskala in ga stiskala vojaško disciplinirana, enotno vodena in sfanatizirana komunistična bojna sila.

8) **Vojna in revolucija.** Malo pred vojno je škof Rožman v zvezi z razpori med Slovenci in posebej še z onimi v katoliških vrstah izjavil nekako takole: „Ko se bodo nemške čelade prikazale na Karavankah, bomo vsi edini.“ Ko smo to omenili prof. Tomcu, je vzkliknil: „Tedaj se bomo šele klali!“

Ta preroška napoved se je dobesedno izpolnila, ko so komunisti sprožili revolucijo, v prenesenem smislu pa je veljala tudi za protikomunistični tabor, kjer sta se medsebojna borba in cepljenje nadaljevala. Vsaka stranka je imela svojo ilegalno bojno organizacijo. Poizkusi krovnih organizacij (Slovenska zaveza, Slovenski ljudski blok, Narodni odbor za Slovenijo) niso mogli preprečiti ostre notranje borbe za prevlado, tako da smo ob razsulu imeli celo dva Narodna odbora: medstrankarskega in Rupnikovega, ki sta ga podpirali, poleg neposredne Rupnikove okolice, stražarska skupina in skupina Slovenskega doma. (188)

b) Razvrednotenje vodilne manjšine

Zgodovinski pregled slovenske poti odkriva, da obstaja neposredna zveza med usodnim preobratom in razkolom v katoliškem gibanju, kakor tudi med razkolom in nenadno oslavitvijo narodnega telesa. To se krije s Toynbeejevim zgodovinskim uvidom, v smislu katerega je družbeni razkol najprepričljivejši in končni vzrok družbenega kolapsa in razkroja. Razkol pa nastopi kot posledica izprijenosti vodilne manjšine, ki je nehala biti ustvarjalna, pobudniška in se je izrodila iz vodilne v zgolj oblastniško manjšino.

Zrušenje habsburškega imperija nas je našlo nepripravljene. V času obiskanja so naše svetilke ostale brez olja, slovenska družba brez moralnih,

intelektualnih in materialnih rezerv, brez ustvarjalne, odgovorne vodilne ekipe. Dogodki so nas prehiteli, nastala je politična praznina, v katero je vdiral tujec. V sili smo se oprijeli ujedinaške rešilne bilke.

Do prve svetovne vojne, piše Jožko Pirc, je zmagovito katoliško gibanje, ki ga je usmerjal Aleš Ušeničnik, presegalo „vsakokratno zgodovinsko situacijo“ in je ustvarjalo „primernejšo socialno, politično in kulturno življenje celemu slovenskemu narodu“. Po vojni pa je slovenska politika postala izključno oportunistična „borba za drobtinice“. Porastel je sicer življenski standard v Jugoslaviji, dobili smo slovenske srednje in visoko šolo, Akademijo znanosti in umetnosti, a manjkalo je „jasnih in odličnih političnih zamisli“. (189)

Viktor Blažič pa takole označi novonastali položaj slovenske družbe:

Z ujedinjenjem je bila Slovincem „odvzeta vsakršna konstitutivna (ustanovno soudeležniška, m. op.) vloga in vsakršno prvenstveno poslanstvo“, s kakršnim so se izkazali v Avstriji. „Malo jih je bilo, ki niso podlegli evforični utvari o osvobojenju Slovencev... Zaustavil se je ves slovenski politični razvoj... Prenovljena SLS... je v balkansko degradiranih razmerah... zašla v nekakšno pridušeno stanje in se ob vsakršnem pomanjkanju samostojnih narodnih in socialnih idej skvarila v zaprto, dvolično združbo, ki se je mojstrila samo v umetnosti političnih zvijač in potuhnjenih kombinacij ter se na ta način vse bolj spreminjala iz voditeljskega telesa v provincialni varuški aparat nad Slovenci. Ker ni mogla črpati svoje moči iz snovanja, ki ga ni bilo in ga v teh razmerah tudi ni moglo biti“, se je omejila samo na „oblastniško tehniko, to je (na) tehniko gole izrabe“ slovenskega katolicizma.

Civilizacijska raven Slovenije je ostala pod Jugoslavijo v glavnem na višini, ki jo je zapustila Avstrija. To velja za šolsko, cestno in železniško mrežo. Agrarne politike Jugoslavija ni poznala. „Ljubljana se je morala zadovoljiti z nepopolno univerzo. A samo izbruh prve svetovne vojne je... preprečil ustanovitev slovenske univerze v Trstu.“

Ker SLS „ni premogla kake lastne prostorske in zgodovinske orientacije... tudi ni mogla biti kos izzivom, ki jih je prinesel vojni čas“. „Kakor ni... slovenska politika prestala preizkušnje ujedinjenja, ko se, sodeč po globini njene degradacije, skoraj ni zavedala, da prestopa v bistveno drugačen geopolitični prostor — iz srednjeevropskega v območje vzhodne Evrope — tako je bila tega še manj zmožna, notranje še manj pripravljena na preizkušnjo genocida, saj tudi ni premogla kaj drugega, kot da se je skušala zgolj prilagajati trenutno močnejšemu...“ (190)

Razkol med prvo svetovno vojno pa kaže tudi na moralno razvrednotenje slovenske vodilne manjšine zaradi okoliščine, da se je „usodni razcep v vodstvu Slovenske ljudske stranke“ izvršil „v najbolj nevarnem trenutku narodne zgodovine“. (L. Puš, V. 86/2, 114) Tu gre za vprašanje odgovornosti za skupni blagor, kar je moralna kategorija. Isti usodni greh strankarskega fanatizma in neodgovornosti za narodov obči blagor, se je ponovil v drugi svetovni vojni in se bo ponovil tudi v tretji, če ne

bomo razkrinkali „pozlačene laži“, če ne bomo imeli poguma izmoliti svoj Confitteor. Kruta resnica bo kljub pozlatini enkrat bruhnila na dan. Če slovenska usta molče, bodo kamni vpili!... Kamni slovenskih razvalin dejansko že vpijejo in samo glušci jih ne slišijo.

Ad c) Izguba samoodločbe in narodne identitete

Samoodločba je v nerazdružni zvezi z narodovo kulturno dediščino in je potrditev narodove samobitnosti. S samoodločbo doseže narod svojo polnoletnost in najvišje poroštvo svojega občega blaga.

Glede vrhovnega narodnega cilja, glede tega, kaj predstavlja slovenski splošni blagor, so bili slovenski politiki (tako „starini“ kot „mladini“) v težki miselni zmedi, v konceptualni zmoti, ko so zamenjali slovensko identiteto za jugoslovansko.

„Pojugoslavjenje slovenske politike“ (France Dolinar), tolmačim jaz in še kdo, za zamenjavo narodne identitete, kar ima Ludovik Puš za „gorostasno in predrzno obdolžitev celotnega naroda“. (V. 86/2, 115) Naj mi gospod Puš oprostí, da se pri presoji „gorostasnosti in predrznosti“ ne morem ozirati na njegovo „domišljijo“, „da je poznal Krekovo sanjo“ (V. 86/2, 111), temveč le na uradne izjave in pisane razprave o tem vprašanju. Te pa so takšnele:

a) Za Zedinjeno Slovenijo: Programska izjava dunajske Slovenije l. 1849 zahteva, „de politiško razdeljen narod Slovencev... kakor en narod se tudi v eno kraljestvo z imenom Slovenija sklene...“ (191)

b) Za Zedinjeno Jugoslavijo:

— VLS in Stranka prava izjavljati l. 1912 v Ljubljani, „da tvorimo Hrvati in Slovenci narodno celoto. Zato hočemo... delovati... za edinstvo... hrvaško-slovenskega naroda“. (192)

— Majniška deklaracija, „magna charta“... avstrijskih Slovencev, Hrvatov in Srbov (D. Lončar) govori o zahtevi „enotnega naroda“. (193)

— L. 1916 dr. Janez Ev. Krek v Zagrebu izjavi, da „so tri principi tega troimenega naroda...: eden narod, eden vladar, ena država od Beljaka do Soluna“. Fran Erjavec pravi, ko navaja to izjavo, da Krek „ne govori niti o kaki federaciji... temveč se izraža politično čisto natančno, jasno in določno o enem troimenem narodu, eni državi z enim vladarjem in z močnim osrednjim parlamentom ter s provincialnimi skupščinami“. (194)

— 16. 6. 1917 Krek izjavi v parlamentu: „Dve ideji ne bodeta nikdar umrli: ideja, da smo Slovenci, Hrvati in Srbi en narod, in druga, da spadamo v eno državo.“ (195)

— „Tudi dr. Korošec“, piše isti, „kakor tudi vsi ostali tedanji naši politični predstavitelji (so) govorili dosledno le o ‘enotnem jugoslovanskem narodu’, o ‘našem troimenem narodu’... pozabili (smo) celo... (na) zedinjeno Slovenijo, kajti nihče tedaj sploh ni mislil na notranjo ureditev naše bodoče ‘edinstvene države’.“ (196)

— Aleš Ušeničnik, ideolog slovenskega katoliškega gibanja, tudi dopušča, celo priporoča asimilacijo Slovencev: „če torej Slovenci in Hrvati še niso en narod, zakaj ne bi mogli postati en narod?... Izmed kulturnih dobrin bi morali žrtvovati Slovenci pač le jezik, pa 'individualnost'. Narodna 'individualnost' pa je le tedaj nekaj pomembnega, ako je narod sam zase dosti močan, da se lahko kulturno vsestransko razvija. A tak naš narod ni; mi sami nimamo nobene bodočnosti... Ako torej edinstvo jamči „za razvoj krščanske kulture“, potem „nima ideal edinstva pač nič absurdnega. Žrtvovali bi svojo neznatno individualnost, da bi živeli življenje mogočnejšega naroda in našli v njem le povišano svojo individualnost.“ (197)

Da so tedanji slovenski politiki in razen izjem tudi kulturniki z izrazi kot „edinstvo hrvaško-slovenskega naroda“, „troimen narod“ itd., pojmovali **etnično enotnost** in ne le „enotno državnost v smislu pojmovanja izraza „nation“, kar trdi g. Puš (V. 86/2, 111), se zdi, da je z gornjimi navedbami dovolj podprto in moja ugotovitev, da je „pojugoslavljenje slovenske politike“ pomenilo zamenjavo narodne identitete, osnovana na trdnih dejstvih. Če je glede tega obstajal še kak dvom, potem ga izjava uradnega tedanjega katoliškega ideologa A. Ušeničnika, popolnoma razblini, s tem pa se razblini tudi obtožba „gorostasne in predrzne obdolžitve celotnega naroda“. (198)

Viktor Blažič v razpravi „Slovenska nevarnost“ ugotovi, da „v slovenskih političnih dejanjih manjka duha suverenosti“. Slovenstvo, kakor so ga oblikovali slovenski kulturniki, opredeli kot „poslanstvo zavračanja“. Slovenski kulturniki so se upirali germanizaciji, ilirizmu, velesrbskemu ujedinjenju in sedaj balkanizaciji Slovenije.

Nasproti vitalnosti in izvirnosti slovenske kulture kaže slovenska politika „moralno šibkost in nesamostojnost“, kar se izraža „v značilni slovenski nekonsistentnosti oziroma v močnem hrepenenju Slovencev po nekem varstvu, po nekem velikem okrilju ali celo po zlitju z nečim večjim, vrednejšim od sebe. Najmočnejše znamenje slovenske boleznosti je vselej močno izraženi nagon po samoukinitvi. V šibkih trenutkih je Slovencev docela tuja misel o kakšni mogoči njegovi izvirnosti in suvereni samostojnosti.“

„Nagib po samoukinitvi... si najde... celo 'znanstveno' pretvezno utemeljitev“ in kot tak postane osnova ideologije. „A prav iz tega nagiba izhaja tudi moč in trajnost nesuverene politike med Slovenci.“ (199)

B) Teža dr. Puševih trditev

Ker sem, kar tiče bistvo vprašanja — pot v rast ali v razkroj — izčrpno odgovoril v prejšnjem poglavju, se bom tukaj dotaknil samo nekaj najznačilnejših vzorcev dr. Puševe argumentacije.

1) 29. oktober 1918. Ludovik Puš ponovno zatrjuje, da je takrat slovenski narod „iz svoje moči in volje zlomil jarem... tujega gospodarstva (85/4, 296)... kar zgovorno potrjuje več kot 200.000 podpisov Majniške deklaracije...“ (86/2, 112)

V isti sapi pa prizna, da je bilo slovensko ozemlje „povsem nezaščiten“, priznanje, ki ga v svoji repliki na mojo razmišljanje še podkrepí, češ da je „razpad avstro-ogrske vojaške sile... na široko odprla vrata ‘hrabri’ italijanski vojski, ki je začela osvajati... zlasti slovensko zemljo“. (V. 85/4, 296, V. 86/2, 113)

Tu greši dr. Puš proti prvemu temeljnemu načelu logike, načelu neprotislovja. (Gl. op. 166) Če smo bili namreč tako silni, da smo zlomili avstrijski jarem, kako da smo nenadoma pokazali popolno nemoč za obrambo slovenskega ozemlja in priborjene svobode?

Logična razlaga je tista, ki je samemu Ludoviku Pušu spolzela izpod prstov, ko govori o razpadu avstro-ogrske vojaške sile. Razpad te sile zaradi antantnih zmag in ne zaradi 200.000 slovenskih podpisov, je bil vzrok, da je na slovenskem prostoru nastala politična praznina, ki so jo, ker je slovenska vlada ni znala zamašiti, izpolnili tuji osvajalci. To pa ni znak moči, temveč impotence!

— Z ene strani dr. Puš trdi, da je 29. oktober „dan svobode“, „zadnji dan“, ko je slovenski narod „svobodno zadihal kot sam svoj gospod“, „prva stopnja na... poti v Zedinjeno Slovenijo“ (V. 85/4, 296; V. 86/2, 116), z druge strani pa prizna „popolno kapitulacijo prečanov“, ki jo označi kot „pot v Canosso“ in „klečeplazno... sramotno kapitulacijo“. (V. 85/4, str. 296; V. 86/2, str. 113)

A ne samo to. Ludovik Puš prizna celo, da obstaja med 29. oktobrom in 1. decembrom vzročna zveza, ko pravi: „Primarno neugodno posledico triumfa narodne osvoboditve... na dan 29. oktobra pomeni narodno ujedinenje, (ki) je kal in začetek vsega poznejšega nesrečnega razkroja...“ (V. 86/2, 112; gl. op. 166 in 167) Če je bil torej 29. oktober vzrok „poznejšega razvoja“, je nelogično označiti ga kot „prvo stopnjo na poti v Zedinjeno Slovenijo“.

2) Odsotnost lastne vojaške sile. Ludovik Puš povzdiguje „modro odločbo ministra dr. Lovra Pogačnika... ker ni dopustil, da bi razne vojaške enote Bosancev branile naše ozemlje“ zaradi njihove „divjosti“ in „brezobzirne krutosti“. (V. 86/2, 112) Pri tem pa „previdno molči“ razpust 22. dalmatinskega polka, ki mu je poveljeval Marko Bajuk, zamolči odklonitev pooblastila od strani slovenske vlade generalu Maistru; najbrž iz prizanesljivosti do obeh velikih Slovencev, Dalmatincev in Štajercev, da jim bi naprtil „divjost in brezobzirno krutost“ kakor Bosancem.

Enako „modro odločbo“ dr. L. Pogačnika glede slovenskih prostovoljcev, dr. Puš opraviči, češ da je „s prostovoljci... vedno križ in riziko, ker so vojaško nepripravljeni...“ (V. 86/2, ib.) Pri tem pa zopet „previdno zamolči“, da je ista slovenska vlada kasneje, ko je bilo že prepozno, vendar mobilizirala prostovoljce. Naj razloži Ludovik Puš to „modrost“. Jaz je ne razumem. (V. 85/4, 298/9)

Vzrok zgoraj omenjenih odločb ni bila nobena modrost, temveč neverjetna preproščina slovenske vlade. Istega prepričanja je tudi France Dolinar, ko pravi: „V neverjetnem ‘idealizmu’ se prav diletantsko ni zago-

tovila dejavna navzočnost prisilnih moči kot vladnega organa. Nad ustavnim zborom Narodnega sveta 17. avgusta je velo utopično prepričanje, ki ga je... izrekel dr. Anton Korošec: 'Kruta sila meča je dosedaj gospodovala in urejevala svet. Danes je ta vera v meč za večne čase obsojena.' (200)

3) **Politična odgovornost.** Pravi dr. Puš, da se je kapitulacija pred Srbi izvršila „brez prisotnosti in pristanka... dr. Antona Korošca.“ Zato „nesporno drži, da Korošec ne more biti odgovoren za to pot v Canosso.“

„Ni mogoče naprtiti odgovornosti za poznejše razvoje na splošno slovenskim vodilnim politikom, ki po Kocmurju 'nosijo odgovornost za zgodovinski polom'.“

„Taka enostranska obtožba ni dokazana, je sploh ni mogoče dokazati...“ (V. 85/4, 296; V. 86/2, 112, 113)

Koroščevo odsotnost v Narodnem veču in njegovo potovanje na razgovore v Ženevo označi Zvonimir Kulundšič za nesmisel. „Trditev“, piše v knjigi „Atentat na Stjepana Radića“, „da je bil poslan predsednik v inozemstvo, da se informira o političnem položaju, je otročarija in absurd, kajti vsesplošno je znano, da se za to pošiljajo časnikarji ali specialni diplomati, ne pa — suvereni, kar je Korošec tedaj bil!“ Pove tudi, „da je Narodno vjeće totalno ignoriralo dr. Korošca in ga desavuiralo... anuliralo je ženevski sporazum.“ Pisec se čudi, „da je Korošec tako brez reakcije šel preko tega... in ni odstopil.“ (201)

Dr. Ivan Šušteršič (ne Kocmur!) je zapisal, da je bila SLS „na mirovni konferenci (v Parizu, m. op.) dosledno-odsotna“. Zato „njo, v prvi vrsti, zadene poglavitna krivda za prekomerno zmanjšanje in obrezanje naše domovine... Te odgovornosti se nikdar ne otrese pred sodnim stolom naše narodne zgodovine.“ Nato pojasni, da ni bilo stalnega uradnega slovenskega zastopstva in da obiski posameznikov na takih konferencah nič ne pomenijo. (202)

Pa pogledjmo, kaj pravi organizatorna teorija o tem?

Pionir upravne in industrijske znanstvene organizacije, Henri Fayol v svojem delu „Splošna in industrijska uprava“ (203) postavi tale pravila smotrnega vodstva:

- „Rien seul faire“... Ničesar sam storiti, kar bi mogel storiti podrejeni.
- „Tous faire faire“... Skrbeti, da se vse naredi.
- „Rien laisser faire“... Nikdar dopustiti, da bi se delalo kaj na lastno pest.

Francoski voditeljski priručnik v katekizemski obliki, ki podaja predvsem načela vojaškega vodstva, pa pravi:

- 47 „Šef ni delegat skupnosti, temveč njen vodja.“
- 48 „Voditelj je obseden od čuta odgovornosti... Ne dovoli si, da bi (njegovi vojaki) morali prehoditi še tri kilometre, ker so bili ukazi slabo dani.“
- 63 „Značaj voditelja ima tisti, ki ima poklic, da prevzame nase ne

le svojega normalnega dela odgovornosti in nevarnosti, temveč tudi tiste številne delne odgovornosti, ki jih tisoči odlagajo pred njega.“

— „Pravi voditelj ni tisti, ki dela vse sam, ampak tisti, ki si zna poiskati pomoči.“ (str. 172) (204)

Iz presoje dejanskega položaja citiranih avtorjev in iz teoretičnih načel smotrnega vodstva povzamem, da so naši „vodilni politiki“ zagrešili te osnovne vodstvene napake, ki jih diskvalificirajo:

- Odsotnost vrhovnega poveljnika na poveljniškem mestu v najkričnejšem trenutku.
- Odsotnost delegiranja nalog („gospod vse sam!“)...
- Zamenjava vloge šefa z vlogo pooblaščenca.
- Odsotnost stalnega uradnega zastopstva na odgovarjajočem mednarodnem forumu.
- Odklanjanje vsake odgovornosti za svoja dejanja in opustitve.

K Puševi dogmatično-kategorični trditvi, da „taka enostranska obtožba ni dokazana (in da) je sploh ni mogoče dokazati“, bom odgovoril z Bossuetom: „Najhujša duhovna zmeda je, če vidimo stvari kakor jih hočemo, da so, namesto, da bi jih gledali takšne, kakršne so.“ (205)

4) **Triumfalizem.** Mitološko naravo dr. Puševega političnega uvida najbolj izpričuje dosledna uporaba superlativov za vse, kar tiče 29. oktober: „zadnji veliki dan“, „dan svobode“, „triumfalna narodna osvoboditev“ (V. 85/4, 296; V. 86/2, 112, 116), pri tem pa suvereno preide dejstvo amputacije 1/3 slovenskega narodnega telesa in „sramotno kapitulacijo“ pred vlesrbstvom. Naj vpraša dr. Puš Primorce in Korošce, kaj mislijo o tem „triumfu“, ki ga menda „vsi Slovenci slovesno obhajamo kot dan svobode“. (V. 86/2, 116) Medtem ko Ludovik Puš slavi ta „veliki dan“ kot triumf, ga Primorci imajo za katastrofo.

Sploh bi bilo zanimivo vedeti, koga Ludovik Puš prišteva med slovenski narod? Kdo so tisti „vsi Slovenci“? Kolikor je meni znano, „slovesno obhajamo ta dan“ edino v zdomstvu, pa še tu ne vsi („razen g. Kocmurja in komunistov“ tudi ne npr. Sijevci pa krog Smeri v slovensko državo in verjetno še kdo). Ker bi človek težko verjel, da dr. Puš med „vse Slovence“ ne prišteva zamejcev in da ima vse v matični domovini za komuniste — kajti nihče od teh ne obhaja, ne slovesno, ne neslovesno tega „triumfa“, je možen le ta zaključek, da je gospod zagrešil zopet miselni spodrsrlaj, ki ga logika opredeli kot „pars pro toto“, zgrešeno posploševanje... in takšni „dokazi“ naj imajo po Puševi veri „objektivno vrednost in znanstveno veljavnost?“ (V. 86/2, 112)

Ako odlučimo pozlatino, pa je resnica o 29. oktobru zelo skromna, prav nič blesteča. Ta dan predstavlja za Slovence le nepopolen, delen odgovor na zgodovinski izziv. Jugoslavija je bila za večinski del naroda le zasilni izhod iz skrajne stiske, le manjše zlo — zato pravilen trenutni odgovor na izziv slovenskega preživetja, ki pa je bil v jedru velika narodna

nesreča in ne triumf! Če težkemu ranjencu odrežejo obe razstreljeni nogi, da mu rešijo življenje, ne bo zato menda poskakoval in hvalil svoje berglje in pohabljenost kot športni triumf!

5) **Pomanjkanje izkušenih diplomatov.** (V. 86/2, 112) To je spet eno priznanje nemoči, enako kot v primeru narodne obrambe. Pri tem pa g. Ludovik Puš zopet „previdno zamolči“, da smo imeli tedaj na razpolago izkušenega diplomata dr. Ivana Šušteršiča — „kranjskega leva“ (M. Škerbec). Ta je v pismu, ki ga je iz izgnanstva pisal dr. Korošcu 16. 12. 1918, izjavil, da nastali položaj „lojalno akceptira“, ga prosil, da mu dovoli povratek v domovino in se mu stavi na službo v inozemstvu. Na pismo dr. Korošec ni odgovoril; januarja naslednjega leta pa mu je preko dr. I. Benkoviča dal sporočiti: „Povej mu, da zdaj ni nič.“

„Ne le, da sem teoretično akceptiral novi položaj,“ piše dr. I. Šušteršič; „pripravljen sem bil celo služiti državi, ji dati na razpolago svoje moči in izkušnje, če bi me klicala... Četudi ustroj nove države ni odgovarjal mojim nazorom... sem postavil ljubezen do domovine... nad vsako trmo... A očitno so bili izvestni krogi preveč zainteresirani, da veljam kot 'sovražnik Jugoslavije.' Pri tej lažnivi sliki moje osebnosti je moralo ostati za vsako ceno...“ (206)

6) „Trdi Boštjan Kocmur... da je Korošec 'tedaj... vodil čisto izrazito centralistično in „ujedinaško“ politiko"...“ piše Ludovik Puš. (V. 86/2, 113) V svoji furiji je očitno spregledal, da gre tu za citat po Franu Erjavcu. Svetujem, naj bi gospod še enkrat prebral tekst z opombami vred na str. 300 (V. 85/4) „Modri dokazi“ so torej zgodovinarja Erjavca, ki jim pa seveda dr. Puš enako ne verjame. Ima namreč neizpodbitno vero v svoj mit.

7) **Podonavska federacija.** Pojasniti moram še Šušteršičev „bojni načrt“, da zadostim pozivu na dvoboj. Seveda ne mislim pisati o tem kakšnega traktata, kot bi menda dr. Puš rad. Naj govori dr. Šušteršič sam: „Moj cilj je bil: Zedinjena Jugoslavija inkluzivno Srbija in Črna gora, toda — pod hrvaško-slovenskim t. j. katoliškim vodstvom in s habsburško dinastijo.“

„Moj načrt se je dal realizirati edino le potom separatnega miru Avstrije z Antanto.“

„Po teh projektih naj bi se Avstro-Ogrska... federalizirala, spremenila v federacijo svobodnih narodov po švicarskem vzorcu.“ (207)

M. Škerbec navaja Churchillovo mnenje, da je bilo razbitje avstro-ogrške države velika napaka. (208) S tem se je namreč razbil srednjeevropski prostor in ustvarila politična praznina. Viktor Blažič trdi, da je slovenska politika „po razbitju srednjeevropskega prostora v državi Srbov, Hrvatov in Slovencev, ko se je... dala zvabiti v protihrvaški blok... omogočila velesrbsko nadvlado“, kar je Slovence potisnilo „v izrazito manjšinski položaj“, za kar pa tudi Hrvati niso brez krivde, ker se pri borbi za svojo enakopravnost na Slovence sploh niso ozirali. (209) Glede zlih posledic razbitja srednjeevropskega prostora je bil torej Šušteršič videc. (210)

C) Odprto pismo

„Cuando la cólera sale de madre, no tiene la lengua padre, ayo ni freno, que la corrija.“ (Cervantes) (211)

Spoštovani dr. Ludovik Puš!

Ponovno prebiram vaš članek v Vestniku in ne morem verjeti, da ste kaj takega napisali vi. Ker vem, da ste dobrosrčen človek, sem prepričan, da je ta vaš izbruh jeze pripisati bolj kot premisleku, skrhanim živcem in nepredvidnosti. V svoji ihti zaradi prizadetega prestiža ste nehote zadeli ob golído in pljusnilo je blato, ki pa mene ni doseglo, pač pa razvrednotilo moč Vaših dokazov. Kdor se mora zaradi dokaza posluževati demagogije in osebnega napada, dokazuje samo, da nima zadostnih stvarnih dokazov.

Po mojem mnenju (oprostite „pouk“) je v primeru, kadar ni dokazov, priznanje zmote edini možat način, da se utrdi prestiž. V tem je resnična osebna veličina. Motimo se vsi, grešniki smo vsi, a le veliki so zmožni ponižati se, da se s tem povišajo, zrastejo v svoji moralni postavi. Kadar pa manjka sil za takšno pogumno dejanje, je na mestu molk kot najbolj primeren izhod.

Pojasnití moram tudi, da moja kritika ni bila naperjena proti L. P., temveč proti mitu, ki ga članek vzdržuje in ki ga vsako leto zdomstvo obredno slavi.

S tem imam stvar za zaključeno in končam z besedami Borisa Pahorja: „Danes je nujno, da se o slovenski problematiki... moško razpravlja. Nihče ne pričakuje, da se bodo odgovorni posipali s pepelom, prav nič pa ne vemo početi s članki in spisi, ki ničesar ne rešujejo, ampak vprašanja še meglijo, namesto da bi jih razčiščali.“ (212)

(Bo še)

OPOMBE IN LITERATURA

(153) Glej ib., str. 3-16.

(154) Virgil Gheorghiu označi razvrščanje ljudi po kategorijah, po razredni oz. strankarski pripadnosti, kot eno izmed „najbolj barbarških in vražjih zablod, ki jo je človeški razum kdaj izumil... Naši sovražniki (so) tudi ljudje in ne neke kategorije.“ (La Hora veinticinco, EMECE Editores, Bs. As. 1961) Str. 299.

Opredelitev ljudi med „naše“ in „ne-naše“, predstavlja v bistvu opredelitev po „osebni karakteristiki“, ki je instrument totalitarne prisile.

(155) V razpravi Etika solidarnosti, Jozef Tischner, poljski teolog in filozof označi dialog kot znamenje, da so „končno ljudje prilezli iz svojih skrivališč, se zblížali med seboj...“ „že začetek dialoga — prihod iz skrivališč — je velik dogodek. Tre-

ba se je skloniti, prestopiti prag, ponuditi roko, najti skupni prostor za pogovor. Ta prostor ne bo več skrivališče (ampak)... skupni dom.“

Dialog je naporna stvar. Treba je „potrpežljivosti... premagovati staro, odstranjevati predsodke,“ najti tudi skupni jezik. „To ne sme biti jezik skupine, še manj jezik podtikanja, očitkov ali celo obsodb... Jezik pravega dialoga je „stvarni jezik“... Tisto, kar je črno, imenuje črno, kar je belo, belo.“

„Pravi dialog povzroča resnične revolucije v življenju ljudi in družbe: kot bi sončni žarek posvetil v mračno klet... vrača rečem in bitjem njihovo resnično lice.“

„Pravi dialog lahko rase iz izhodišča, ki ga... sprejmeta oba govorca... Popolna resnica je sad skupnih skušenj... sad izmenjave gledišč.“

„Prvi pogoj pravega dialoga je sposobnost uživati se v gledišče drugega... Gre za spoznanje, da ima sogovornik s svojega stališča zmeraj vsaj malo prav. ...Prva beseda dialoga vsebuje sporočilo: „...nedvomno imaš vsaj malo prav“; in drugo: „...nedvomno sam nimam čisto do konca prav.“ S tema sporočiloma se govorca dvigneta nekako nadse, težita k enotnosti enega in drugega pogleda na reči... (pripravljena sta) sprejeti osebno resnico sogovornika kot del svoje osebne resnice... Dialog je izgrajevanje vzajemnosti.“ (Glej Celovski zvon, marec 1986/10, str. 44, 49-50)

(156) Moj izraz, ki ga je Pahor slabo prepisal, je širši: Govorim o svetovni povodnji, v katero vključujem ne le vojno, ampak tudi komunistično revolucijo.

(157) Glej S. D. junij 1986, str. 8.

(158) Prim. Vestnik-1985/2, str. 92-95. Razkristjanjenje družbe seveda ni specifično slovenski pojav. Smo del zapadne civilizacije, ta pa se že nekaj stoletij trga od krščanstva in je danes po večini razkristjanjena tako v kapitalističnem, kot v komunističnem družbenem sistemu. Papež govori o potrebi ponovne evangelizacije Evrope.

Slovence je omenjeni razvoj zapadne civilizacije zajel šele ob vzniku liberalizma, ki je „v drugi polovici 19. stoletja postal... med slovensko inteligenco in meščanstvom nekako moda.“ (M. Škerbec, Pregled I, str. 29)

Pri nas so začetni razkroj zaustavili dr. Anton Mahnič in ljubljanski škof Jakob Missia pa slovenski katoliški shodi, katerih pobudnika sta bila omenjena moža. Prvi trije slovenski katoliški shodi (1892-1900-1906) so sprožili mogočno gibanje za katoliško nravno in družbeno obnovo, ki pa je doživelo popolen bankrot, ko je ob razkolu postalo „zoper sebe razdeljeno kraljestvo“. Zrušil se je jez in odprla so se „široka vrata in prostorna pot, ki drži v pogubo“. (Mt 7, 13)

(159) Prim.: „Obletnica doma v San Martinu — govor arh. Jureta Vombergarja.“ (Svob. Slovenija 29. 5. 86)

(160) Isto tam.

(161) Prim. Jorge L. García Venturini: „La misión de los intelectuales“ (La Prensa, Bs. As., 29. 1. 1975)

(162) „Junaški dvoboj“ — ustaljeno reklo v srbsko-hrvaških junaških epih.

(163) Tudi jaz sicer nisem več mlad; še več, izgledati moram celo zelo zdelan. Zgodi se mi namreč včasih, da mi v javnih vozilih mladi lju-

dje — celo damice — odstopijo sedež. Tako so se mi odprle oči, da me že prištevalo v kategorijo t. i. „pobre viejo“ (ubogi starček), kakor pravijo takim usmiljena srca. Kljub temu grenkemu odkritju pa se zavedam svoje prednosti pred nasprotnikom: Sem za do brih 20 let mlajši od njega, torej druge športne kategorije.

(164) Glej Vestnik-1985/1, str. 6.

(165) Pri citiranju Vestnika navajam letnico, številko ter stran in sicer: V. 85/4, str. in V. 86/2, str., itd.

(166) **Opomba samo za manj izobražene bravce!**

Logika (veda, ki uči, kakšno naj bo pravilno, se pravi, človekovi umni naravi ustrezno umsko sklepanje) razpoznavna tri vrste izvestnosti ali gotovosti:

— **Metafizično**, utemeljeno v sami naravi stvari (npr. $2 \times 2 = 4$; del je manjši od celote).

— **Fizično**, utemeljeno na naravnih zakonih (npr. ogenj peče, voda moči).

— **Moralno**, utemeljeno na stvarnih dokazih in verodostojnosti pričevanja (npr. Kolumb je odkril Ameriko l. 1492). Moralna izvestnost je sodilo zgodovinske vede.

Do gotovosti spoznanja pridemo po dveh poteh:

— **Po poti očitne, absolutne gotovosti** (aksioma), kjer je resničnost trditve (dejstva) takoj jasna, čim se predstavi razumu; zato ne potrebuje nobenega dokazovanja. Te vrste je metafizična gotovost.

— **Po poti dokazovanja**. Govorimo o relativni gotovosti.

Vrednost dokazov pa se presoja v smislu štirih temeljnih načel-aksiomov:

1) **Načelo ne-protislovja**. (Stvar ne more biti istočasno okrogla in oglata, ne more obenem obstajati in neobstajati itd.)

2) **Načelo zadostnega vzroka**. (Vse, kar obstaja, ima za svoj obstoj nek vzrok.)

3) **Načelo vzročnosti**. (Ni posledice brez nekega vzroka.)

4) **Načelo namembnosti**. (Karkoli kdo dela ali kaj opusti, ravna tako z določenim namenom.)

Ker ta osnovna spoznavna načela spadajo zaradi svoje očitne razvidnosti med popolnoma gotova spoznanja-aksiome, je vse, kar je v nasprotju s temi načeli absurd-nesmisel. (Prim. Dr. Nicolás Marin Negueruela: „Por qué soy católico o Apologética elemental“, Bs. As., 1948, str. 12-20.)

(167) Glede 29. oktobra 1918 npr. drži, kar priznava sam dr. I. Šušteršič, da je ob razpadu A. O., ob pomanjkanju drugih alternativ, Jugoslavija-Velika Srbija, bila edino možna rešitev. (Prim. „Moj odgovor“, str. 49, 83-4) Drži tudi dejstvo, da so Slovenci takrat, po štiri letni vojni in triletnem policijskem preganjanju in vojaškem sodišču, občutili in slavili ta dan kot dan osvoboditve izpod suženjskega jarma. A ta zasilna in delna rešitev, ki se nam danes iz zgodovinske perspektive odkriva le kot manjše zlo —, ki je zahtevalo amputacijo 1/3 narodnega telesa in ki je dejansko za večinski del naroda predstavljalo samo zamenjavo težke ječe za lažji zapor; za manjšinski del pa še hujšo sužnost in kulturni rodomor — pač ne opravičuje triumfalnega zanosa, ki razglasha ta dogodek kot „zadnji veliki dan“ slovenske zgodovine. (L. P., V. 85/4, 296)

Glede „NOB“ drži, da sta za maso partizanov, zlasti za one zunaj t. i. Ljubljanske pokrajine, O.F. in NOB predstavljali narodnoosvobodilno borbo. Kljub temu pa ostaneti obe le varljivi kulisi za pri-

krivanje komunistične revolucije in za opravičenje strahotnega rodomora, ki ga je partija zagrešila nad lastnim narodom.

- (168) A. Ušeničnik: „Naš čas“; citiram po Jožko Pirc: Aleš Ušeničnik in Znamenja časov. Katoliško gibanje na Slovenskem od konca 19. do srede 20. stoletja (Ljubljana 1986), str. 140.
- (169) Prim. A. J. Toynbee, Estudio de la Historia, III, El Crecimiento de las Civilizaciones (Bs. As. 1955) str. 138-269, 396-400; ib. V, La Desintegración de los Civilizaciones (Bs. As. 1957) str. 334/5.
- (170) Prim. A. J. Toynbee ib. IV, El Colapso de las Civilizaciones (Bs. As. 1955), str. 18/22, 31, 94, 146/7; ib. V, str. 23/5, 31, 28/9, 209, 345; prim. tudi V. 86/3, 220/1.
- (171) „Družba je... s socialnega vidika popolna skupnost ljudi, ki žive v v smislu sličnih idej in z istimi težnjami (nagnjenji).“ Conde de Gobineau J. A. po A. J. Toynbee ib. I, La Relatividad del Pensamiento Histórico (Bs. As., 1951), str. 68.
- (172) Dasi je habsburška monarhija posedovala krono Svetega rimskega cesarstva, ni bila univerzalna država celotne zapadne civilizacije, ker so poleg nje obstajale še druge suverene zapadne države. Vendar je za habsburške podložnike in za otomanski imperij, od l. 1526 do l. 1918, predstavljala „sveto zvezo“ proti turški nevarnosti in avtentično zapadno univerzalno državo. (Prim. A. J. Toynbee, ib. V, str. 334/5.)
- (173) Namreč katoliške, pravoslavne in muslimanske.
- (174) Prim. A. J. Toynbee ib. V, str. 14; ib. I, str. 74/7.
- (175) Prim. op. 170.
- (176) Gl. Jožko Pirc ib., str. 44; prim. tudi M. Škerbec: „Pregled... I“, str. 15; V. 86/1, str. 5-6.
- (177) Prim. M. Škerbec ib. I, str. 28-48; J. Pirc ib., str. 44/6; V. 86/1, str. 6-8.
- (178) Gl. J. Pirc ib., str. 46; prim. M. Škerbec ib. I, str. 51/4.
- (179) Glej J. Pirc ib., str. 47, 333.
- (180) Gl. J. Pirc ib., str. 323, 332; prim. ib., str. 128/9, 140, 144-153, 316, 332/5.
- (181) Gl. J. Pirc ib., str. 48-50; Viktor Blažič: „Slovenska nevarnost“ (Celovški Zvon-jun. 86/11, str. 19-20; prim. M. Škerbec ib. I, str. 88-93.
- (182) Z izjemo Jegličeve slovenske gimnazije v št. Vidu in nekaj slovenskih paralelk, so bile vse srednje šole nemške. (Prim. J. Pirc ib., str. 52/4)
- (183) Prim. M. Škerbec ib. II, str. 7; J. Pirc ib., str. 48.
- (184) Prim. V. Blažič ib., str. 19.
- (185) Gl. J. Pirc ib., str. 335, 60.
- (186) Gl. ib., str. 172.

- (187) Prim. J. Pirc ib. str. 60/1, 205/6; Janez Grum: „Slovenski ljudski blok in Narodni odbor“ (V. 86/3, str. 171/2)
- (188) Prim. J. Grum ib., str. 171/1, 174/5, 177, 187; Celotna razprava je veren prikaz slovenskega družbenega razkroja med drugo svetovno vojno.
- (189) Gl. J. Pirc ib., str. 335, 53, 58-60.
- (190) Gl. V. Blažič ib., str. 19, 28.
- (191) Gl. France Dolinar: Odsotnost slovenske državne misli v prevratu 1918 (Bs. As. 1971), str. 6; prim. dr. Dragotin Lončar: Politično življenje Slovencev (Ljubljana 1921), str. 16.
- (192) Dr. D. Lončar ib., str. 84.
- (193) Dr. D. Lončar ib., str. 101; Silvo Kranje: Kako smo se zedinili (Celje, Mohorjeva knjižnica), str. 87.
- (194) Fran Erjavec: Avtonomistična izjava slovenskih kulturnih delavcev l. 1921 (Zgodovinski zbornik SKA, Bs. As. 1959), str. 173.
- (195) F. Erjavec ib., str. 174.
- (196) F. Erjavec ib., str. 174; prim. V. 85/4, 299-300.
- (197) Aleš Ušeničnik: „Slovenci in Hrvati“ (Čas 1913/7, str. 436). Nava- jam po J. Pirc ib., str. 199-200.
- (198) S tem nočem reči in nikjer ne trdim, da smo Slovenci kot narod izgubili svojo identiteto, kar mi podtika dr. Puš. (V. 86/2, 115) Navedeni stavek: „29. oktober je samo potrditev zamenjave narodne identitete“, se nanaša na slovenske politike, kar je razvidno iz stavčne zveze. V prejšnjem stavku namreč govorim o slovenskih politikih, ki so se „odrekli svoji narodni individualnosti“. (V. 85/4, 297), kar citiram po Tinetu Duhu, ki pa se bolj splošno izrazi namreč, da smo se „l. 1917 Slovenci... odrekli...“ (op. 89).
Kar se tiče Slovencev na sploh, soglašam s tem, kar je zapisal Boris Pahor glede odločitve za Jugoslavijo: „Šlo je vendar predvsem za preživetje... V glavnem so ljudje mislili na tako Jugoslavijo, v kateri bo Slovenija ohranila svojo identiteto... Tezo o kakršnikoli Jugoslaviji so zagovarjali liberalci, katoličani prav gotovo ne.“ („Usodni premiki“, Zaliv-85/4, str. 98). Isti pa je v omenjeni reviji zapisal tudi, da je l. 1918 pomenilo za Slovence katastrofo. (Citiram po spominu).
Miselna zmeda je torej obstajala na vrhu, v slovenski vodilni manjšini, ki je krojila slovensko politiko in ki je zaradi zamenjave vrhovnega narodnega cilja pozabila na Zedinjeno Slovenijo, kakor piše Fran Erjavec, tako da „nihče tedaj sploh ni mislil na notranjo ureditev naše bodoče 'edinstvene države'“.
- (199) Gl. Viktor Blažič ib., str. 20/1.
- (200) Gl. France Dolinar ib., str. 39.
- (201) Gl. Dr. Tine Debeljak: „Pot do prve slovenske vlade“ (Sv. Slovenija 5. 9. 1968, podlistek št. 23).
- (202) Gl. Dr. Ivan šušteršič „Moj odgovor“ (Volders 1922), str. 30/33 in sl.

- (203) Henri Fayol: Administration general et industrielle (Paris 1916).
- (204) G. Courtois: El Arte de dirigir (L'Art d'etre chef) (Atenas S. A. Madrid 1946)
- (205) Gl. G. Courtois ib., str. 65.
- (206) Gl. Dr. I. šušteršič ib., str. 50/2.
- (207) Gl. ib., str. 48/9.
- (208) Gl. M. Škerbec ib., II, str. 52/3.
- (209) Gl. V. Blažič ib., str. 19, 28.
- (210) Prim. M. Škerbec ib. II, str. 55.
- (211) Ker gre za besedno igro, je mogoč le smiselni prevod, ki bi bil nekako tale: „Kadar jeza prestopi bregove, ni spoštovanja, ne svabila, ne sile, ki bi jo zadržala.“
- (212) Gl. B. Pahor: „Dokumenti“ (Zaliv-85/1-4, str. 197)

POPRAVKI K „Slovenski petindvajseti uri“ - št. 3, leto 1986

Čenjene bralce prosimo, da upoštevajo naslednje popravke:

- Str. 212, odst. 6, 3. v. beri: Ta spaček — namesto „a spaček.“
odst. 7 (točka 3), 1. v. beri: zdomsko — namesto „zomsko“.
- Str. 213, prvi odst., 3. v. beri: odpadel — namesto „opadel“.
- Str. 214, 5. odst., 4. v. beri: z zgodovino — namesto „v zgodovino“.
5. odst., 10. v. beri: kar je njen — namesto „ker je...“.
- Str. 216 (točka 5) beri: Domobranstvo (brez navednic!).
- Str. 217, 4. odst., zadnja v. dostavi: pozabo krivice, ali pa če krivico celo še naprej vzdržuje, je to...
- Str. 221, 9. odst., 2. v. beri: bi ga rada — namesto „bi rada“.
- Str. 222, 3. odst., 1. v. beri: Laž (brez navednic!).
- Str. 223, op. 131 beri: Boris Pahor — namesto „Boris Pahor Pahor“.

SPOMINI NA DR. ŠMAJDA

Sredi februarja (1986) je poteklo 40 let, odkar je Titova UDBA v Trstu ugrabila dr. Šmajda.

Ker je bil Šmajd glavni motor pri ustanavljanju in vodenju NO, kar je razvidno (vsaj upam, da je) v sestavku „SLB in NO“ v 3. številki Vestnika (1986), se mi zdi, da bo prav, če priobčim tudi svoje spomine nanj.

Z dr. Albinom Šmajdom sem se začel srečavati v jeseni 1942 v napol ilegalni pisarni Vaških straž na Miklošičevi cesti 7 v Ljubljani. Kadar sem tedaj in kasneje šel v Ljubljano, potem ko sem prevzel vodstvo Vaške straže v domačem D. M. v Polju, sem se navadno zglasil pri Rudolfu Smersuju, nato pa skoro vedno šel tudi v imenovano pisarno. Tam sem pogosto naletel na dr. Šmajda, ki je kaj pisal ali pa se razgovarjal s kakim vaškim stražarjem, ki je prišel v Ljubljano. Največkrat s poveljniki ali njihovimi zastopniki. Od teh je zvedel za stanje v postojankah, za njihove skušnje z Italijani, o delovanju komunističnih terencev in še kaj. Na podlagi teh poročil je Šmajd dajal poveljnikom vaških straž opozorila in nasvete, zlasti kako nastopati pred Italijani, da si bodo ohranili čim večjo samostojnost. Njegovo govorjenje se mi je zdelo stvarno. Sčasoma sem začutil neko spoštovanje do njega: bivši državni poslanec in odvetnik se ves razdaja za potrebe Vaških straž. (Op. 1)

Potem, ko so se Vaške straže začele, se Šmajd ni pomišljal iti od časa do časa na italijanski štab h kapetanu Tornariju (ta je bil verjetno slovenskega rodu, ker je pravilno govoril slovensko), ki je bil v italijanskem štabu referent za Vaške straže (VS). Ob neki priliki mi je kasneje Šmajd povedal, da je v razgovoru s Tornarijem marsikaj odkril, kako Italijani dejansko gledajo na VS, kakšne načrte imajo z njimi, itd. Imel je nek poseben dar iz sobesednika izveči misli in načrte.

Nekoč (po 1. marcu 1944) sem Šmajda vprašal, zakaj je bil tudi on med zasliševalci komunističnih in ofarskih aktivistov (danes bi rekli „teroristov“), ki jih je tik pred božičem 1942 aretirala ljubljanska Varnostna straža in jih imela zaprte v Belgijski vojašnici (zraven cerkve Srca Jezusovega). Rekel sem mu, da bi se moral on kot politik in državni poslanec držati proč od tega zasliševanja. Odgovoril je: Ko sem videl, kako se pomišljajo tisti naši juristi, ki bi prišli v poštev za to zasliševanje, sem ugriznil v to, da sem jim dal zgled in spodbudo.

Ohranjati slovensko usmerjenost pri VS je Šmajd smatral za nujno politično nalogo. To velja za vse vodstvo Slovenske legije (SL), a reči smem, da je bil Šmajd v tem najbolj odločen in dosleden. To gledanje je odigralo svojo vlogo zlasti v razmerju do Novakove četniške ilegale. V

letu 1942 predvsem v širši okolici Novega mesta, v vse večji meri pa od zgodnje pomladi 1943 do italijanskega zloma v Polhograjskih Dolomitih. V marcu (1943) je namreč major Karel Novak v drugo začel organizirati četniški odred, naslanjajoč se na VS na Zaplani in v Rovtah. Kaj kmalu je prišlo do hudega trenja med Novakom in SL. Višek je bil, ko je dr. Šmajd preprečil (10. junija), da bi major Novak, prav za prav v njegovem imenu kapetan Pavel Vošnar-Vidmar, odpeljal Vaške stražarje s št. Jošta in delno tudi iz Rovt v četniško ilegalo na Dolenjsko — ne da bi se glede tega posvetoval s Slovensko legijo. Svoj načrt je Novak zaupal zdravniku dr. Janezu Janežu, ta pa Šmajdu in kapetanu Ilovarju. (Op. 2) To se je zgodilo pri večerji in po njej pod Vrhom-Sv. Trije kralji. Imenovani trije so se nato vračali v Ljubljano čez št. Jošt in se tam sešli z Jakom Žakljem in z drugimi odborniki krajevne SL. Sklep razgovora je bil: šentjoška VS ne bo zapustila domačega kraja. Ko je naslednje jutro Vošnar dal povelje za odhod, ga stražarji niso izvršili. (Op. 3)

Ali je Šmajd pravilno ravnal? Na prvi pogled, ne! Novak je bil Mihajlovičev poveljnik za Slovenijo in s tem predstavnik kraljeve jugoslovanske vojske. Toda močne okoliščine so po mojem gledanju Šmajdu dajale prav. Vaški stražarji na št. Joštu in v Rovtah, kot povsod drugod, so bili prostovoljci, ki so prijei za orožje, da pred partizanskimi napadi branijo svoje družine in domači kraj. Prav zaradi tega bi bili ti šentjoščani, četudi bi ne bil Šmajd posegel vmes, na poti proti Dolenjski Novaku verjetno vsi pobegnili.

Imel pa je Šmajd še drug razlog, da je posegel vmes.

Tedaj so bili že znani prvi dokazi, da ima major Novak stike z Italijani. In ko se je kmalu za tem njegov četniški odred (ki je narastel na 80 mož) premaknil izpod Sv. Treh kraljev čez Ljubljansko barje, čez most pri Bevkah ali pa pri Podpeči in da je v Iško vas, se je to verjetno zgodilo z vednostjo Italijanov! Italijanski zvezni oficirji so namreč naročili Vaškim stražam ob tej poti, da naj tisto noč ostanejo v postojankah, da naj ne gredo ven v patrole. Seveda so stražarji opazili četnike na tem premiku. Ni seveda popolnoma izključeno, da so imeli Italijani ta premik za pohod kakšne partizanske edinice in so bili v tem smislu prevarani. Zelo znano je bilo takrat in se danes o tem hvalijo, kakšne dobre stike je imela OF z Italijani (primer: polk. Cerutti).

Za Šmajda, prav za prav za vso SL, in za kapetana Ilovarja je tedaj nastalo vprašanje: Zakaj naj bi VS odšle v četniško ilegalo, ki ta ni imela več takega videza.

Vaški stražarji so namreč četnikom šli na roko zato, da bi ti res ostali prava ilegala in ne bi nikakor posnemali KPS, ki je imela z okupatorji najtesnejše stike, čeprav zdaj govori (KPS), da je bilo to sodelovanje z italijanskimi protifašisti. Naj navedem primer takega razumevanja: V noči od 4. na 5. april 1943 sta VS Bizovik-Sv. Urh (Stane Bitenc) in VS D. M. v Polju spremljali Novakove četnike (ki so se zbrali na Dolenjskem z namero, da se pridružijo onim v Polhograjskih Dolomitih) na poti

od Podlipoglava skozi Sostro, nato čez Ljubljano pod kašeljko cerkvijo (smo jo bredli, tudi Novak sam, ker je bil bližnji most podrt), jim v Polju postregli z večerjo (40 mož), nato pa sem jih vodil čez železniško progo mimo italijanske straže na postaji (ko so se Italijani, kot se zdi, kar potuhnili) in jih pred Tomačevem predal poveljniku VS Savlje-Ježica (Franc Gris?). Ta je vodil četnike med žično ograjo okrog Ljubljane in italijansko-nemško mejo v Dravljah, draveljska VS pa do hribov nad Dobrovo, za kar je bil komandir VS (Silvo Knuplež) naprej obveščen. Zaradi te usluge četnikom so mi Italijani dali hud ukor in mi pretili z zaporom. (Op. 4)

Ko sem dva meseca kasneje zanesljivo ugotovil, da ima kapetan Vošnar osebne stike na ljubljanski Kazini, kjer je bil takrat italijanski štab, je bil tud dr. Šmajd potrjen v svojem nezaupanju do Novakovih četnikov, čeprav narave in namena tistih ali tistega Vošnarjevega stika nismo poznali. Vendar — previdnost je bila na mestu. (Op. 5)

Naj navedem še dva vzroka trenja med Novakom in SL, ki jih je imel tedaj Šmajd stalno pred očmi. Major Novak je vztrajal na tem, da morajo biti vsa poročila politikov SLS za London sestavljena po njegovem ključu za šifre. Se pravi, da bi njegov oficir šifriral ta poročila. Vendar pa je radiotelegrafist Božnar bil vedno pripravljen sprejeti in oddati ta poročila, ki jih je sestavljal v glavnem M. Stare za dr. Kreka, mimo Novakovega štaba, ker je dobil od angeške komande v Egiptu naročilo, da oddaja ne le vojaška, ampak tudi politična poročila. — In drugi razlog: Slovenski liberalci iz JNS (dr. Zajc, Žitnik in drugi) so tedaj spomladi 1943 zelo opazno smatrali Novakovo ilegalo za svojo politično domeno.

— — — — —

Šmajd je tudi vedel, da se tudi stražarska skupina (člani akademskega kluba Straža) ne razgovarja s SL zaradi enotnega nastopanja pred Italijani. O stražarski skupini mi je Šmajd večkrat izrekel kritiko: Hočejo biti oboje, del SLS, po drugi strani pa nastopajo kot samostojna politična skupina.

V dneh odhoda Vaških straž z vzhodnega dela ljubljanske okolice proti Turjaku, so te straže v noči od 9. na 10. september 1943 prišle v št. Jurij pri Grosupljem z namenom, da se naslednji dan premaknejo v bližino Turjaka. To so bile VS D. M. v Polju-Šmartno, Bizovik-Sv. Urh, Rudnik-Orlje, Šmarje in Polica, poleg domače šentjurske posadke in bližnje v Mlačevem in Boštjanu. Sredi dopoldneva 10. septembra je povsem nepričakovano motociklist pripeljal med nas dr. Šmajda. Zbranim komandirjem je Šmajd sporočil, da je poveljnik VS podpolkovnik Peterlin odklonil priti na teren, da prevzame glavno poveljstvo; da začasno prevzame to poveljstvo njegov namestnik za ljubljansko okolico kapetan Cerkvenik. V razočaranju nad tem sporočilom smo se glasno znašali nad Šmajdom. On pa je ostal miren in je rekel: Imel sem za svojo dolžnost, da sem vam prišel to sporočiti, „da se boste vedeli ravnati“. Od nas se je odpeljal čez Lipljene in nad Škocijanom v turjaški grad. Ker je bil Cerkvenik, ki je

prišel na grad že prejšnji dan, tedaj na Zapotoku, predstavnik SL kaplan France Malovrh pa v Velikih Laščah, je Šmajd napisal sporočilo, da Peterlina ne bo, in ga izročil poveljnikom turjaške in škocjanske VS. Čez kako poldrugo uro se je Šmajd pripeljal nazaj v št. Jurij, kjer smo se še nekaj razgovarjali, nato pa ga je motociklist odpeljal proti Ljubljani. (Op. 6)

Naj preidem dogodke na Turjaku in naš umik z Zapotoka skoz Želimlje in Barje v Ljubljano, kar se je zgodilo 15. septembra, od polnoči do popoldne.

Še istega dne sta prišla med nas R. Smersu in Franc Glavač. Ko sem naslednjega dne šel iz šentjakobske šole proti Staremu trgu, je prihajal nasproti dr. Šmajd, ki je bil namenjen med nas. Če se prav spomnim, je iskal Ivana Boha. Na moje vprašanje: Kaj sedaj?, je Šmajd kratko odgovoril: Samo eno mi je jasno v temle trenutku, **boj proti komunizmu gre naprej**, pa prav nič drugega mi ni jasno. — Naslednja dva ali tri dni sem nekajkrat videl Šmajda na dvorišču Rokodelskega doma. Tam je župan Paternost pripovedoval, kako se je rešil iz obkoljenega Turjaka in kaj je doživljal v njem; in spomnim se razgovora, kaj bi se dalo storiti za rešitev obkoljenih v gradu. Nekdo je omenil, da je župnik Karel Škulj šel h gen. Rupniku, da bi ta skušal dobiti nemško pomoč.

V naslednjih dneh je Šmajd tvegaj daljši razgovor z gen. Roesenerjem. (Op. 7) Pred tem je zvedel, da Nemci nameravajo ustanoviti policijske čete za boj proti partizanom in da pri tem računajo na Vaške stražarje. (Op. 8) O tem razgovoru mi je Šmajd pripovedoval po 1. marcu 1944 takole: Razgovor je bil v hotelu Miklič. Da sta obravnavala 14 raznih vidikov in stališč glede ustanovitve policijskih čet in sta se v 13-tih sporazumela. Pri nekaterih je Šmajd pristal na kompromis, pri nekaterih pa Roesener. Npr. Šmajd je bil za slovenski grb na rokavih, Roesener pa da je zanj sprejemljiv le kranjski grb. V tem primeru je Šmajd popustil. Ni sta pa se sporazumela v zelo kočljivi točki: Roesener je vztrajal pri svoji nameri, da bosta v vsaki policijski (domobranski) četi po dva nemška vojaka, Šmajd pa prav tako odločno, da naj bi bila le pri bataljonu. Šmajd mi je rekel: V tistem trenutku mi je šinila v glavo misel: če v četah ne bo Nemcev, ki bi se vtikali v njihovo življenje, bodo čete res slovenske in kompaktne. In v dani potrebi bomo iz teh čet čez noč mogli organizirati bataljone in polke. — Kot se je pozneje pokazalo, je Roesener dejansko sprejel Šmajdovo zahtevo. (Op. 9)

Šmajda sem takrat vprašal, kako je Roesener zvedel za njegovo delo pri Vaških stražah in bil pripravljen razgovarjati se z njim. Šmajd je odgovoril: To so mu verjetno posredovali ljubljanski Nemci, saj njihov Kulturbund zbira podatke o vsem, kar se dogaja. (Op. 10)

Bolj pogosto sem se srečaval z dr. Šmajdom od srede februarja leta 1944 naprej. Tedaj sta Slovenska in Narodna legija (Op. 11) sklenili, da je

treba obnoviti ali okrepiti četniško ilegalo. SL je določila tri člane iz svoje srede, katerih eden naj odide v novo ilegalo. Ker sta Stane Bitenc in Milko Pirih imela družino, sem se za to nalogo odločil jaz. (Vsi trije smo bili tedaj komandirji domobrskih čet.) Ko mi je kmalu nato Šmajd sam obširneje razložil načrt za novo ilegalo, sem ga vprašal: Kako to, da se je SL odločila za novo četniško ilegalo, ko je vendar imela toliko težav in glavobolov z majorjem Novakom?! In dodal sem: Saj imamo domobrance za boj proti komunizmu. Na to je Šmajd odgovoril: **Za boj proti komunizmu je domobranska forma čisto prava. Toda občutek imam, da na koncu vojne ta forma ne bo prava.** Zato smo se odločili, da začnemo z novo ilegalo, ki bo na koncu rešilna za vse, tako upamo. (Op. 12)

Na moje vprašanje, kdo bo prvo četniško skupino vodil na terenu, je Šmajd povedal, da bivši komandant Dolenjskega partizanskega bataljona Junez Marn, ki je razočaran nad partizanskim terorjem zapustil partizane. (Op. 13)

Ko smo čez nekaj dni prišli skupaj Šmajd, Marn in jaz, je Marn povedal, da ima pripravljenih za četniški odred več fantov v domači okolici okrog Čateža — med njimi tudi bivše partizane — obenem pa nakažal, kako si zamišlja vodstvo na terenu. Na koncu razgovora pa je Marn omenil: Gibali se bomo med dolenjsko cesto in nemško mejo. Če bodo partizani navalili na nas z večjo silo, se bomo umaknili čez mejo. Nemci nas bodo pustili na miru, ker jim bom pokazal pismo nemške komande, ki ga imam tu... Pri tem je roko položil na žep. (Op. 14) Ko je Marn odšel, sva se oba, Šmajd in jaz z začudenjem vprašala: Torej se Marnova četniška ilegala začneja z vednostjo Nemcev? Šmajd je še pripomnil: Obdrživa to za sedaj zase. Naj Narodna legija zve od Marna samega, da ne bo takoj sumničena, da SL že dela težave.

Kljub temu da so Nemci Marnu dali priporočilno pismo (kot je pač sam izjavjal), so takoj prvi dan (1. marca) na Orlju razgnali nastajajoči četniški odred (Op. 15), pri čemer so morali sodelovati tudi domobranci, med njimi podpokovnik Peterln. Ta je dajal tiha povelja: Streljaj dva metra nad glavami! Nato sem se vrnil na Lavrico in čez nekaj dni v Ljubljano. Večkrat sem se zatekel k dr. Šmajdu in nekajkrat tudi prenočil v njegovi delovni sobi. Tedaj je bila prilika za daljši razgovor. To je trajalo do srede aprila, ko so Nemci Šmajda prijeli in ga poslali v internacijo v Salzburg.

V tistih dneh pred aretacijo je prišel k Šmajdu Janko Soklič z Jesenic, verjetno po naročilu Gestapa. Srečal sem ga med vrati, ko je odhajal. Šmajd je nato pripomnil: Prišel je tipat, koliko denarja imamo in odkod ga dobivamo. Seveda ni zvedel nič... Zelo verjetno je tedaj Soklič hotel ugotoviti, ali se Šmajd zadržuje doma. (Op. 16)

V preteklih letih sem nekajkrat slišal očitek, da je Šmajdova internacija v Salzburgu bila skoraj letoviška. Da je stanoval v hotelu in se moral enkrat na dan javljati policiji. Kakorkoli že kdo ocenjuje Šmajdovo internacijo, ostaja slej ko prej dejstvo, da je Roesener Šmajda odstranil

iz Ljubljane, ker je vedel, da je iniciativen in spreten politik, ki ima vpliv na domobranske komandirje, na tiste, ki so bili prej pri Vaških stražah. In teh ni bilo malo in bili so najbolj trdni del domobranskega poveljniškega kadra.

V zgodnji jeseni nato je Šmajdu uspelo, da je dobil stike z Gorenjci. (Tedaj so bile že prve domobranske potojanke tam gori.) Morda bi smel tudi reči, da so Gorenjci našli stik z njim, ga v vlaku spremljali, da je prišel na Gorenjsko ter mu končno pomagali prestopiti mejo nekje nad Polhovim Gradcem. Od tam ni bilo težko priti v Ljubljano.

O Šmajdovi aretaciji in njegovi vrnitvi v Ljubljano je gen. Rupnik zapisal: „Spomladi l. 1944 sem nekega jutra slišal, da so Šmajda aretirali Nemci in ga odpeljali v Dachau. Gospa Šmajdova je pri moji ženi prosila za intervencijo. Schluiffer (vodja Gestapa v Ljubljani) mi je odgovoril, da je že skrajni čas, da so tega najnevarnejšega političnega zlikovca naredili nenevarnega. Čez nekaj časa sem slišal, da je Šmajd v neprijetni konfinaciji v Salzburgu in da je zavoljo tega ga. Šmajdova besna. Naenkrat je bil Šmajd ilegalno spet v Ljubljani... številni so ga videli... Vprašal sem Schluifferja, če se je mogoče 'najnevarnejši' brez nadaljnega iz Salzburga pretihotapil v Ljubljano in se tu neovirano sprehaja. Odgovoril mi je: 'Vse je storjeno, da tega falota znova aretiramo, sicer se ne pišem Schluiffer'." (Op. 17) Citat pričuje, kako sta Gestapo in Roesener ocenjevala Šmajda. Naj tu posežem v zadnji teden našega bivanja v Ljubljani. Ko so bili člani Narodnega odbora pri Roesenerju 30. aprila popoldne, je Šmajd stal zadaj, tako da ga Roesener v začetku ni opazil. V nekem trenutku pa je Roesener vprašal: Ali je tudi dr. Šmajd z vami? Tedaj je Šmajd stopil naprej v prvo vrsto in rekel: Tukaj sem! — Tako mi je povedal kasneje na Koroškem Šmajd sam. Upam si reči, da je Roesener v Šmajdu videl političnega protiigralca.

— — — — —

Po vrnitvi v Ljubljano se prične dr. Šmajdovo delo za Narodni odbor (NO). Tu naj ponovim le na kratko, kar sem širše povedal v sestavku „SLB in NO“ v Vestniku št. 3 (1986): da je bil pri pripravah za NO, pri sestavljanju Narodne izjave in nato pri vsem nadaljnjem delu tega odbora dr. Šmajd njegov glavni arhitekt pa tudi glavni inženir. To je vedel tudi gen. Rupnik, ki pravi na isti strani svojih spominov, da je bil dr. Šmajd spiritus agens Narodnega odbora, ki je vodil vse politične niti tega odbora.

Tedaj se začno moji pogosti stiki s Šmajdom. Večkrat sva skupaj prenočevala po dve, tri noči, včasih tudi Bitenc, v Ljubljani ali pa v okolici. Bil sem še vedno član četniškega štaba z nalogo, da skrbim za zvezo med Ljubljano in med štabom pa da obveščam domobranske postojanke o premikih četniških odredov. Večkrat nič prijetna naloga, vsekakor pa je bila potrebna! V četniškem štabu so sčasoma zvedeli, da imam ožje stike ne le z Bitencem, ki je bil član tega štaba, ampak tudi s Šmajdom. Končno je prevladalo v četniškem štabu mnenje, da sem Šmajdov človek in bil za-

to od pozne jeseni naprej deležen vedno manj zaupanja. Naj po dolgih letih povem, da me dr. Šmajd ni nikoli vabil v svojo bližino. Okoliščine so nanesle, da sva se našla skupaj. Po vrnitvi se je moral Šmajd skrbno skrivati pred Gestapom, prav tako pa tudi jaz, saj je bila tiralica za me-roj izdana že 7. marca, ker sem zapustil domobranstvo. In ker je sredi novembra Gestapo zaprla Peterlina, Križa, Ilovarja in več članov Slovenske in Sokolske legije, že prej pa člane Narodne legije (dr. Gosarja, prof. Šolarja, dr. Bana, prof. Krošlja), sem zato tiralico začel bolj resno jemati. Zlasti po 6. decembru, ko sem Gestapu s pomočjo sestre Akvine ušel v zad-njem trenutku iz obkoljenega Leonišča. — Drugi razlog pa je bil ta, da sem pri četnikih opazil marsikaj, s čimer se nisem strinjal. Skušal sem to analizirati čimbolj realistično, vendar sem si želel pogovoriti se s kom o tem. Šmajdova analiza je bila blizu moji, le da je bila njegova s širšega narodno-političnega vidika.

Kot rečeno, sem se zaradi varnosti pred Gestapom znašel s Šmajdom na isti liniji. Skoro vse njegove premike iz Ljubljane v okolico in nato nazaj v mesto sem pripravil jaz, kar mi je bilo kot bivšemu koman-dirju 16. domobranske čete skoro vsako noč mogoče. Domobranski koman-dirji so mi šli na roko in mi zaupali razpoznavno geslo in, če je bila po-treba, so mi dali tudi patroljo za spremstvo.

Na deželi se je Šmajd znal po domače razgovarjati z ljudmi. Glede postrežbe ni bil zahteven in bil zadovoljen s skromno opremo v tej ali oni podstrešni sobi. Neko noč je z Bitencem prespal na kmečki peči v Sav-ljah, jaz pa na klopi ob peči. — Seveda pa sem večkrat šel iz Ljubljane v okolico sam k posadki na Sv. Urhu ali pa na Dobrovo in št. Jošt. Pri teh obiskih in razgovorih z domobranskimi komandirji in domobranci sem marsikaj zvedel in odkril, seveda tudi o trenju med četniki in domobranci. Nekoč mi je omenil, da so ga pri seji NO spraševali, odkod ima toliko podatkov s terena.

Omeniti moram, da je bil dr. Šmajd sprejemljiv za opozorila in kri-tiko. Nekoč me je celo pozval, naj povem svoje pomisleke in ugovore. Spre-jemal pa je to zelo kritično. Spomnim se, da mi je glede nekega opozo-rila rekel: Nisi ga premislil — in mi je to tudi dokazal. Tako me je prisilil, da sem opozorila in nasvete po tistem bolj premislil.

Ob neki priliki se mi je izrecno zahvalil za nasvet, da naj dá Bitencu in Staretu vedeti, da pri delu za NO ne gre za tem, da bi on prevzel vod-stvo SLS. Opazil sem namreč pri Bitencu kot tudi pri Staretu neko lju-bosumnost na šmajda. Šmajdu sem tedaj rekel, naj postane vodja delov-nega krila v stranki. Da bo morda ravno to krilo obnovilo stranko SLS. Nekaj časa je premišljal, nato pa rekel: Hvaležen sem ti za ta nasvet. In kasneje mi je to ponovil. — Nekoč sem mu tudi rekel, da se mlajši politiki premalo zavedajo krščanskih temeljev in katoliškega gibanja (od l. 1890 naprej), iz katerega je SLS izšla. Šmajd je poslušal pa končno rekel: Je prav, da to poveš.

Da je Šmajd hotel v januarju ali februarju 1945, potem ko je delo

pri NO že uspešno potekalo, priti skoz dve fronti v srednji Italiji v Rim, sem omenil v sestavku „SLB in NO“ (Vestnik, 1986, št. 3, str. 182).

Zaradi odgovornosti, ki jo je Šmajd imel za NO — saj bi smel reči, da je bil njegov glavni tajnik — se je vedno bolj razvijal v pravega politika. Razlika med Šmajdom na začetku l. 1944 in po Novem letu 1945 je bila zame vidna in opazna. Tudi njegov stik z liberalci v NO je k temu razvoju prispeval. Nekoč mi je dejal: Kar se pri NO z liberalci domenimo, je treba resno in iskreno jemati.

Čeprav je bil v Šmajdu politik najmočnejši, je bil v njem tudi kar krepek časninar. Potem ko je delo v NO v glavnem steklo, je izdal po nekaj številkih treh razmnoženin, seveda ilegalnih. Ena je bila „Beli orel“, druga „Glas naroda“, tretja pa „Mlada Slovenija“. Rekel mi je, da mu je napisati članke za revije kaj lahka reč. Šmajd se je zavedel, da morajo ideje in stališča Narodnega odbora iti med ljudi. Z drugo besedo: zavedel se je potrebe po propagandi. V člankih je bil udaren, puščice v njih so bile ostre. (Op. 18) Spomnim se, da se mi je Slavko Češnovar pritoževal: Tako ostrega pisanja ni mogoče širiti, Šmajd spravlja nas vse v nevarnost... Zato razmnoženini nista dosegli kakega večjega števila bralcev. Tedaj konec zime in spomladi 1945 ni bilo primernih mladih ljudi za razpečevanje. Kot se spomnim, je Šmajd tudi uredil in izdal vsaj eno številko Svobodne Slovenije, ker M. Staretu to ni bilo mogoče.

Bilo je zgodaj spomladi (1945), ko mi je Šmajd na skrivališču pripovedoval: Preteklo nedeljo sem užival pridigo na št. Joštu. Četudi je duhovnik pridigal kmetom, je bila njegova pridiga filozofsko zgrajena. Tako pridigo redkokdaj slišiš. (Pridigar je bil Joža Kunstelj, ki je bil po vojni dolga leta na Koroškem in bil zelo iskan duhovnik. Ker je bil pred vojsko kaplan v Radovljici, sta se z dr. Šmajdom poznala.)

— — — — —

Večkrat je nanoslo, da sem bil po nekaj dni brez stika z njim. Vsaj enkrat je bilo tako, da sem ga končno našel na stanovanju, po Novem letu 1945. Izrazil sem začudenje, da se nekam preveč brezskrbno zadržuje doma, ko je vendar mogoče, da vsak trenutek Gestapo napravi „Stichprobe“. Na to mi Šmajd ni sprva dal jasnega odgovora. Junija 1945 pa mi je na Koroškem povedal, da je imel neuradni stik z gestapovcem Galletom. Ta mu je sporočal, katere dni ga bo Gestapo intenzivno iskala. Galle je bil veleposestnik v Kosezah. Imel se je za Nemca, toda hotel je ostati na posestvu svojih prednikov. Iz tega razloga je želel pomagati slovenskim demokratskim politikom. (Op. 19)

— — — — —

Iz Ljubljane je Šmajd odšel 5. maja s svojim avtom. Z njim je bil ravnatelj Remec in še kdo. Vozili so čez Ljubelj, prišli v Celovec, kjer se niso kaj dalj zadrževali, nato naprej skoz Beljak v Spittal in dalje v Lienz na vzhodnem Tirolskem. Tam so se ustavili in zadržali dalj časa. (Tja gor so prišli tedaj tudi nekateri drugi, npr. Ruda Jurčec, Tine Debeljak, inž. Bevc in njegovi.) Ko so 8. maja zasedli Koroško Angleži, je bilo od

njih v začetku zelo težko dobiti dovoljenje za vožnjo z avtom. Zato Šmajd tiste usodne dni ni prišel v Vetrinje. S tem pa ne trdim, da bi bila končna usoda domobrancev drugačna, če bi bil on takrat v Vetrinju in Celovcu.

Takoj po izročitvi domobrancev iz Vetrinja se je dr. Šmajd podal na pot v Rim, da sporoči to tragedijo dr. Kreku. Dospel je tja kaka dva dni za duhovnikom dr. Jožetom Prešernom, ki ga je bil v drugi polovici maja Krek poslal na Koroško, da vidi kakšen je položaj slovenskih beguncev. V Rimu Šmajd ni ostal dolgo. Ali je na poti nazaj šel tudi v Trst (za kar je bilo potrebno posebno dovoljenje), ne vem za gotovo. Kot že omenjeno, je bil julija Šmajd spet na Koroškem, kjer sva se večkrat dobila. Pri nekem pogovoru ob Jezernici ali Sotnici (iztok iz Vrbskega jezera) je bil navzoč tudi duh. dr. Pavel Robič. Nato se kakega pol leta nisva več srečala. Jaz sem konec julija odšel v Monigo (po znani poti Lienz-Toblach-Certina d'Ampezzo) in se pridružil slovenskim beguncem tam, Šmajd pa se je približno v istem času ali kmalu po tem premaknil v Trst.

Ko sem za slovenski Socialni odbor takoj po Novem letu 1946 prišel v Servigliano in Senegallijo, sem tam srečal dr. Šmajda. Menda je bil v teh taboriščih drugič. Ker sem bil namenjen naprej v Trst in Gorico, sva na vlaku potovala skupaj. In ker mi je bil Trst do tedaj povsem neznan, sem prvo noč prenočeval v Šmajdovi sobi. Ta je bila del pritličnega stanovanja, ki ga je imela vdova Nemeč. Bila je to dvonadstropna hiša ob cesti, ki pelje mimo tržaške železniške postaje proti Brkovičam, malo naprej in na nasprotni strani od postajnega poslopja. Spomnim se, da naju je prišla vdova Nemeč pogledat, tako da je stala med vrati. Njena prevelika domačnost do Šmajda me je odbijala... Medtem je po ozkem hodniku šla mimo neka mlajša ženska in bežno odzdravila. Bila je njena hči.

V tistih dveh ali treh dneh mojega bivanja v Trstu sem Šmajda opozoril: Mar ni Trst nevaren zanj spričo ugrabitve dr. Martelanca in žene, inž. Martinjaka in drugih v prejšnjem letu?! Šmajd je odgovoril, da ne čuti kake večje nevarnosti in da so ugrabitve prenehale... — Drugič sem prišel v Trst prve dni februarja. (Op. 20) Tedaj sem Šmajda ponovno opozoril na nevarnost ugrabitve in mu predlagal, da naj se preseli v Videm ali Benetke ali pa celo v Rim in naj se vrača v Trst vsaka dva meseca. Vmes bi jaz opravljaj zanj pota v Trst in Gorico, kadar bi bila potreba. Šmajdu ta predlog ni bil sprejemljiv. Spomnim se dobro, da je čez nekaj trenutkov z nekim humorjem pripomnil: „Če me bodo pa dobili, jim bom čestital in rekel: dobili ste v roke najbolj ta pravega nasprotnika!“ Tedaj sem mu krepko izrazil svoj dom nad tem osupljivo samozavestnim odgovorom.

Nedolgo po tem, nekako sredi februarja, je dr. Šmajd prišel v Rim, da bi se razgovoril z dr. Krekom, s Staretom in še s kom. Kake tri dni je bil tam doli. Prišel je pogledat tudi na Via dei Colli 8 v pisarno slovenskega Socialnega odbora (jaz sem tamkaj stanoval). Za kak daljši razgovor ni bilo prilike. Domenila pa sva se, da se dobiva naslednji dan

na rimski postaji poldrugo uro pred odhodom njegovega vlaka za Trst. Želel sem si razgovora z njim, preden odide nazaj, vtis pa sem imel, da se je tudi on želel razgovoriti. Vsedla sva se v oddelek vlaka, kjer naju ni nihče motil. Dve témi iz tega razgovora sta mi ostali v živem spominu. Šmajd je povedal: Bilo je potrebno, da sem prišel v Rim. Sem pa obenem razočaran, ker mi Stare in Krek nista zaupala nekih razgovorov s Srbi. Za kaj je šlo, sem v razgovoru s Srbi sam odkril, eden je omenil to, drugi drugo, ker so bili prepričani, da mi je zadeva znana. Tako sem zvedel, za kaj je šlo pri teh razgovorih. Le zakaj mi Krek in Stare nista tega zaupala?

Z nekim poudarkom pa mi je Šmajd povedal, da je dr. Kreku rekel: „Jaz sem se odločil za slovensko smer naše politike. Ti boš vsekakor ostal na jugoslovanski liniji. Prosim te samo eno: če bo tvoja linija obveljala, mi obljubi, da me zaradi moje smeri ne bo nihče preganjal, da bom v miru opravljal svoj poklic. (Ali je Šmajd imel pri tem v mislih nesrečni primer dr. Šušteršiča po prvi svetovni vojni, ko so mu po vrnitvi odklonili vpis v advokatsko zbornico?) Jaz pa obljubim, da bom, če bo moja linija prevladala, poskrbel, da te nihče ne bo preganjal zaradi tvoje jugoslovanske linije...“ Šmajd je rekel, da je Krek resno vzel to izjavo.

Le nekaj dni po Šmajdovem odhodu iz Rima je dr. Krek dobil telegram iz Trsta: „Dr. Šmajd ugrabljen!“ Točnega datuma ne vem, a v spominu imam, da se je to zgodilo okrog 20. februarja 1946. Zato sem na Krekovo željo takoj drugi dan šel na pot, se ustavil v Senegalliji, kjer sem vest o Šmajdovi ugrabitvi sporočil Smersuju, nato se ustavil v Padovi, da sem v Pragli sporočil to vest prelatu Odarju in drugim v bogoslovju ter v bližini stanujočemu I. Avseneku. Kot mora je ta vest vplivala na vse ves tisti dan. V Trstu sem nato zvedel, da je UDBA ugrabila Šmajda nekaj minut pred policijsko uro, ko se je vračal proti stanovanju, kakega pol kilometra pred jim. Zvedel pa sem tudi, da sta pol ure po ugrabitvi dva moška v angleški uniformi prišla v njegovo sobo in pobrala Šmajdove zapiske, njegov denar in drugo. — Vsiljuje se mi vprašanje, mar ni pri Šmajdovi ugrabitvi sodelovala tudi vdova Nemeč, ki je bila ofarsko usmerjena?

Pri enem prihodnjih obiskov Trsta sem slišal vest, da je v Ljubljani neka služkinja videla dr. Šmajda v neki kletni drvarnici, pretepenega skoraj do nezavesti. V hiši, ki je zraven nekdanjega hotela Štruklja.

— — — — —

V svobodni Sloveniji z dne 13. junija 1985 je Tone Brulc realistično in pretresljivo prikazal Šmajdovo ugrabitvev, zasliševanje, sceno s spovedjo in končno njegovo smrt. Opisal je to na podlagi izpovedi enega od udbašev, ki so sodelovali pri ugrabitvi. Naj tile spomini dopolnijo njegov prikaz. (Op. 21),

— — — — —

Dr. Šmajd je bil rojen leta 1903 (ali 1904) v vasi Orehovlje pri Predosljah. Gimnazijo je končal v Kranju, pravni študij pa v Ljubljani. Kot

akademik (študent) je bil član krščansko socialističnega kluba Borba, ki je bil zelo radikalen in bil en semester njegov predsednik. Ko sva nekoč v razgovori prišla na akademske klube in na Borbo, mi je precej samozavestno rekel: „Če bi jaz šel na levo med komuniste, bi bil v partijski špici, med prvimi desetimi.“ Po opravljenem izpitu je bil odvetnik v Radovljici. V tistem času se je poročil, a otrok v zakonu ni bilo. Pri državnih voltivah v decembru 1938 je bil dr. Šmajd izvoljen na listi JRZ (SLS) za državnega poslanca za radovljiški okraj, ki je zaradi industrijskih Jesenic bil zelo zahteven. Ob nemški okupaciji Gorenjske se je Šmajd umaknil v Ljubljano.

Dragoceni Šmajdovi dnevni zapiski, ki jih je pred svojim odhodom iz Ljubljane izročil zanesljivim osebam, so po slabosti ali pa po izdajstvu končno prišli v „Zgodovinski arhiv Republiškega sekretariata za notranje zadeve, zbirka Albina Šmajda“. Tako omenja Boris Mlakar, sodelavec imenovanega arhiva, ki je sestavil knjigo „Domobranstvo na Primorskem“ (1982). V tej knjigi so v opombah omenjeni podatki iz Šmajdovih zapiskov triindvajsetkrat! Mlakar označuje dr. Šmajda kot vodilnega protirevolucionarja.

O P O M B E

- 1) V tej pisarni sem večkrat srečal tudi kaplana Franceta Malovrha in kaplana Toneta Duhovnika.
- 2) Spomladi 1943 je aktivni kapetan Bertelj Ilovcar zapustil majorja Novaka in četnike. Novakove metode so postale zanj nesprejemljive, zato se je približal Slovenski legiji. V svojih nepriobčenih spominih izreka major Novak precej hudo kritiko in razočaranje nad Ilovcarjem.
- 3) Novak in Vošnar sta bila prepričana, da smeta napraviti ta „udar“ v imenu zakona o jugoslovanski vojski. A vprašanje je, ali tak zakon obvezuje pod tujo okupacijo? — V imenu istega zakona je Novak že pred tem pri obisku postojanke na št. Joštu rekviriral puško-mitraljez „zbrojevko“, češ da jo potrebuje jugoslovanska vojska, ne pa VS postojanka. Ta primer je porazno vplival na šentjoščane.
- 4) En ukor sem dobil že dober mesec prej, ker sva po neki akciji z Bitencem združila štiri vaške straže! D. M. Polje, Bizovik, Šmarje in Polico, da so v dveh četah korakale mimo vevške papirnice in nato skoz Vevče, pojoč: „Marširala kralja Petra garda“. Papirničarji in Vevčani so bili v velikem številu za OF. — Italijani so bili odločno proti temu, da bi se Vaške straže povezovale v večje, bataljonske enote. Zato so mi strogo zabičali, da ne smem nikoli več storiti kaj takega.
- 5) Za razumevanje tedanjih razmer pri št. Joštu in razmerja med Novakom in Šmajdom naj citiram iz zaslišanja Vošnarja pred kočevskim procesom v septembru 1943:

„9. avgusta 1942 me je poklical k sebi major Novak in mi zapovedal, da prevzamem mesto komandirja čete bele garde v št. Joštu nad Vrhniko. (Pred njim je bil komandir Franc Kompore — Igor, ki ga je poslala tja SL.) 10. avgusta sem to mesto nastopil, ko mi je izdal pismen nalog. Major Novak je to svoje postopanje opravičeval, da edino na ta način lahko pridemo do orožja in organiziramo narod vojaško za odločilen spopad z okupatorji... Instrukcije, ki mi jih je dal, so bile, da belogardiste vzgojim v jugoslovanskem duhu.“ — Prevzgojiti šentjoščane, ki so bili najbrž kar vsi prej člani Fantovskih odsekov, starejši med njimi pa člani nekdanjega Orla? In če bi šentjoščani tedaj vedeli, da je bil Vošnar pred vojno zvezni oficir med kraljevo vojsko in državnim Sokolom v Mariboru! Ali bi ga bili sprejeli, če bi bili to vedeli? — Citat jemljem iz Sajatovega Belogardizma, 2. izd., str. 388/89. SL je s tem Vošnarjevim poveljstvom bila postavljena pred dovršeno dejstvo, vendar tedaj ni kazalo, da bi se mu upirala kaj bolj.

- 6) Dva dni kasneje so terenci na Škofljici prijeli Franca Casarja in ga ustrelili, ko je s Turjaka šel v Ljubljano.
- 7) Točen datum tega razgovora bo morda znan kdaj v prihodnje, če bodo dostopni Šmajdovi dnevni zapiski. Knjiga „Ljubljana v ilegali IV“ omenja na str. 238 iz Šmajdovih zapiskov za 13. september, da so nekateri zagovarjali tezo, da tudi z Nemci zaradi zaščite ljudstva...“ Navedene besede govorijo za to, da tega dne Šmajd še ni bil za razgovore z Nemci. Ista knjiga trdi na podlagi Šmajdovega zapiska za 14. september, da je tega dne dala Slovenska zaveza polkovniku Antonu Kokalju privoljenje za vojaške razgovore z Nemci. (Kot znano, so Slovensko zavezo predstavljali predstavniki SLS in predstavniki SDS, to je liberalci — prejšnja JNS in en socialist.) Zato je bil verjetno razgovor med Šmajdom in Roesenerjem 15. septembra ali takoj v naslednjih dneh. Pred njim pa je bil pri Rösenerju kaplan Andrej Križman.
- 8) Režimski zgodovinar Ivan Križnar, ki v Ljubljani bdi nad dokumenti, ki so pod strogo partijsko zaporo, piše na isti strani imenovane knjige: „O tem, kdo je prvi dal pobudo za sodelovanje med belogardisti in Nemci so podatki sporni. Prav gotovo pa je, da večina belogardističnih in četniških voditeljev v prvih dneh po kapitulaciji Italije še ni bila pripravljena poslati svojih enot v službo Nemcev, zlasti zato, ker so pričakovali invazijo anglo-amerikancev v Dalmaciji ali Istri. Zato ni mogoče zavreči mnenja, da so pobudo za sodelovanje z belogardisti najprej dali Nemci. Marjan Končan (ki je bil od terencev zajet 12. septembra na Škofljici, ko je peljal v Ljubljano Casarja in dr. Arka) je na procesu... v Kočevju navedel pripoved kaplana Andreja Križmana, da mu je njegov (Križmanov) rojak Alojzij Mejač, župan in veletrgovec iz Komen-de, 9. septembra sporočil željo Nemcev, da bi radi sodelovali s slovenskimi protikomunističnimi oddelki v boju proti partizanom.“ Dalje navaja Križnar Roesenerjevo navedbo, iz leta 1946 v zaporu, da ga je kmalu po

zasedbi Ljubljane obiskal v hotelu Miklič kaplan Križman, ki je izrazil željo, da bi se prejšnje Vaške straže združile v strnjeno vojaško enoto, ki naj bi jo Nemci podprli z orožjem za boj proti partizanom. Pri tem obisku Rösener ni Križmanu odgovoril nič določenega. Ko pa ga je že nekaj dni spet povabil na razgovor, je namesto njega prišel dr. Šmajd. Ne navaja pa Križnar, kar navaja gen. Rupnik (Rupnikov proces, str. 150) in kar navaja Saje (Belogardizem, str. 577), da sta v avgustu obiskala župana gen. Rupnika nemški kapetan Rudolf Schluifer (kasneje vodja Gestapa v Ljubljani) in v Ljubljani rojeni gestapovec Schmid ter Rupnika spraševala, „ali so Vaške straže strankarskega značaja, koliko mož štejejo in ali pozna gospode iz odbora“. Tedaj je bil Schluifer pri Rupniku že drugič, prvič pa tistega dne, ko je gen. gen. Rupnik kot ljubljanski župan predlagal italijanskemu poveljniku gen. Gambari ustanovitev meščanske garde v Ljubljani. Schluifer je želel od Rupnika zvedeti kaj več o tem predlogu. To je obenem dokaz, da so po padcu Mussolinija Nemci sistematično pripravljali načrte za vojaško in civilno upravljanje Ljubljanske pokrajine in Jadranskega Primorja.

- 9) Ta razgovor med Šmajdom in Roesenerjem je bil le ena plat priprav za ustanovitev domobranstva. V istih dneh so bili o tem tudi razgovori med gen. Rupnikom in Gauleiterjem Rainerjem, ter, kot je Šmajd zapisal v svoj dnevnik, med polkovnikom Kokaljcem in nemškim štabom, s polkovnikom Petersdorferjem.
- 10) Podatke o vsem, kar se je godilo v Ljubljanski pokrajini, je sistematično zbiral predvsem nemški generalni konzul v Ljubljani dr. Rudolf Müller in pošiljal v Berlin svoje predloge, med temi tudi možnost „ustanovitve nemškega protektorata s slovensko samoupravo“. Za razmere v Ljubljanski pokrajini se je zanimal tudi nemški poslanik v Zagrebu Siegfried Kasche. Ta je že 9. septembra predlagal v Berlinu, da priključitev Ljubljanske pokrajine k rajhu ne bi smela priti v poštev in zato predlaga, „da temu ozemlju načelno priznamo avtonomijo“. (Cf. Ljubljana v ilegali, IV, str. 209)
- 11) V Narodni legiji so bili tedaj dr. Gosar, prof. Šolar, ppolk. Prezelj, prof. Tone Krošelj, dr. Bano, dr. Benedik in nekateri aktivni oficirji. Vsekakor ugledni moške, toda ta legija je bila brez zaledja. Za seboj ni imela več kot 100 ljudi.
- 12) Pri ustanavljanju prave četniške ilegale imenovani legiji še nista vedeli, da so v decembru 1943 Angleži porinili Mihajloviča na stranski tir, na njegovo mesto pa je pri njih prišel Tito. Tedaj je v Londonu še bila Purićeva vlada in bilo je štiri mesece pred sporazumom Šubašić-Tito na otoku Visu sredi junija 1944. In Mihajlović je bil še vedno član kraljeve vlade.
- 13) Potem, ko je Marn zapustil partizane, se je skrival v domačem kraju okrog Čateža, a imel stik z Ljubljano. Skoro usodno pa je bilo zanj,

da so ga po italijanskem zlomu terenci odkrili in ga privedli v partizanski štab. Tam ga je kot krščanskega socialista rešil krogel Kocbek. Za tem je bil v domačem kraju pod nadzorstvom terencev, po nemški ofenzivi konec oktobra pa je prišel v Ljubljano.

- 14) Stike z Nemci mu je posredoval N. N. in jih vzdrževal do konca vojne.
- 15) Verjetno so Nemci udarili na četniško skupino zato, ker smo 28. in 29. februarja domobranci pomagali prepeljati potrebno opremo za to skupino iz Rokodelskega doma v Ljubljani (kjer jo je zbral župnik Andrej Križman) skoz rudniški blok in dalje na Orlje. Seveda mimo dveh nemških podoficirjev na tem bloku, ki sta imela nalogo pregledovati prevoze. Ker je 16. domobranska četa imela tedaj svoj sedež na tem bloku, sem prevoze vodil sam. Vsedel sem se na voz, ker sem si bil gotov, da nemška podoficirja ne bosta pregledovala „mojih“ prevozov. Jih res nista. Sta respektirala nadporočnika. In ker sem 1. marca zjutraj četo zapustil, je moj naslednik nadporočnik Bogdan Berlot moral to sporočiti domobranskemu štabu. Seveda je Berlot vedel za vse te priprave. Verjetno pa sta tudi Nemca sporočila to spremembo svojemu štabu. Ta domobranska pomoč novemu četniškemu odredu je Nemce ujezila, da so takoj udarili po njem. Ni izključeno, da je Nemce pomagal obvestiti tudi ofarski terenec študent Miloš Kobal, ki je bil Križmanov pomočnik v Rokodelskem domu. Pismo, ki so ga dali Nemci Marnu, je kasneje opravljalo zamišljeno vlogo.
- Kdaj je poveljnik nove četniške ilegale generalštabni podpolkovnik Ivan Prezelj zvedel za Marnove stike z Nemci, ne morem reči za gotovo, precej gotov pa sem si, da vsaj na binkoštno nedeljo, ki je bila zadnja v maju ali prva v juniju (1944). Dan prej sta Marnov Dolenjski in Sajetov Notranjski odred, ki se je malo prej ločil od Dolenjskega, prišla na št. Jošt. In ko so Nemci ob meji in v Poljanski dolini zvedeli za prihod četnikov, so na to nedeljo poslali proti šent Joštu močno oboroženo skupino z nalogo, da napade četnike. Ko so četniki opazili približevanje nemške skupine, se je Notranjski odred umaknil v graben in hosto pod št. Joštom, Dolenjski odred pa je ostal na mestu. Pred Nemce je stopil Janez Marn in vsa epizoda se je končala brez boja. Zato je neki Nemec Dunajčan nato pripomnil: „Ein lustiger Wiener geht nie unter.“ (Vesel Dunajčan nikoli ne propade) Pripomnim pa naj, da je bil na št. Joštu vod domobranske čete (poveljstvo je bilo v Horjulu), zato bi smel reči, da so bili domobranci gostitelji obeh četniških odredov in četniki gostje.
- 16) Soklič je bil v tistem času glavni četniški obveščevalec za gorenjski kot. Z vednostjo četniškega štaba je imel stike z gestapom. Ker je imel razne nemške dokumente, ga je četniški štab konec spomladi 1944 poslal h gen. Mihajloviču v Srbijo. A preden je Soklič šel na pot, je v Kranju izročil ves dokumentiran material za Mihajloviča gestapu na vpogled. Ko je četniška komanda to odkrila, je Sokliča takoj zavrpla. — Kot sem v opombi k Bitenčevi zapuščini (Vestnik 1986, št. 1, str.

52) omenil, je Soklič zlorabljal zvezo z gestapom proti članom Slovenske legije na Gorenjskem, npr. proti Janku Marinšku in kaplanu Andreju Križmanu. (Ker je bil pri zaslišanju Marinška na gestapu navzoč tudi Soklič, je v nekem trenutku Marinšku zavrela kri in s pestjo je lopnil Sokliča po obrazu. Zato je moral v samico, kjer je po treh mesecih dočakal konec vojske, če prav vem, v Kranju. Križman pa je bil na prisilnem delu za predor na Ljubelju. Torej je gestapo poslala v internacijo ne le šmajda, ampak tudi Križmana.) — Naj dodam le to, da je bil končno Soklič obsojen na smrt v Ljubljani, na istem procesu, kot je bil Bitenc. — Ob Sokliču se mi vsiljuje vprašanje, ali je morda kak posamezen član četniškega štaba skupaj s Sokličem tudi imel prste pri šmajdovi internaciji aprila 1944? Dejstvo je, da je bil šmajd napoti Nemcem, po godu pa ni bil ne gen. Rupniku ne četniškemu štabu.

- 17) „Rupnikov proces“, str. 94. Značilen citat pove, kako sta Gestapo in Roesener ocenjevala šmajdovo aktivnost.
- 18) Da bi mogel na kratko nakazati vsebino teh dveh propagandnih razmnoženin, bi jih moral ponovno prebrati. A ne v taboriščih, ne kasneje nisem naletel na človeka, ki bi bil vzel razmnoženini s seboj. Kaj verjetno pa so v komunističnem arhivu v Ljubljani.
- 19) Ko smo bili v taboriščih na Koroškem, smo brali, da je bilo več takih primerov v Avstriji in Nemčiji. Pozornost je npr. zbudil gestapovec Schmid, sin znanega slovenskega arheologa Walterja Schmida. Ker so priče izpovedale, da je Schmid ml. kot gestapovec pomagal protinacistom, je bil pred graškim sodiščem oproščen.
- 20) Tedaj sem prinesel od dr. Kreka malo podporo slovenskim profesorjem v Trstu. Če se prav spomnim, je bila takrat njihova plača 3500 lir. K temu je 12 slovenskih profesorjev dobilo po 1000 lir iz omenjene podpore vsak mesec do konca šolskega leta.
- 21) Iz Brulčevega prikaza ni razvidno, ali se je zaslihanje vršilo takoj na oni strani meje pri Sežani ali v Ljubljani, a verjetno da v Ljubljani. In verjetno je trajalo več dni.

POPRAVKI IN DOSTAVKI

Sestavek „SLB in NO“ v prejšnji (3.) številki Vestnik je tiskarna skrbno natisnila. Pri skoro 37-tih straneh pa tiskarski škrat le zagreši kako napako. A bistvena napaka je bila samo ena: na str. 191 v 5. vrsti od spodaj mora biti v oklepaju (SLB) in ne (SLS).

Naj popravim le nekatere druge manjše napake:

Na str. 171 v 17. vrsti je treba brati „na tehniški fakulteti“. (V Ljubljani sedaj govorijo in pišejo Tehniška fakulteta, ne več Tehnična, kot smo govorili med obema vojskama. Tehniška fakulteta je šola za tehnologijo.)

Na str. 175 je v sedmi in osmi vrsti od spodaj treba brati: „...zaradi tega postopanja zastopnikov SLS v SLB“ in ne SLS in SLB.

Na str. 184 je treba v 14. vrsti od spodaj brati „...sestoječa iz okrajnega glavarja Maršiča“ in ne „Mašiča“.

Na str. 187 v 6. in 7. vrsti od spodaj je omenjeno, da je bil B. Remec član Narodne vlade in prav tako dr. Pestotnik. Za Pestotnika to drži, Remec pa je bil član Deželne vlade, ki je bila po 1. februarju 1919 naslednica Narodne vlade. (Remec je bil v tej poverjenik za notranje zadeve in kot tak je s policijo in žandarmerijo dal ustaviti slovenske komuniste, ki so 14. aprila 1920 korakali po Zaloški cesti proti mestu, da bi se polastili oblasti.)

Na str. 188 je prava letnica 1922. Tega leta je fašizem v Italiji prevzel oblast in ne 1924, kot je zapisano.

Na str. 189 pogrešam drugi narekovaj v 9. vrsti za besedo „blizu“. Citat je vzet iz N. Tolstojevine knjige „The Minister and the Massacres“ (str. 377), ki je letos aprila izšla v Londonu. Kar sledi po besedi „blizu“, je moja opomba.

Na str. 192 je treba v 4. vrsti od spodaj brati Martin Kraner in ne Krenner.

Na str. 196 je v 16. vrsti verjetnejši drugi datum, to je 10. oktober, kar pripominjam sedaj. Ker je bilo slovensko domobranstvo ustanovljeno 24. septembra in ker je bil po mojem spominu polkovnik Kokalj vsaj prva dva tedna njegov poveljnik, zato podpolkovnik Krenner 3. oktobra najbrž še ni prevzel poveljstva.

Str. 201, 2. vrsta spodaj: Pripomnim naj, da se je pok. Dolinar vedno podpisoval kot France Dolinar. In tako smo ga tudi klicali. Rojen je bil l. 1915 nasproti ljubljanske stolnice, torej nasproti šenklažva. (Sedaj se uveljavlja kot cerkveni zgodovinar v Ljubljani dr. Franc Dolinar, rojen 1941 v Srbiji, po starših pa Zagorjan in nečak ministra Snoja. Ta se je v začetku podpisoval kot Franc, sedaj se pa tudi on podpisuje kot France. Srečal sem že več ljudi, ki ne razlikujejo med tema dvema Dolinarjema.)

Še tale dostavek: Na str. 172/73 navajam, kje vse so bili poslanci SLS v juniju 1944. V tretji skupini, torej pri SLS, bi morali biti ponovno omenjeni, čeprav so že v prejšnjem odstavku: Marko Kranjc, Jože Špindler in Ivan Teuerschuh. Sedaj bi rad dodal še dve imeni, ki sem se jih naknadno spomnil: poslanec Janez Štercin se je zadrževal v svojem kamniškem okraju in bil opazno nevtralen do domobranstva. Ali je bil na tihem za OF? Po končani vojski ga je komunistični režim pritegnil, najbrž v neko kmečko predstavništvo. — V Ljubljani je bil tedaj tudi senator Alojzij Mihelčič iz Celja. Da bi bil v tistem času ilegalno aktiven, nisem slišal.

Še nekaj poslancev je bilo, a njih bivališč nisem mogel ugotoviti. Zlasti bi rad ugotovil, kdo je bil poslanec za kranjski okraj, potem ko je bil Janez Brodar imenovan za senatorja? Pa tudi za volilne okraje Brežice, Ptuj, Lendava. Naj me kdo od bralcev dopolni v tem.

Janez Grum

Iz zgodb rdečega imperija

Ob vedno bolj preoblastni rdeči propagandi v svetu, ob zmerom pogostejših prikazih nacističnih grozot in molku o starejših, nepretргanih in sedanost preprežajočih komunističnih grozotah je prav, da si pokličemo v spomin nekaj dejstev.

Zgodovina druge svetovne vojne

Sovjetski zgodovinarji jo morajo kar naprej nanovo pisati. Resničnost zanje ne sme biti odločilna, pač pa so morali visoko povzdigovati „maršala“ Stalina, po njegovi smrti pa partijo in sovjetski sistem. Ustvarili so vrsto mitov, popačili potek dogodkov in natrosili kupe laži o veličastnih zmagah in junaških bitkah v drugi polovici vojske, medtem ko molče preidejo sramotne napake in polomije prvih dveh vojnih let. V prvih treh tednih so nemške armade napredovale po 30 in več km na dan ter prodrle 800 km v sovjetsko notranjost.

Poveličevanje sovjetskih vojaških zaslug in zmanjševanje uspehov zahodnih zaveznikov, s čimer se sovjetskim propagandistom pridružujejo številni „strokovnjaki“ svobodnega sveta, prezira dejstvo, da se je ZSSR bojevala le na eni fronti; nje vojaštvo se je nabiralo iz prebivalstva, ki je bilo trikrat večje od nemškega in petkrat večje od britanskega. Nemci pa so se morali bítí na več frontah hkrati. Ob izkrcanju zaveznikov v Normandiji junija 1944 so imeli na vzhodu le 163 divizij, poleg tega so morali v Italiji in drugod po Evropi vzdrževati dobrih 100 divizij.

Sovjetom so iz Velike Britanije in Severne Amerike stalno pritekale velikanske zaloge orožja, živeža, zdravniških potrebščin itd.; Moskva je prejemale z Zahoda prevažne podatke; zavezniški bombniki so vztrajno rušili nemške vojaške in industrijske naprave. (Pri tem je zgubilo življenje skoro 60.000 britanskih letalcev.)

Izredno pomoč so Sovjeti prejeli od neverjetnih Hitlerjevih političnih napak, njegove vojne napovedi Združenim državam, njegovega brezdušnega uničevanja prebivalstva zasedenih pokrajin. L. 1941 je bila morala sovjetskih čet skrajno nizka. Prvih 6 mesecev so se Nemcem predali 4 milijoni vojakov in civilno prebivalstvo je nemške armade sprejemalo kot osvoboditelje. To se je obrnilo, ko so okupatorji začeli neusmiljeno pobijati civiliste in ujetnike.

Vojne žrtve

Po zmagi so Sovjeti trdili, da so Nemce premagali z razmeroma maloštevilnimi žrtvami; govorili so o 7 milijonih. Čez nekaj let so prišli na to, da bodo njihovi propagandi koristile velike številke. L. 1965 so se pobahali z 20 milijoni mrtvih. A resnica presega to napihovanje. Natančen študij sovjetskih statistik je dognal, da je ta številka prenizka. V dobi 1941-45 je v ZSSR pomrlo nasilne smrti 30 milijonov ljudi. Od teh jih je pobilo nemško orožje polovico približno isto število vojakov in civilistov.

Drugi polovici, torej nekako 15 milijonom, so smrti prizadeli lastni rojaki, največ v koncentracijskih taboriščih. Med vojaki je velike izgube zakrivila „maršalova“ nesposobnost in malomarnost partije pa popolno brezčutje vodstva za človeške žrtve in trpljenje. Primer: za večino sovjetskih poveljnikov je bil najboljši način očiščenja minskih polj ta, da so nanja nagnali težko obložene vojake. Maršal Žukov je Eisenhowerju pristočno priznal, da najbolje počisti minirano ozemlje s „kazenskimi bataljoni“, katerim zapove marš preko tega ozemlja. Številne žrtve so bile med vojnimi ujetniki. Stalin ni hotel podpisati ženevskega dogovora; tako so ostali sovjetski ujetniki brez vsake zaščite. Med vojsko so Sovjeti prisilno odvedli v pregnanstvo sedem narodov. Število žrtev tega nasilja so povečevali „lovi na hudodelce“, zalezovanje „grešnih kozlov“ in pogoste „kazenske eksekucije“.

Povojna Vzhodna Evropa

Mnoga zahodna občila in diplomati pišejo in so pisali posebno za obletnico jaltske pogodbe (februar 1945), da je najpomembnejša dediščina druge svetovne vojske 40 let miru in svobode in blaginje. Na to odgovarja Evropska povezava (predstavnikov zasedenih narodov — European Liaison Group, ELG): „Vendar je za mnoge narode Sovjetske zveze l. 1945 pomenilo obnovo totalitarnega sovjetskega gospodstva in vsega, kar je s tem v zvezi, medtem ko za nanovo osvojene države Vzhodne in Srednje Evrope to pomeni 40 let brez svobode, 40 let ponižanja, pregnanjanja, trinoštva, gospodarske stiske in kulturnega in političnega obubožanja.“

V Odpртом pismu angleškim mirovnim gibanjem OND in END, ki so jim ga naslovili člani češke „Karte 77“, beremo: „Po vsem tem imamo, česar vi nimate, na voljo izkušnje resničnega življenja, ki pričajo, da obstajajo poleg termonuklearne vojske druge, manj vidne pa ne manj učinkovite oblike uničenja civilizacije.“

Podobno se izraža publikacija omenjene ELG: „Marksizem-leninizem za naše narode ni akademsko predavanje na londonski politehniko ali v Oxfordu, ni oddaljena vojaška ali politična grožnja, temveč strahotna resničnost; za nekatere narode traja skoro 70 let in za druge nad 40. Resničnost, katere naši narodi ne bodo nikdar sprejeli in je nikdar ne morejo sprejeti. (...) Naš odnos do sovjetizma in komunizma in to, da navajamo Sovjetsko zvezo kot žarišče zla, ni nasledek površnih čustev ali govorniških izbruhov sovjetskih voditeljev. Nasprotno, izvira iz nečloveških dogajanj v ZSSR, v katerih se izpričuje „grozovitost do lastnih podložnikov in do sosedov“, kot pravi Jožef Brodski.“ (Ta disident je med voditelji ELG).

Evropska povezava (ELG) je nastala v Londonu l. 1969. Ustanovili so jo zastopniki begunskih skupnosti iz Srednje in Vzhodne Evrope. L. 1978 so se ji pridružili ruski disidenti. Danes predstavlja begunske skupnosti 14 držav in narodov: Albance, Beloruse, Bolgare, Čehe in Slovake, Estonce,

Georgijce, Jugoslovane, Letonce, Litvance, Madžare, Poljake, Romune, Ru-
se, Ukrajince.

Namen ELG je podpirati narode v njih odporu proti komunizmu in
sovjetskemu kolonialnemu nasilju; razglašati pravične težnje zasedenih
narodov po svobodi in neodvisnosti ter narode in posameznike braniti pred
preganjanjem.

(Pričujoči članek zajema iz knjižice *The Origins and Legacy of Yal-
ta. (En East European View)*. Pripravil Konstantin Zelenko, eden pod-
predsednikov ELG in član ukrajinske delegacije. London 1985, 18 str.) Na-
slov ELG: 22 Ladbroke Square, London W 11 3NA.

Ob 30-letnici madžarske vstaje

Trideset let je minilo, odkar so sovjetske horde zadnje oktobrske
in prve novembrske dni leta 1956 krvavo zadušile vstajo madžarskega na-
roda. Slovenski zdomci smo s skrbjo sledili razvoju v upanju, da bo mad-
žarski narod vendar doživel malo več svobode. Sovjetski vojaki niso hoteli
streljati na ljudstvo in Moskva je zapovedala njihov umik, čez nekaj dni
pa poslala na Madžarsko mongolske divizije, ki so upor krvavo zadu-
šile. Tito je v strahu za svojo glavo poslal na mejo vojsko in tako onemo-
gočil vstajnikom prehod. Le redkim se je posrečilo priti v Jugoslavijo.
Dvestotisočglava množica se je umikala in dosegla avstrijsko mejo. Avstri-
ja je tiste dni proslavljala dan zastave, ki je postal po umiku zavezniških
čet in priznanju svobode in nevtralnosti praznik nove svobodne republike.
Zvezni kancler Raab je 3. novembra govoril narodu in rotil Svetovni rdeči
križ, da pomaga v urah preizkušnje in junaškega tveganja pomoči po-
trebnim. Tisočeri begunci so v teh dneh po velikih naporih in žrtvah preko
električnih žičnih pregrad prekoračili avstrijsko mejo. Videl sem fotogra-
fije, kako so Avstrijci pomagali graditi pri Andau zasilne mostove, da so
se ti lahko organizirano umikali zasledovanju sovjetskih tankov.

Avstrija je bila takrat še revna, saj so ji Rusi zaplenili industrijo in
odvažali bencin, železniške vagoni itd. O žrtvah v Budapešti je le malo
podatkov, več o mrtvih na umikanju. Avstrijska podjetja — večja in manj-
ša — so zbirala pomoč. Apotekarji sami so zbrali 600 milijonov za po-
trebna zdravila. Delavci po tovarnah so delali 5 ur za pomoč beguncem, štu-
dentje zbirali prispevke po ulicah in šolah, upokojenci pa so od svoje
skromne pokojnine doprinesli za sladkor, ljudstvo samo pa od hiše do hiše
šilinge za potrebno pomoč. Rdeči križ, Caritas in druge verske organizacije
so skušale olajšati obup in trpljenje beguncev, ko jih je politični svet pre-
pustil usodi. Kot mi, begunci leta 1945, so se tudi madžarski vstajniki mo-
rali soočiti s kruto stvarnostjo. Večina se jih je odločila za emigracijo,
mnogi so ostali v Avstriji, le redki so se vrnili v domovino. Majhna in po
zavezniški pogodbi strogo nevtralna Avstrija ni imela politične moči, nje-

no politično vodstvo pa je s pravilno diplomacijo znalo premostiti politične težave z Budimpešto in pomagalo rešiti madžarsko begunsko vprašanje.

Madžarska akademska mladina je ob 30-letnici z vseučilišča v Sopronu poslala avstrijskemu ljudstvu posebno pismeno izjavo, polno hvalnosti za pomoč v urah preizkušnje.

Svobodnemu svetu ni neznano, da na Madžarskem še tudi danes ne vlada politično pomirjeje. Režimu oporekajo celo bivši revolucionarji. Med njimi je bil tak Ferenc Donáth, bivši stalinist, ki se je do svoje smrti julija 1986 pridruževal kritikom moskovskega komunističnega sistema. Andras Hegeduš, ki je pred 30 leti za pomoč v kontrarevoluciji, si danes želi pluralizem madžarske družbe pod vodstvom KPM. (Berite: Sence idej — Zürich).

Emigrant Zoltan Zsille odklanja že umirjeni Kadarjev režim, sklicuje pa se na Hegeduša. Zsille je Hegedušu postavil vprašanje: „Je zavrnitev enostrankarskega sistema v Vzhodni Evropi prepričanje ali taktika?“ Ta mu je odgovoril: „Če gre za to, da bi moralo zaradi načel umreti milijon ljudi, potem opuščam take principe. V obstoječih družbah načela niso cilji. Potrebni so kompromisi... V Sovjetiji se nadaljuje preganjanje, ubojstva in zapiranje v klinike, prav tako samomori že čez 60 let. Ta družba obstaja, simptomi družbene volje so znani, ta pa še zdaleč ni v agoniji. To stanje vzdržuje nevdzdržno oboroževanje v vseh vzhodnoevropskih deželah. Svobodni svet upa na spremembe v Moskvi, pozablja pa, tako Hegeduš, da je to mogoče le v reformi od spodaj — od narodov in ne preko njegovih političnih vodnikov. Komunistični sistem je tako zgrajen. Razmerje med kremeljskimi vodniki in narodi se v 50 letih ni mnogo spremenilo. Sovjeti so odstranili Rakosa, pa tudi Imre Magya in Hegedusa so ustoličili. Danes vodijo vso politiko iz zakulisja in dopuščajo samo predloge, ki jih sprejemajo ali pa zavračajo.

Titov upor proti Sovjetom se je srečno končal, na češkoslovaškem in na Poljskem pa je razvoj šel drugo pot, nekoliko manj tragično kot na Madžarskem. Abstraktno rečeno: Delovne množice si želijo novega reda med Sovjetijo in sateliti.

Tradicije in izkušnje madžarske revolucije leta 1956 so ob 30-letnici postale skupna dediščina in enotna gonilna sila za narode na Madžarskem, češkoslovaškem, v Vzhodni Nemčiji in na Poljskem. Narodi so prvič našli skupno besedo in izdali ob tej zgodovinski priliki posebno spomenico. Poleg znanih režimskih kritikov so podpisali izjavo številni študentje in delavci, 28 članov poljske vodilne organizacije (Kor) za človečanske pravice, med njimi Jacek Kuron in Adam Michnik kakor tudi aktivisti prepovedane sindikalne organizacije „Solidarnost“. Henrik Wujec in drugi. Večina Čehov in Slovakov, ki je podpisala oklic svetu in narodom, je iz kroga organizacije „Karta 77“; med njimi bivši Dubčekov zunanji minister Jiří Hajek, dramaturg Václav Havel in družina Sabat. Po časopisnih poročilih iz Dunaja je izjavo podpisalo tudi 16 uglednih svo-

bodnjakov iz DDR. Največ pobude za skupni nastop so dali nekdanji sodelavci pri madžarski vstaji, med njimi predsednik Delavskih svetov Sandor Rácz, Ferenc Kőzceg in Zoltan Zsille. Izjavo je podpisalo tudi več vidnih članov Pen-kluba.

Prvi skupni oklic je gotovo zgodovinsko pomemben. Prvič po drugi svetovni vojni je nastopila tako rekoč evropska opozicija proti samozvanim strankam mednarodnega komunizma. Navajamo le kratek izvleček te izjave:

„Oklic k 23. 10. 1956. Na ta dan prosimo vse prijatelje po svetu, da se spomnijo velike revolucije. Izrekamo našo skupno voljo boriti se za politično demokracijo, za neodvisnost naših dežel in za pluralizem, ki naj bo zgrajen po načelih samoupravljanja. Bojujemo se za mirno ponovno združitev razdeljene Evrope, za demokratično integracijo in svobodo manjšin. Naše stremljenje je boljše, človeka vredno življenje v naših deželah in po vsem svetu.“

Slovenski zdomeci se pridružujemo zahtevam evropskih svobodnjakov z iskreno željo, da bi njihov oklic narodom in svobodnemu svetu postal resen opomin in spomin na tiste usodne čase v drugi svetovni vojni in v času madžarske revolucije, ko je svobodni svet prepustil bojavnike za svobodo kruti usodi. Pasivnost svobodnega sveta je vzrok in posledica, prava bilanca današnjega stanja v Srednji Ameriki, Afganistanu in drugod. Moskva lahko še danes ponavlja, da je bila „ljudska oblast“ v nevarnosti, dejstvo pa je, da madžarski, češki, slovaški in poljski narodi niso imeli druge moči, kakor odpreti usta.

Danes Janos Kádár ve, da je narodna potrpežljivost mogoča le takrat, če popušča vajeti. General Jaruzelski je prvič dovolil opoziciji legalni časopis, češki pisatelj Vaclav Havel pa je odklonil, da bi zapustil Prago in šel v Haag, da bi sprejel Erasmovo nagrado s pripombo, da ta nagrada pripada skupini 77.

Golažni komunizem tudi v bodoče ne bo povečaval zvestobe Moskvi. Taki nastopi veljajo za njo opomin, da so ti narodi pripravljeni znova iti na okope in braniti svobodo, ko bo potrpežljivost vseh zaslužjenih narodov prerasla meje.

Slavko Skoberne

Hrastnik je onemel

„Obmolknilo so prijatelji, ki so ga prišli tolažit, kajti prevelika je bila njegova stiska in prepolna mera bridkosti, v katero je bila potopljena njegova duša; vse mu je bilo odvzeto, sinovi pobiti, še znanci so ga pozabljali...“ (Job, knjiga)

„Glej, pravijo mi: kje je Gospodova beseda? Naj pridel Jaz se nisem bal hoditi za Teboj in Ti veš, da si nisem želel dni, kakršnih si človek želi.“ (Jer 17)

V ozadju teharskega taborišča se dviga redka hrastovina napadena po kaparju in se v vrhovih suši. Nekdanje taborišče zaključujejo njive; na njih je bil izkopan protitankovski jarek zasut s trupli častnikov in mučenih žrtev. Samo na tem mestu raste bujna visoka trava, drugje je kakor puščava.

V Teharjah so bile stene bunkerja vse krvave. Tam so mučili vse oficirje in druge žrtve s posebnimi mučilnimi pripravami.

Ko so mučene oficirje in podoficirje gonili mimo nas, so vsi obrnili svoje raztolčene glave proti nam na desno kot zadnji pozdrav. Tako okrvavljene so postavili pred tankovski jarek. Za njimi so regljale strojnice.

Nihče od morilcev v Teharjah ni streljal žrtve v Hrastniku. Tam je bilo štiriindvajset rabljev. To so bili večji del Glažutarji, zgubljene osebe iz steklarne.

Mimo dolske cerkve so žrtve napodili v opuščen rov in ga minirali. Bilo jih je tisoč petsto, ki so vzklikali „Živel Kristus Kralj“. Rov je bil opuščen že leta 1928.

Ostale transporte so peljali dalje, da so dosegli Igričnikovo domačijo, ki je obsegala dve hiši, kozolec in sadovnjak. Ob njem so kamioni ustavili. Tja so zmetali žrtve; sezuli in slekli so jih in napodili mimo kozolca po močno napetem kolovozu, ki se je spremenil v pot; na levi strani je globoko pod potjo rastle pšenica. Ko se je žrtev že tretjič rešila žičnih spon, se je vrgla v pšenico. Nobena krogla ni zadela, ker so streljali v gozd. Za „božjo Martro“ je bila nezasuta jama. Jaški so bili globoki od 400 do 700 m, ki so se sesedali zaradi eksplozij plinov. Rudarji so jaške deloma zasuli tudi z lesom. Enemu od teh trpinov se je posrečilo, da se je rešil. Po dva in dva so streljali pred to jamo. Jaški so bili razsvetljeni z jamskimi svetilkami. Prvi strel je mojega sotrpina potegnil v jamo in z njim tudi mene, ki me strel ni zadel. Pač pa sem treščil z roko ob les, da so se mi vezi razvezale.“ Padel je v nezavest. Prebudil se je, ko so trupla padala nanj. Rešil se krvi in čakal. Ko je zaigrala harmonika, je vedel, da je morija končana in se rešil. Kri je prebila zemljo in pod „Božjo Martro“ prišla na dan.

Ko so domači hoteli delati na polju, je nastal tak smrad, da se ni moglo vzdržati. Pritožbe niso veljale nič; pač pa so morali jamo zasuti sami.

Na Retju, levo od Hrastnika, za cerkvijo sv. Valentina se dviga Rikelnov kamnolom. Na žrtve so sproti minirali kamenje, da jih je zasulo. Žrtve so polivali z apnom. Slišati ni bilo nobenih strellov, pač pa grozno stokanje in ječanje. Ker sva bila prepeljana z avtomobilom Rdečega križa, ker jim je kamionov zmanjkalo, sva imela vtis, da jih koljejo z noži. Razvezana sva butnila v vrata in skočila z avta in pobegnila.“ Na Retju so rastle bele hoje z nizkimi vejami.

Desno od Hrastnika so kamioni zavili preko potoka Rečiče med hribovje k nekdanjemu rudniku. Tja so vozili Rupnikov udarni bataljon. Vse so pobili; nihče se ni rešil.

Ker so me v Severni Ameriki zaprosili, naj jim odpošljem „Odpрте grobove“, sem jim odposlal od vsake knjige po dva izvoda za washingtonsko knjižnico.

Ker je Edvard Kocbek omenil samo Kočevski Rog, ne raziskujejo dalje. Tudi Komunistična partija Slovenije strogo molči. Tudi pisatelj Tolstoj je prepričan, da je s Srbom Karapandžićem opravil vse raziskanje, tudi po 40 letih strahotnega pobijanja. „Odprti grobovi“ so mu popolnoma neznan.

Ne ve, da so nas Slovence od 28. maja 1945 dalje vozili po 3.000 mož in fantov deljeno. Zjutraj 1500 na Podrožico in od tam na Kočevski rog, popoldne pa 1500 na Pliberk in od tam v Celje na taborišče Teharje in morišče Hrastnik, kjer je bilo pobitih okoli 4.500 mož in fantov.

Moja prva knjiga, ki je izšla leta 1965 ob 20-letnici pokola s fotografijo Hrastnika, kjer navajam morišča v Hrastniku in Kočevskem rogu s črtežem ni prišla v roke pisatelju; tudi ne četrta knjiga, kjer navajam morišče Teharje in Hrastnik.

Pisatelj Tolstoj tudi po 40 letih ni nič novega odkril, razen odredbe Mac Millana za predajo Slovencev, Srbov in Hrvatov. Vsi rešenci iz Hrastnika so v Buenos Airesu.

Ker dr. Tine Debeljak ni priobčil mojega poročila o Hrastniku, se obračam na mesečnik „Vestnik“.

Dodajam tole:

Mojega brata Lojzeta, poročnika, so partizani pred Hrušico nad Jenenicami na Belem polju izvlekli iz vagona, ga slekli in predrli z mitraljezom, obleko so dali shraniti nekemu vseučiliščniku. Temu je rekel, naj da materi za zadnji pozdrav. Tam, kjer so hitlerjanci pobijali Slovence.

Ta pozdrav je mati dolgo čakala. Morda do takrat, ko je vseučiliščnik spoznal, da to ni obljubljeni raj.

Mojemu bratu Lojzetu je general Rupnik dal v roke vso dolenjsko komoro. Ker strojevodja ni hotel odpeljati vlaka, je šel nadenj z revolverjem. Nato je vlak odpeljal sam do Kranja, ker je bil dalje most miniran. Rad je pel. Pel je bariton. Vseučiliščnik je varoval njegovo obleko.

Moj svak Miro Seibitz (Korošec) predstavljal se je za Sajeveca — (v knjigi str. 188), da ne bi naredil slabega vtisa med fanti. Z Brulo sta ušla na Dravogradu. Brula se je rešil, on pa je na Ježici iskal svojo ženo in otroka. Mačkovi so ga izdali, ko je spal na Senu. Obkolili so ga terenci s partizani in ga vlekli po zaporih, da je končno prišel na nekdanjo prisilno delavnico. Od tam je v noči sv. Ane bil odpeljan s 600 drugimi na Mokrec. Tu je bila tajna likvidacija pred „amnestijo“. Fantje so ga imeli tako radi, da so ob vsaki premestitvi za njim jokali.

Bil je nadporočnik.

Ko „Mladina“ v domovini piše o grozodejstvih KPS, zakaj ne bi tudi pisali ob 40-letnici o tem, ko so bile izdane že 4 knjige. Saj smo vendar eni tistih, ki smo po milosti božji ušli rabljem izpod njihovih nož.

Kocmur Marjan — Fran Ižanc

STIČNI

OB 850. JUBILEJU

1135-1985

Ta sončni kraj Dolenjske beli so menihi
izbrali si pred poldevetim že stoletjem.
Sezidali so tukaj samostan in cerkev
ter se posvečali molitvi s hvalnim petjem.

Ljudi učili so obdelovanja zemlje,
ki rada jim sadov obilno je dajala.
Ker zemlja je rodila zlasti lepo žito,
se nova vas je žitična imenovala.

Nastala sredi polja nova je pristava,
za ovce so menihi Brezovec izbrali.
Številne konje so redili na Konjini,
da lažje podeželje so oskrbovali.

Za maše patri so potrebovali vino.
Na bližnjem hribu grozdje so pridelovali.
Ker je na tem pobočju rasla vinska trta,
so Nograd vinorodni hrib imenovali.

Z drevesom so orali mehko zemljo voli,
ki jih Volar dovolj je zmeraj zredil.
Vse dni je delal in popravljal sode Pintar,
nikdar dovolj opeke Ceglar ni naredil.

Gojil je sadje Pungeršček na sadnem vrtu,
ogreval Kalefaktor izbe samostanske (1)
Imeli drugi so na skrbi gospodarstvo,
menihom bolj so všeč bile stvari onstranske.

Pod krivo palico tlačan je dobro živl
in marsikdo pribežal je pod njeno varstvo.
Tu kmetje delali so pridno in pošteno.
Bilo za zgled je drugim stiško gospodarstvo.

Menihi so prepisovali sveto pismo,
prevajali v domači jezik spise tuje.
Nastal je dragoceni rokopis v žitični,
ki se po rojstnem kraju stiški imenuje.

Življenje samostancev je bilo krepostno,
redovna disciplina vzorno je cvetela.
Po svojem delu, redu, moči in oblasti
žitična daleč naokoli je slovela.

Menihi vneli so ljudstvo za Marijo.
Tu Mati božja žalostna se je čistila.
Tlačan in grof sta pokleknila k njenim nogam,
trepeča srca tu so se potolažila.

V ta hram stoletni dela in molitve vztrajne
so z juga kruti vdiralih mohamedanci.
Zažgali so menihom samostan in cerkev —
o, koliko prebili so cistercijanci!

Ko Luter je pričel učiti krivo vero
in proti pravi rimski cerkvi se zaganjal,
ohranil samostan je papežu zvestobo
in nauk je katoliški povsod oznanjal.

Pozneje se v Zetični dosti je zidalo:
opatov novi dom in kašča velikanska,
gostišče tujcev in opatova kapela.
Zelo narasla so poslopja samostanska.

Kulture, vere in duhovnosti središče
stoletja Stična je bila za vso Dolenjsko.
Tu dom je bil umetnosti in učenosti.
Kaj vse je storil samostan za stvar slovensko!

Arhidiakonatski zetiški bil je slaven,
pospeševal razvoj je verski in kulturni.
Zatrti po stoletjih so ga časi burni.
O tem je dosti pisal pater Janez Pucelj (2).

Preberi, kar doboš pri Kranjcu Valvasorju!
Zetičbi bližajo se znova hudi časi.
Temni oblaki vstajajo že na obzorju.

Ko je prišel na Dunaj za cesarja mežnar,
razpustil vse je samostane po cesarstvu.
— Segnau is Klosthra je Setishkiga menihe — (3)
sto let sameval je v božjem varstvu.

Zasedli samostan cesarski so uradi,
zaporji so postale izbe samostanske.
V kapitelj se je naselila ljudska šola,
poslali v kaščo so vojščake mehikanske.

Ko dopolnili so se časi preizkušnje,
vrnili so v Zatično se menihi beli (4).
Obnavljali so samostan in vlažno cerkev,
na sam cesarjev god so v koru prvič peli (5).

Od Föderansberga so kupili nekaj zemlje, (6)
imeli svojo so čevljarno in mizarno.
Vpeljali so za poljedelstvo prve stroje,
napravili so žago, mlin in elektrarno.

Ko beli samostan je dobil novo lice,
svetovna vojska se povsod je razbesnela.
Pred zemlje lačnim tujcem je bežalo ljudstvo.
Zatična dosti je ljudi pod streho vzela.

Sprejela je ilirskega metropolita
in ž njim najdražje, kar imela je Gorica.
Vzgojila rod mu je duhovnikov trpinov,
ki zanj krivična rimska je bila pravica.

Po vojski samostan je dobil novo vodstvo,
menihov mladih naglo raslo je število.
Slovenska Stična bujno se je razcvetela,
povsod se dosti delalo je in molilo.

Menihi so pospeševali gospodarstvo,
odprli novo in moderno so mlekarno.
Sadili gobe, hmelj in žlahtno sadno drevje,
imeli vzorno ribogojstvo in oljarno.

Obrnil se je papež na opata s prošnjo,
da bi posodil nekaj patrov za Mogilo.
Kar papež prosi, za opata je povelje,
menihov tja poslal zadostno je število.

Tedaj v bližini je Mogile živel deček,
ime mu Karol je in piše se Wojtyła.
Sedaj se imenuje Janez Pavel Drugi.
Ž njim Cerkev „De labore solis“ je dobila (7).

Zatori bridki ruske pravoslavne Cerkve
opata Avguščina so zelo skrbeli.
Ponudil svetemu očetu je menihe,
da v Rusijo bi šli oznanjat evangelij.

Slovesno in pobožno Stična praznovala
stoletnico je osmo svojega obstoja.
Z obnovo splošno nov korak je naredila
na strmi poti neprenehnega razvoja.

Velika cerkev vsa bilá je prenovljena.
Kot kraljeva nevesta se je okrasila.
Ko papež je za to kraljevsko cerkev zvedel,
iz Rima je naslov bazilike dobila. (8)

Izvirali tedaj so v Stični „Božji vrelci“,
„Kraljestvo božje“ patri so urejevali.
Ker ljudstvo ni latinske maše razumelo,
misal slovenski v samostanu so izdali.

Za težka hudodelstva našega stoletja
Marija v Fatimi je kazni obljubila:
preganjanja in lakoto, vojske in zmote.
Vojskó svetovno nočna luč je naznanila.

Ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič
je hotel zadnja leta v Stični preživeti.
Pred smrtjo je še hujše čase napovedal:
slovenski narod moral dosti bo trpeti.

Ko vdrlí v naše kraje grozni so Tevtoni
in v prah teptali našo drago domovino,
sprejela Stična je duhovnike izgnance
in lajšala beguncem srčno bolečino.

Na Stično se razlila je povodenj groze,
sovražnik ljudstva samostan je bombardiral.
Imela smrt je lepo žetev med menihi.
Slovenec je trpel krivice in umiral.

Po vojski je ostalo v Stični malo patrov,
večino zemlje in poslopij so zgubili.
Prebili ječe so in drugih vrst bridkosti,
po desetletjih so jim samostan vrnili.

Kljub vsem težavam in prav nizkemu številu
menihi beli ne ogibljejo se dela.
Opat, profesor bogoslovja, piše knjige.
Kdo ne pozna slikarja patra Gabrijela?

Popisal pater Simon je v poljudni knjigi,
kako zdravilne rože lečijo bolezni.
Za božjo čast in slavo delajo menihi,
pri delu in molitvi vodi jih ljubezen.

Poslopja so bila potrebna popravila:
kapela, cerkev, opatiija, dom ob vodi.
Za jubilej so prenovili jih menihi,
ki jih opat Anton NAM DRAG odlično vodi (9).

Nadeli so baziliki ornat kraljevski,
častitljivo so prižnico vso pozlatili.
Pod kupolo so uredili prezbitერიj,
na njej starinske freske so odkrili.

S tem jubilejem praznovali še enajsto
stoletnico so smrti svetega Metoda.
Zelo se gostoljubna Stična veselila
številnih škofov in opatov je prihoda.

Zdaj Stična spet središče verske je obnove,
mladini svoja vrata na stežaj odpira.
Sprejema vse, ki trudni so in obteženi,
ter vodi jih do sreče in miru Pravira.

Preteklost tvoja, draga Žitična, je slavna.
Iz groba pomlajena vstala si, Zatična.
V sedanjosti budiš nam, Stična, svetle upe.
Prihodnost tvoja naj še lepša bo, žitična.

O p o m b e

- (1) Od latinske besede CALEFACTOR — kurjač pride po mnenju p. Mavra Grebenca sedanje hišno ime Kasavatar na Hudem. Druga imena so hišna, eno je priimek.
- (2) P. Janez Pucelj je l. 1719 spisal „Opis znamenitih dogodivščin stiškega samostana“.
- (3) Vrstica, pisana v jeziku 18. stoletja, je povzeta po pesmi izgnanega me-niha Simona Widmayerja iz leta 1789.
- (4) Imena ŽITIČNA, ZETIČNA, ZETIČBA, ZATIČNA so nekdanja imena za sedanjo STIČNO, pravilno ŽITIČNO. Pred vojsko smo še izgovar-jali ŠTIČNA, od ŽITIČNA.
- (5) Da so patri prvič peli v koru na dan sv. Frančiška, 4. 10. 1898, mi je po-vedal poznejši štamski opat Evgen Fiderer.
- (6) Födriansberg, pozneje Fedran, je imel graščino na Hudem.
- (7) De labore solis — od napora sonca — je oznaka stare prerokbe za Ja-neza Pavla II. Utegne pomeniti, da papež kot sonce sveti, greje, raz-kužuje, daje rast in življenje.
- (8) Bazilika pomeni „kraljevska (cerkev)“ in je naslov za najodličnejše cerkve.
- (9) P. Jože Cukale meni, da pride priimek NADRAH (na Koroškem Nadrag) od staroslovenskega NAMDRAG.

„...in vstane šum,
da mož za možem pada...“

...omahnil nam je v grob Lojze Dolinar

Boleče je med Slovenci v Buenos Airesu odjeknila novica o Lojzetovi nenadni smrti v jutru 29. decembra. Premnogi prijatelji in znanci smo ga na večer istega dne kropili in v spominih častili, naslednjega dne pa spremili do prerano odprtega groba. Četrta letošnja številka Vestnika slovenskih domobrancev, že tik pred izidom, je morala — po volji urednika in zbranih borcev — pobeliti že postavljeno svinčeno stran in jo prepustiti novim besedam v slovo, ki jih je ob nestrpno zevajočem grobu spregovoril prijatelj in soborec dr. Marko Kremžar:

Dragi Lojze!

Odhajaš iz naše srede. Zapuščáš ta košček Slovenije ob Srebrni reki in se odpravljaš med nevidne vrste rojakov in soborcev, ki so po božji volji prenehali z delom za slovensko srenjo, čeprav jo še vedno spremljajo s svojo priprošnjo.

Zdaj si prost skrbi in težav. *V e r a* — se Ti je spremenila v gotovost in u p a n j e Te bliža Večni in vseobsegajoči *L j u b e z n i*.

Zapustil si zemljo, dragi Lojze, a nisi zapustil svojih dragih; še vedno smo po božji volji člani istega občestva.

Bil si sin in brat. Zdaj doživljaš sinovsko in bratsko ljubezen močnejše in globlje kot prej.

Bil si mož in oče. Tudi teh vezi smrt ni oslabila, marveč postajajo vse močnejše, tako tukaj, kakor v večnosti, kjer Te je pričakovala Tvoja dobra žena.

Bil si Slovenec in kristjan, goreč in predan velikim vrednotam, ki so Ti bile dane od Boga in ki Te v obliki dobrih del spremljajo v onostranst.

Bil si legionar in domobranec. Vse življenje si ostal borec za resnico, svobodo in pravico, mož, ki je vedel, da iz upognjenih hrbtenic ni mogoče graditi lepše bodočnosti na tem, ne sreče na onem svetu.

Ker se naravne in nadnaravne vrednote dopolnjujejo in si ne morejo nasprotovati, smemo upati, da boš iz večnosti prosil Stvarnika, naj nakloni novim slovenskim rodovom moči in zavednosti, da bodo znali doseči to, — kar je bil Tebi veliki slovenski sen.

Ob Tvojem grobu, dragi Lojze, prosimo Boga, naj obudi med nami, naj obudi v slovenskem narodu — tako požrtvovalnih mož, takih nesebičnih ro-

doljubov, ki bodo delovali za krščansko, demokratsko in svobodno Slovenijo — kot si to delal Ti!

Zapuščaš nas, pogumen, jasnoviden borec za slovenstvo — ki nisi nikdar iskal pri tem, ne svoje časti — ne koristi. Bil si steber Vestniku, ostal si zvest do konca!

Vendar poslanstvo krščanskega svobodnjaka ni končano s smrtjo. Odhajaš, a Tvoj zglede ostaja z nami in Tvoje nedokončano poslanstvo prehaja iz Tvojih utrujenih ramen na pleča — novih, mladih rodov.

Pomagaj temu mlademu rodu iz večnosti, da bo znal sprejeti križ slovenskega poslanstva v zdomstvu tako velikodušno in vztrajno, kot si ga sprejel in nosil Ti — dragi Lojze!

Počivaj v miru, dragi prijatelj in hvala Ti za vse, kar si dobrega storil med nami.

Jože Košorok

SLOVENIJA NA INVALIDSKEM VOZIČKU

Ob obisku predstavnikov Slovenske izseljenske matice in dr. Matjaža Kmecla v Merrylandsu lani smo slišali, da slovenski narod ni bil še nikoli na taki kulturni višini, kakor je danes. Da je glede tega in slovenskega jezika vse v redu in nič nam ne manjka. No ja, če izvezememo kakšen finančni problem, kar je pri svetovni inflaciji razumljivo.

Že pred vojno pa vse do danes so se nam južni bratje laskali; kako kulturni smo Slovenci; to nam je šlo v glavo, tako da nismo niti opazili (razen nekaterih redkih), kako so nas „nadmudrili“. Saj smo svojo politiko, gospodarstvo in diplomacijo kar njim prepustili. Bratstvo in edinstvo nekaj stane in, da se pokažemo dobri, smo pripravljene tudi to žrtvovati misleč, da sami ne moremo obstojati in se braniti v slučaju vojne. V drugi svetovni vojni se je pa izkazalo, da desetkrat, dvajsetkrat večji narodi niso svojih mej branili nič dlje, kakor je Jugoslavija slovenske. Tudi bodočnost v štiri države razkosane Slovenije ni kaj obetajoča.

Posledica tega je, da smo danes narod z glavo brez nog — če se še lahko imenujemo NAROD, saj se smatra Slovenija za Jugo-provincio, zunaj matice pa za narodne manjšine. Tako nas danes drugi narodi v politiki, gospodarstvu in diplomaciji na invalidskem vozičku privajajo, kamor hočejo, in nič se jim ne upiramo. V šoli smo se učili, kako so Srbi trpeli pod turškim jarmom petsto let. Nič pa nas niso naučili, kje so Srbi vojsko dobili, da so končno Turke premagali 1912. leta. Samo o nekih hajdukih smo slišali.

V Jugoslaviji se programska jedra že izvajajo, razen na Kosovem

in v Sloveniji, kjer naj bi imeli le še malo zadržkov. Seveda, o tem nam odlični obiskovalci iz domovine nič ne povedo. Bolj se zanimajo razne nabiralne akcije. Zadnja, ki ne bo zadnja, naj bi bila za ultrazvočno mašino za otroško bolnišnico v Ljubljani. Nisem proti humanitarnim akcijam, če bi ne vedel iz jugoslovanskih časopisov, da Jugoslavija „pomaga“ nerazvitim narodom (Arabcem in Afrikancem) pri njih težkem osvobodilnem boju... Seveda za težke sposojene dolarje. Slovenci pa morajo plačevati zvezni vladi v Beograd za majhno povrnitev. Sami naj si pa iz lastnega žepa gradijo šole, bolnišnice... in jih vzdržujejo. Za moderne aparate pa čez mejo, s klobukom v roki, prosit med reakcionarne begunce in ekonomske izseljence. To in še mnogo drugih primerov, kot je odsotnost slovenske državne suverenosti, je vzrok, da imamo tako malo ponosne narodne samozavesti.

Pred kratkim mi je rojak omenil, da je neumnost pošiljati otroke v sobotno slovensko šolo, ker da je naš jezik popolnoma neuporaben. Njegov sin je zdravnik, ki bo svojega sina pošiljal v srbohrvatsko šolo. Dela že več let v bolnišnici, pa je opazil, da „jugoslovanščino“ razumejo vsi Jugoslovani, kar je njemu manjkalo. Znal je samo slovensko in angleško. Za jugoslovanski jezik imajo tolmače povsod, za slovenskega pa nikjer. Po svoje ima prav, gledano s stališča, da Slovenci tudi uradno nikjer ne obstajamo. Še danes se po tujih uradih neuspešno potegujemo za svojo narodnost. Torej uradno nas — sploh ni.

Meditacija o hinavščini

Pod tem naslovom je znani predvojni in medvojni komunist ter pisatelj Igor Torkar (s pravim imenom inž. B. Fakin) napisal članek v Ljubljanskem Dnevniku od 13. 9. 1986. Izredno prepričljivo napade KPS rekoč, da je gojila in še goji hinavščino. Očita ji, da ni povedala resnice o napadalnosti Sovjetov do Finske in vseh treh baltijskih narodov. Ne odpusti ji blamaže, v katero je spravila svoje somišljenike z nenapadalnim paktom med Sovjeti in Hitlerjem. Spusti se tudi na slovensko področje, ko jo obtožuje hinavščine v zadevi dachauskih procesov. V tem primeru govori Torkar v množinski obliki, kar bi moglo pomeniti, da misli tudi na prvi proces, v katerem je KPS sodila dachauskim protikomunistom. To so tisti domobranci, ki so jih zaprli Nemci, ker so pripravljali akcije proti Nemcem v jeseni 1944. Poslali so jih v Dachau, tam pa so slovenski komunisti (Torkar je bil tam!) proti tem revežem še v lagerjih izvajali teror, enega celo pobili ali pa jim dajali najtežja, smrtno nevarna dela. Še slabše je bilo potem, ko so bili osvobojeni. Dachauci-komunisti so s pomočjo neinformiranih Amerikancev s silo odvedli te preostale ne-komuniste, domobrance, v Ljubljano. Ta prvi dachauski proces se je končal s smrtjo petih obtožencev. Priča v zaporu pravi, da je videl polk. Peter-

lina korakati v smrt na vešalih oblečenega še vedno v zebri dachauski uniformi! O tem prvem dachauskem procesu Torkar ni še nikoli govoril! Pisec nadalje dolži partijo neodpušljive hinavščine, ker ni spregovorila o podrobnostih in razlogih za roško tragedijo. Ogorčen je nad tem, da so bili zadevni dokumenti uničeni. Torkar se pritožuje, ker da se s tem namerava zabrisati krivdo in odgovornost eksekutorjev tega „ravnjanja“. Temu nekdanjemu komunistu uide ali pa ne želi povedati, da dokumentacije o posameznih krivdah po vojni usmrčenih domobrancev niso mogli uničiti, ker te dokumentacije čisto preprosto ni bilo.

Torkar tako kot premnogi slovenski opozicionalci, bivši komunisti, zagreši isti greh, ki ga očita partiji. Ostaja namreč nekje sredi poti. Enostavno noče ali si ne upa povedati cele resnice, ki jo nedvomno dobro pozna. Ta molk s strani le-teh je kriv, da ne pride do onega odrešilnega prodora, ki bi potegnil za sabo slovensko javnost. Kljub mnogim grenkim resnicam, ki jih zadnje čase odkrivajo, ostaja še vedno preveč nezgovoranega, tako da premnogim velja kot nekak okvir bodočega družbenega političnega življenja še vedno današnji politični sistem. Menjali naj bi se samo nekateri preobremenjeni akterji. Tako polovični opozicionalci seveda ohromljene slovenske politike ne bodo spravili v tek. Nasprotno, to more biti celo znatna ovira za nek pravilno usmerjeni premik v življenju težko prizadetega naroda. Z objavljanjem pol-resnic in delne kritike samo posameznih faz revolucije ne bo pravega prodora.

Tako, recimo, Torkar ne ve povedati niti besede, da bi razkril najbolj hinavsko potezo partije, ki je toliko časa skušala prodajati nalepke OF in NOB kot borbo proti okupatorju, pa še likvidacijo svojih političnih nasprotnikov Natlačena, Prepeluha, Ehrlicha in tisočev drugih, vključno seveda domobrancev, kot kazen za narodno izdajstvo, ko je šlo le za zverinski poboj svojih ideoloških nasprotnikov. O vsem tem Torkar molči.

Povsem partijski okvir na primer zagovarja Torkar, ko kritizira partijsko kontrolo nad SZDL (Socialistično zvezo delovnega ljudstva) in vztraja na tem, da bi vsaj enkrat morali biti predsednik in polovica voditeljev le-te POŠTENI SOCIALISTI, ki niso člani partije. In v istem žargonu nadaljuje ko pravi, da bo hinavščina z volitvami prenehala, ko bodo tajne in na vseh stopnjah, od baze do vrha, obvezno z večimi kandidati. Torkar pa kar naprej vztraja na ENOPARTIJSKEM sistemu, v sklopu katerega naj bi bilo več prostosti. Nedvomno je seveda hvalevredna kritika posameznih faz slovenske revolucije in vsaj nekaterih dejavnosti komunistične partije. Če pa se pri tem apriori dopušča in sprejema enostrankarski sistem, do potrebne prenovitve na slovenskem političnem polju ne bo prišlo. Po 40 in več letih absolutne oblasti s strani partije in glede na današnje kritično stanje na področjih osebne in politične svobode ter gospodarstva pričakuje narod precej več kot pa to, da se sistem ohrani, nažene naj se samo hinavce, kot v tem smislu svetuje Igor Torkar.

Dr. Peter Urbanc

Pripombe k „Vetrinjski stvarnosti“

V „Taboru“ št. 9-10 t. l. so bila pod naslovom „Vetrinjska tragedija in njena stvarnost“ objavljena zanimiva izvajanja in zame presenetljiva odkritja g. Florjana Slaka. V glavnem se strinjam z vsebino članka, vendar je v njem vneseni nekaj trditvev, ki potrebujejo razjasnitve. Naj se ome- nim samo na tri najvažnejše:

1. Dr. Lojze Kuhar je v svojih govorih iz Londona preko stroge angleške cenzure, ki je do najmanjše podrobnosti dajala navodila, hotel opozoriti domobrance na pretečo nevarnost izvirajočo iz sklepov Teheranske konference. Spričo naelektrenega stanja v Sloveniji in prevladujoče psihoze v zunanjem svetu, je sklepati, da so bili Kuharjevi govori čeprav ponesrečeni, nedoumljivi — v svojem bistvu dobro misleči. Saj je vodila dr. Kuharja edina želja — pomagati domobrancem, jim sporočiti na poseben dopustni način, da so v Londonu zapisani kot premagani sovražniki in kot taki obravnavani po predlogih in zahtevah Titove vlade. Kuharjev namen je bil torej vse preje, kot pa „psovanje domobrancev“.

2. Nalepki — klerikalni minister, klerikalni politik, klerofašist itd. — preneseni iz dobe medsebojnih strankarskih sporov, se mi zdijo popolnoma odveč. Mnenja sem namreč, da nas mora zanimati le delovanje tedanjih vplivnih in vodilnih osebnosti, ne pa njih politična pobarvanost! Mahanje s klerikalizmom po dolgem in počez, se kaj lahko sprevrže v navadne politične psovke, obnavljanje teh pa bi bilo za zdomstvo seveda najmanj primerno. Klerikalizem v pravem pomenu besede, je obsodbe vreden in kot tak nezaželen, prav tako pa tudi vsako posploševanje in zloraba tega izraza.

3. Da so pričó Ljotića naši temeljito in divjaško pretepli,* ne da bi se preje prepričali o resničnosti njegovih izjav, medtem ko so partizani vrnjene domobrance zverinsko mučili in pobijali, je bilo res nekaj nerazumljivega, nezaslišanega. V svojem članku sem pristavil, da so to skoraj „neverjetne trditve“ g. Slaka, s čimer sem hotel le poudariti, da se je dogajalo nekaj neverjetnega, strašnega, a dogajalo se je v resnici. Torej ri bilo nikakega dvoma!

Tone Šušteršič

* Kot nam je v nekem letošnjem pismu omenil prof. Janez Grum, tukaj imenovani Ljotić še živi v Angliji in ne bi bilo neprimerno — meni- mo mi —, ko bi skušala oba pisca komentarjev o Vetrinjski tragediji in njenih posameznih epizodah poiskati stik s tem gospodom in ga prositi za izvirno poročilo o postopanju z njim — Ured.

BESEDE OTMARJA MAUSERJA ob slovenskem Spominskem križu v Midlandu ob priliki vseslovenskega romanja na kraj kanadskih mučencev 14. septembra 1986.

Dragi slovenski romarji in prijatelji!

Že dolgo vrsto let se zbiramo tu na tem svetem kraju kanadskih mučencev kot romarji, zadnjih enajst let pa ob tem križu, ki smo ga postavili v časten in trajen spomin vsem onim našim bratom in sestram, ki so v času tuje okupacije in komunistične revolucije na Slovenskem mučeniško umrli.

Pokojni škof dr. Gregorij Rožman je v svojem pastirskem pismu l. 1943 zapisal: „Palme mučeništva so zrasle tudi na naših tleh; naša domača zemlja je orošena z mučeniško krvjo naših bratov in sestra, ki ste jih poznali, z njimi delali, z njimi v cerkev hodili, z njimi živeli. Morali so dati življenje, ker so odklanjali, česar po vesti in svojem prepričanju niso mogli in niso smeli storiti. Zvesti in stanovitni so bili v veri, zato so morali pasti. Ni prav nobenega dvoma, da smo v teh prvih mučenikih dobili vzvišene in prekrasne zglede mučeništva.“

Resnično je Bog izbral med našim narodom številne kandidate za vecnec mučeništva, da so s krvjo izpričali svojo vero in bili za zvestobo Bogu pripravljeni tudi umreti. Izbral jih je iz vseh slojev in poklicev: iz mest in vasi, med kmeti in delavci, med duhovniki in bogoslovci, med študenti, intelektualci in učenjaki. Izbral jih je kot seme, da bi iz njihove mučeniške krvi zrasla prerrojena in še močnejša vera slovenskega človeka, globlja predanost resnici in pravici, večja dovezetnost za dobroto in usmiljenje in da bi v pravi uči spoznali naloge, ki jih kot posamezniki in kot narod moramo izpolnjevati. Številni zgledi teh, ki jih je Bog med našim narodom izbral za mučeništvo, so nam danes baklje, ki nam svetijo v temó današnjega časa in nam razsvetljujejo pot, po kateri moramo hoditi. Nobena kaplja mučeniško prelite krvi se ne sme izgubiti ali biti pozabljena. Biti nam mora kot gorilno olje za večni plamen, ki naj v nas gori, da bomo vse tisto, za kar so bili oni pripravljene umreti, obvarovali in ohranili za bodoče rodove. Tistim, ki so jih mučili in usmrčevali, pa ta kri sedaj leži na glavi kot žerjavica in jih dan za dnem, noč za nočjo, leto za letom že v dno duše kot ogenj pekla, kateremu so se predali v svojem brezboštvu.

Ko sem pripravljval ta kratek nagovor, so mi prišli pred oči vsi tisti trpini, ki so s trdno vero v vstajenje šli v svojo smrt. Spomnil sem se pisatelja Narteja Velikonja, pohabljenega moža in očeta 12-tih otrok, ki so ga komunisti obsodili na smrt zgolj zaradi njegovega pisanja proti komunizmu. Predno so ga usmrtili, je še zaklical: „Živel Kristus Kralj!“

Spomnil sem se mladega kmečkega fanta Lojzeta Grozdeta, vernega in aktivnega člana Marijine kongregacije, ki je kot študent iz Ljubljane šel v rojstno vas na počitnice in so ga tam partizani prijeli in hudo mučili, ker ni hotel zatajiti svoje vere. Iztaknili so mu oči, polomili obe roki in nogi, izruvali jezik in ga še drugače mučili. Takega so pozneje vaščani izkopali za krščanski pogreb.

Spomnil sem se mučeništva hinjskega kaplana Henrika Novaka, ki so ga partizani grozno mučili in umorili 13. junija 42. leta. Golega so ga pretepali in nagnali, da je moral stati na razbeljeni plošči, dokler se mu meso na podplatih ni popolnoma speklo. S tesarsko sekiro so mu potem v zapetju odsekali obe roki in v gležnjih obe nogi ter ga še drugače rručili po vsem telesu, dokler ni izdihnil. Za njim je takrat slične ali pa še hujše smrti umrla učiteljica Darinka Čebulj in nekdanji orožnik Ivan Žvan.

Spomnil sem se tistih trpinov, ki so na Rabu, v Gonarsu, Mathausnu, Dachau-u in drugih koncentracijskih taboriščih od lakote, bolezni in bede dočakali svoj konec.

Na um so mi prišli številni priporniki, ki so v komunističnih ječah fizično in duhovno trpeli zaradi krutosti novih oblastnikov in tam umrli od vsega hudega. Teh se redkokdaj spomnimo, pa so prav tako trpeli in mnogi od njih tudi mučeniško umrli.

Spomnil sem se tistih tisočev slovenskih vojščakov, ki so jih Angleži predali v smrt in o katerih usodi je nedavno Nikolaj Tolstoj pisal v svoji knjigi *The Minister and the Massacres*.

Koliko trpljenja, koliko groze, koliko krvi — mučeniške krvi — se je zahtevalo v Rogu, v Teharjah, po jačah in koncentracijskih taboriščih. Za naš mali narod je bila to najtežja in najhujša preizkušnja. Ko človek o tem razmišlja, ne more doumeti, da je človek sposoben sočloveku prizadeti toliko gorja, storiti mu toliko krivic, povročiti toliko bede in preliti toliko nedolžne krvi. Samo resnično satansko sovraštvo je kaj takega zmožno.

Koliko molitev in zadnjih vzdihljajev se je dvigalo v nebo k Bogu in Mariji ob tem masovnem mučeniškem umiranju. Koliko predanosti v božjo voljo je bilo pri tej krvavi daritvi našega naroda. Vse to ni moglo biti prezrto od pravičnega Očeta v nebesih. Saj je Njegov božji Sin moral na križu umreti mučeniške smrti, da smo po Njegovi krvi očiščeni in kot On, po smrti vstati v novo življenje. Mučeniška smrt naših bratov in sestra pa nam zagotavlja vstajenje našega naroda v popolnejše in pravičnejše življenje na tem svetu, prepojeno in prekvašeno z božjo ljubeznijo in s krvjo naših mučencev.

Vse to, dragi moji, je oporoka generacije, ki je v usodnih dneh naše narodne zgodovine med vojno in revolucijo odločno odklonila brezboštvo temnih sil in ostala zvesta Bogu in Njegovi materi Mariji ter 1200-letni krščanski kuturi našega naroda.

Kako globoko so bili ti naši mučenci prežeti s tem duhom, je lepo vidno iz besed šentjernejskega kaplana Vinka Kastelica, ki so ga komunisti umorili 1. julija 42. leta in je nekaj tednov pred svojo smrtjo v dnevnik takole zapisal: „Dobro se zavedam, da se ‘vse očiščuje le po krvi’, kakor pravi nekje sv. Pavel. Grehov je dosti; zato je jasno, da mora teči kri. Čigava? Navadno nedolžnih, ker je zadoščevanje takih več vredno in njihova daritev Bogu bolj prijetna. Kakor mi je vse to jasno, srce razumeti ne

more in nikakor se ne morem sprijazniti z mislijo, da bodo tile moji, ki jih tako dobro poznam, ki sem jih z vso spoštljivostjo vzljubil, trpeli po nedolžnem. V resnici se mi hudo smilijo. Silno rad bi jim pomagal, še rajši bi jih rešil, čeprav za ceno mojega življenja. — Rad bi dal svoje mlado življenje v spravo, da bi tako olajšal in skrajšal trpljenje drugih, tako nedolžnih, kakor tudi krivcev. Nedolžnih, ker niso krivi, krivcev pa zato, da bi se spreobrnilo, da bi jih — kot Savle — Bog pahnil s konja, ne v njihovo in drugih pogubljenje, ampak v božansko ponižanje; da bi preganjalci božji postali čistilci. Vse to sem pripravljen radovoljno sprejeti, da bi tudi sam dobil popolnost.“

S takim duhom prežeti so naši bratje in sestre mučeniško umirali. Upravičeno je škof Rožman zapisal, da so na naših tleh zrasle palme mučeništva. Močna in trdna vera v vstajenje in poveličanje je bila tem našim mučencem zadnja tolažba na poti v smrt.

Ko se bomo danes ustavljali ob postajah križevega pota, se poleg Kristusovega trpljenja spomnimo tudi trpljenja naših bratov in sestra in njihove Kalvarije, pri maši pa molimo prošnjo, ki jo je pokojni škof Rožman vsak dan molil: „Razsvetli, Gospod, zaslepljene, da se obrnejo in spreobrnejo. Privedi jih, Gospod, nazaj k resnici in v božje kraljestvo.“

Tako nam iz množičnih grobov govorijo naši mučenci. Našo hvaležnost jim bomo izkazali s tem, da okrepimo našo vero z njihovim duhom in duhom mučencev-misijonarjev, ki so tu v tej okolici širili Kristusov evangelij in za to darovali svoja življenja v božjo čast in za rast Njegovega kraljestva na zemlji.

V tem duhu opravimo naše letošnje romanje. Našim nepozabnim bratom in sestram pa naj sveti večna luč v božji slavi.

Ludovik Ceglar

Opombe h knjigi „Škof Rožman“ (11)

(Nadaljevanje)

Škof v Celovcu

70. V času škofove konfinacije v škofijski palači v Celovcu so škofa obiskovali nekateri nemški in slovenski duhovniki. Dr. Trdan pove, da sta škofa zagovarjala kanonika Podgore in dr. Blüml ter dekan Košir, Nekorški duhovniki, ki so bivali južno od Drave v „zapornem pasu“, niso mogli hoditi preko Drave. Zato so ga obiskovali zlasti tile duhovniki: frančiškan p. Odilo, ki je stanoval v Celovcu pri Podgoreu, dr. Jagodić, škofov tajnik Nande Babnik, ki je bival v Anrasu, ter dr. Trdan, ki je bival v Hodišah kot župnikov pomočnik z naslovom dušebrižnik (Seelsorger).

P. Odilo pripoveduje o obiskih pri škofu v koledarju Mohorjeve družbe 1961 na straneh 7—9. Prišla sta skupaj pogosto, včasih kar vsak dan. Ali

je šel on k škofu ali pa je škof prišel v kapiteljsko hišo. Pri prelatu Podgorcu je bil škof kot doma. Podgorc je imel največ zaslug, da je Rožman postal duhovnik.

P. Odilo poudari, da je škof imel eno najlepših sob na škofiji in da je jedel s knezoškofom Jožefom Koestnerjem, ki je s škofom ravnal bratovsko, sinovsko in očetovsko. Škof je to p. Odilu pozneje pogosto omenjal.

Dr. Jagodic pravi, da je škofa zopet in zopet obiskal (466).

Dr. Trdan je bil edini begunski škofijski duhovnik, ki je živel na Spodnjem Koroškem nad Dravo. Tako se je lahko neovirano vozil s kolesom v Celovec, kjer je obiskal tudi škofa. Redno ga je dobil v kapeli pri molitvi.

Škof v Celovcu ni takoj dobil živilske karte. Škofov tajnik Babnik je spodbudil dobre ljudi v Anrasu na Vzhodnem Tirolskem, kjer je škof bival do konfinacije, da so tedensko nosili Babniku živila, ki jih je vozil v Celovec škofu Rožmanu. Ta pa je dragocena živila dajal v knezoškofijsko kuhinjo za vzdrževanje treh begunskih škofov, Rožmana, šarića in Garića.

Na isto misel je prišel hodiški dušebrižnik. Šel je okoli kmetov in povedal, da zbira živila za škofa Rožmana. Nahrbtnik je bil takoj poln. Škof ni vedel, kako bi se Trdanu zahvalil. On pa je zbiranje večkrat ponovil in vozil živila tedensko v Celovec. Škof je dobil vanj veliko zaupanje.

Tudi jaz sem nekoč prosil kmetico na Gunzenbergu štruco surovega masla in ga v spremstvu brata, ki je bil kot jaz dušebrižnik v hribeh nad Krško dolino, zanesel škofu. Ob koncu kratkega pogovora sva kleče prejela blagoslov.

Regens Hurley

71. Ljubljanska škofija je več ko eno leto ostala brez škofa. Papež Rožmanove ponudbe, da odstopi, ni sprejel. Škof je prejel odgovor šele v Celovcu. V upanju, da pojde v Rim ali se vrne v Ljubljano, je čakal, kaj bo sveti sedež storil. Pomožni škof dr. Lenič poroča:

„Sredi januarja 1946 se je nepričakovano pojavil v Ljubljani novoimenovani regens apostolske nunciature, nadškof Joseph Patrik Hurley, nadškof škofije Saint Augustine na Floridi. Njegovega prihoda smo se razveselili v upanju, da bo začel urejati tudi zadeve imenovanja novih škofov“ (KMDC 1986, 44).

Dr. Kolarič omenja tega nadškofa, a ga imenuje apostolski nuncij (473). Tudi Rožman ga tako imenuje (540). Ne gre za kakšno večjo napako, a v resnici Hurley nikoli ni bil nuncij, temveč le reggente (odpravnik nunciature v Beogradu). Vendar je Hurley tudi drugod na splošno imenovan nuncij. O njem imam tele podatke:

— Msgr. Jožef Patrik Hurley je bil reggente v Beogradu. Imenovan je bil za to mesto 22. 10. 1945 in je prišel v Beograd 30. 1. 1946. Od leta 1951 do decembra 1952 je bil reggente, vendar ni bival v Beogradu. V tem obdobju je bil določen za urejanje zadev „ad interim“ (začasno) svetovalec nunciature msgr. Oddi, poznejši kardinal.

Decembra 1952 je vlada enostransko pretrgala diplomatske stike z apostolskim sedežem in isti mesec je nunciatura zaprla svoje urade (Poročilo iz Rima od 5. 3. 1984).

Kolarič pove, da je bivši papeški nuncij Hurley 21. 11. 1959 opravil pogrebne molitve v clevelandski stolnici ob pogrebu škofa Rožmana (682).

Nadškof Hurley je rad obiskoval Slovenijo in kmalu je dobro poznal razmere v ljubljanski in mariborski škofiji, kjer je škof Tomažič prosil za pomožnega škofa (KMDC 86, 44). Preden je apostolski sedež kaj ukrenil glede pomožnega škofa v Ljubljani, se je obrnil na škofa Rožmana in ga s pismom državnega tajništva pozval, naj prosí za pomožnega škofa, če je mnenja, da mu je mogoče stvarno odgovoriti.

R o ž m a n i z b e r e p o m o ž n e g a š k o f a

72. V juniju je Trdan škofa dobil na vrtu, kjer je nekaj pospravljal. Povabil ga je v sobo, kjer je imel odprt latinski besednjak in list z latinskim besedilom. Trdan je pojasnil:

„Pišem v Rim svetemu očetu, Ljubljanska škofija potrebuje pomožnega škofa. Letos so prišli birmat v škofijo dr. Ujčič, dr. Srebrnič in dr. Lach iz Zagreba. Iz Rima me prosijo, da predlagam tri kandidate za pomožnega škofa. To vam povem, ker se nimam s kom posvetovati. Nimam stika s svojimi duhovniki. Vi in p. Odilo sta edina, ki me redno obiskujeta.“

„Koga boste predlagali?“

„Tri kanonike, ki imajo stanovanje. Moje stanovanje na škofiji je zapečatenó.“

Škof je navedel imena: Vovk, Šimenc in Pogačnik. Ker je redno potrjen tisti kandidat, ki je predlagan na prvem mestu, je s tem Vovk že imel velike izglede, da postane škof.

Doktor Trdan bi pa le rajši imel za škofa kakšnega doktorja:

„Zakaj pa ne bi predlagali kakšnega teološkega profesorja?“

„Zgubil bi službo na fakulteti in ostal bi brez plače. Od česa bo pa živel?“

Trdan je omenil Snojá, Lukmana in Fajdigo. Dr. Snoj je bil velik Rožmanov prijatelj. Dr. Lukman je bil zelo učen in fin človek. Dr. Fajdiga je bil škofu všeč in je pohvalil njegovo pisanje glede evolucionizma. Vendar je škof ostal pri svojih razlogih, da ne bo predlagal profesorjev. Znova je rekel:

„Od česa bodo pa živelí? Ne bodo imeli ne stanovanja ne dohodkov. Najboljši kandidat bi bil šuštar, pa še študira in je premlad. Ta bi bil čiličen škof.“

Opombe: 1. V šte. 2, str. 9 je v tretji vrsti za besedo „mučenec“ izpadel stavek, ki se glasi: „Za njim je bil na vrsti ravnatelj skoraj praznega semenišča kanonik Vovk.“

Ker kanonik Kraljič v poročilu o seji kanonikov dne 5. 5. 1945 odgovora štirih kanonikov ni omenil, lahko sedaj dopolnim poročilo o tej

seji po podatkih škofa Leniča. On ne omenja, da dekan Kimovec ni maral sprejeti vodstva škofije, a pove, da tudi Šimenc ni želel sprejeti te službe. Gogala je bil penitenciar (škofijski spovednik) in po cerkvenem pravu ni mogel sprejeti takšne službe. Tako so ostali le Kimovec, Vovk in Pogačnik in je po zaporu Nadraha in ponovni odpovedi Kimovca, da bi sprejel to službo, prvi za njim, kanonik Vovk, nasledil Nadraha (KMDC 86, 43).

2. Na strani 120, vrsta 3 mora stati „bi bil mogel“ in ne „bi bil moral“. V podkrepitve te možnosti naj poleg prav tam navedenega primera navedem še en primer:

V glasilu „Sporočila slovenskih škofij“, julij 1984, poglavje „Koprška škofija“, podnaslov „Stoletnica rojstva dr. Mihaela Toroša“, stoji zapisano: „Po drugi svetovni vojni, leta 1947 je bil imenovan najprej za apostolskega administratorja poreško-puljske škofije, 28. 2. 1948 pa še jugoslovanskega dela goriške nadškofije z vsemi pravicami in dolžnostmi rezidencialnega škofa.“ Tega generalni vikar Vovk ni imel. Zato je moral iskati birmovalce drugod, ker „izrednih birmovalcev“, kot jih imamo danes, takrat še nismo poznali.

Kratica: KMDC — Koledar Mohorjeve družbe, Celje.

Ludovik Ceglar

PAPEŽI IN FATIMSKA SKRIVNOST (17)

MARIJINO SPOROČILO SVETU (15)

11 HUDE PREGREHE

(Nadaljevanje)

99. Al. Košmerlj je v že omenjenem govoru na splošno nakazal krivdo našega naroda z besedami: Mnogo smo bili zagrešili, posebno s tem, da so se tako mnogi, zlasti med delavstvom in med izobraženci, odtujili Cerkvi in krščanskim ter narodnim tradicijam (DŽ 1957, 9, 482).

Seveda bi bilo dobro iskati tudi vzroke za to odtujitev. Navedem samo besede škofa dr. Držečnika (mariborski škof od 1946-1978): „Marsikaj je bilo pri nas okostenelega, formalističnega, zgolj zunanjega. Polagali smo zelo veliko važnost na črko posameznih predpisov, duha evangelija pa smo pogosto zanemarjali. Slovenci smo se radi ponašali, da smo krščanski narod. Radi smo to naglašali, medtem pa je vera v celih slojih naroda pešala, namesto nje je marsikje stopila nova ‚vera‘ — brezboštvo. Gotovo ne brez krivde kristjanov.“ (DR 1978, 21, 1). In smo spet tam kot poprej. Treba bi bilo preiskovati krivdo kristjanov.

Razmišljanje o naših narodnih grehih je povzeto po besedah pokonega župnika Gregorja Malija: „Mnogo naročil, ki jih je dala Marija v Fatimi, smo spolnili, le enega — najvažnejšega ne. Nismo se poboljšali in spreobrnili tako, kakor je naročila Marija. Greh skrunjenja Gospodo-

vih dni in zakona, grehi sovraštva, zavisti, nevoščljivosti, opravljanja in obrekovanja, zanemarjanja stanovskih dolžnosti, nedostojnosti v vedenju, govorjenju in noši nas spremljajo tudi v tujini" (DŽ 1967, 5/6, 300).

100. Še glede razmer v domovini naj napišem nekaj odstavkov.

„V naših časih se vedno bolj razblinja občutek za lastnino... Poštenja je zmeraj manj (DR 1983, 17, 6). Dekan teološke fakultete, dr. Franc Perko, je na Baragovi proslavi dejal: Priče smo upadanja vernosti. Upad cerkvene vernosti nas vsekakor mora pretesti... Vsi na nek način nosimo krivdo (DR 1983, 34, 1).

V opisu polnočnice v ljubljanski cerkvi pravi člankar: Pretrese me spoznanje, da dežela, v kateri živim, ne nadaljuje več tistega krsta, ki ga je prejela v 8. stoletju, da je ponovno poganska in ne samo poganska, ampak barbarska... Sistematična protikrščanska vzgoja ali pa ignoriranje krščanskega izročila je naredilo svoje... Ta vzgoja nas vedno bolj izriva iz tistega, čemur rečemo Evropa, evropska kultura. Ne, nismo več katoliški narod, verjetno pa tudi ne več evropski. Narod, v katerem se je razrasla divja, barbarska azijskost, smo postali..." (DŽ -984, 4, 6).

Zdi se, da članek dela krivico Azijcem. Nekateri azijski narodi, npr. Japonci, niso divji barbari, ampak prijazno, razumno, delavno ljudstvo. Tudi glede vere v Boga so nam Azijci včasih zgled, npr. muslimani, ki se vere ne sramujejo. Mi smo in ostanemo Evropejci, ni pa gotovo, da bomo ostali narod in tudi ne, da bomo ostali katoliški narod.

Ob srebrnem jubileju Slovenika je v Rimu na akademiji 28. 11. 1985 vpričlo slovenskih škofov in drugih gostov univerzitetni profesor dr. Andrej Capuder kot slavnostni govornik med drugim omenil sedanje stanje v Sloveniji: Ljubljana je mesto herojev, grad nad njo pa se ne smehlja več. „Smo še narod ali brezoblična srenja? Le kakšne demone nam obeta tako poceni razkristjanjena dežela?“ (KG 1985, 47, 2)

Bojan Štih piše v Mladiki: Preplašeni učitelji razlagajo otrokom od vrtca naprej, da je materija primarna in da je duh sekundaren in da smo Slovenci najodličnejši potomci opic. In to je dobesedno vse, kar slovenski otrok zve v osemletki o naravi in življenju. Prirodopis sveta in življenja, ki ga učitelj razloži in pove v eni sami šolski uri. Atomi so se pač med seboj sporazumeli in so ustanovili življenje in opice so se dogovorile, da bodo ustanovile človeško družbo in v njej kajpada tudi Slovence. Materializem in razvojna teorija sta se pojavila na slovenskih tleh v najbolj prostaški in buzaronski obliki. Ne Marx ne Darwin in ne Einstein ne bi nikoli dovolili razlagati njihovih naukov na naših šolah, a kaj, ko so mrtvi in so zato brez moči. Zato pa mi balinamo z atomskimi bombami naše neumnosti. Pred leti sem srečal v prelepi galeriji srednjeveške češke umetnosti v Pragi slovenske turiste in njihovega vodnika. Svojim potnikom s slovenskega „golega otoka“, duhovnim žrtvam našega šolskega sistema, je razložil vesoljni potop kot kontrarevolucijo, izgon Adama in Eve iz raja pa kot uvedbo prisilne uprave oziroma sistema družbenega varstva v paradizu... Sodobni Slovenec je ubil v sebi naravno vernost... (KG 1982, 33, 3).

Šolski voditelji so delavni celo zunaj šole. Leta 1985 so na pustni torek šolarji neke šole v Slovenskih goricah v sprevedu nesli krsto. Ob njej je šel v škofa našemljeni mladinec. Vsi skupaj so v zasmeh molili rožni venec. Spreved so organizirali in spremljali prosvetni delavci z ravnateljem vred (DR 85, 7 in NL 85, 6, 39). Podobni pustni spreved, ki žalijo verska čustva, v Sloveniji niso redki.

Svetovno znani pisec knjig Vittorio Messori je v italijanski reviji „Vita pastorale“ po obisku Slovenije v maju 1986 zapisal: Otroci so v šoli podvrženi običajni brezbožni propagandi. Izpovedati vernost pomeni za mladega človeka, da si zapre vsa vrata za napredovanje, zlasti na nekaterih področjih. Katoliški tisk je podvržen cenzuri in ne tako redko zaplembi. Prodaja je dovoljena samo po cerkvah. Samo v cerkvenem področju se morejo vršiti verske funkcije, vključeno procesije (KG 1986, 34, 1).

101. Kljub vsemu je v Sloveniji še dosti dobrega. Leta 1982 je v Novi Gorici govoril prosvetnim delavcem dekan fakultete za sociologijo, politične vede in novinarstvo v Ljubljani Zdenko Roter o ŠOLI, CERKVI IN RELIGIJI. Med drugim je priznal:

„Po vojni je vladal med marksisti optimizem: prepričani smo bili, da bomo vero odpravili. To pa se ni zgodilo. V našem narodu so pri veri množično udeleženi delavci in kmečki prebivalci. Danes so celo mladi odprti za vero. Kljub družbenim oviram v Jugoslaviji vernost zadnja leta raste, kar pomeni, da ima vera globlje korenine. Pričakovati moramo, da bo še naprej rastla. Vera daje življenju smisel in se prenavlja. Verniki se vračajo iz katakomb prenovljeni, z novo kvaliteto.

Sekularizacija družbe ne pomeni smrti vere, čeprav na šolskem področju še vedno ohranjamo ustaljeni vzorec borbenosti, pa tudi sicer negativni odnos do verujočih. Cerkev ni z ločitvijo od države svoje družbene moči izgubila. Zato bi morala država to skrito moč Cerkve tudi priznati“ (NL 82, 6, 1).

Medtem ko se marsikje po svetu obisk maše in zakramentov manjša in se je ponekod spoved že več ali manj opustila, imajo v Sloveniji še misijone in spovedovanje. Glede duhovniških in redovniških poklicev nismo na najslabšem, gotovo pa glede verske svobode in poklicev na boljšem kot Čehi.

Res se del zapeljane slovenske mladine zlasti ob pustu norčuje iz cerkvenih obredov in rožnega venca. Še več ljudi pa opravlja to molitev pobožno in celo vsak dan. Samo v lendavski dekaniji je 28.000 članov bratovščine rožnega venca, od katerih jih vsak dan moli to molitev 5250 (KG 85, 22, 2).

202. Kakor so bile v začetku poglavij navedena mnenja tujcev o naših prednikih, naj bo tudi ob koncu zapisano mnenje, ki ga je gori omenjeni Messori zapisal o slovenskih romarjih na Rakovniku na praznik Marije Pomočnice leta 1986. Najprej piše o procesiji v cerkvi:

Ni bilo lahko gibati se v tistih tesnih prostorih, ko se je kljub policijskem vohljanju zbralo več tisoč ljudi. Organizacijski čut, ki ni nikoli

manjkal Don Boskovim sinovom, je znal na nekaj metrih izpeljati v čudovitem redu procesijo, ki bi bila pri nas dolga vsaj en kilometer: duhovniki, bogoslovci, redovnice, novinke v številu, ki ga Zahod danes skoraj več ne pozna, župnijske skupine v prekrasnih narodnih nošah, godbe na pihala, bandera in potem neverjetna množica mož, žena, otrok, mladine, starejših, vsi neutrudni v prepevanju verskih pesmi. In to s kakšnim popolnim poznanjem glasbe in besedil ter s kakšnim navdušenjem!

Pred tem se mora Italijan, ki hodi po katoliškem svetu, sramovati, ko pomisli na presunljivo revščino svojega zborovskega petja... Kakšna razlika med temi od sonca ogorelimi kmeti, med temi ženami z ruto na glavi, med temi študenti! Rezerva njihovih pesmi zadošča kar za nekaj dni: mnogi med njimi so prebili noč na prostem ali v cerkvi ali na hodnikih. Pesmi, rožni venec, malica iz torbe, požirek vina iz steklenice in potem dalje v pričakovanju jutra med petjem, glasbo in molitvijo. Zares evangeljski prizor še v hladni slovenski noči med tem ljudstvom, ki je prišlo od vseh strani, da počasti Kristusa in njegovo Mater (KG 86, 34, 1).

Ta evangeljski prizor se je odigral prav na tistem blagoslovljenem koščku slovenske zemlje, kjer se je 43 let poprej ljubljanska škofija v imenu Slovencev posvetila Marijinemu brezmadežnemu Srcu.

Podobno bi lahko še in še primerjali dobro in slabo med našim ljudstvom, vendar naj sklenem to razmišljanje s tem, da nakažem rešitev, ki jo je na omenjeni proslavi v Sloveniku podal dr. Capuder: Vrniti se moramo k virom razodetja, preiti iz statističnega stanja (neaktivnosti) v junaštvo spreobrnjenja (KG 85, 47, 2).

103. Beseda „hude pregrehe“ ali „hudodelstva“ je ključna beseda Marijinih napovedi o kaznih sveta. Zato je razglabljanje o njih nekoliko naraslo. Vendar to poglavje ne bi bilo spisano v duhu fatimskega sporočila, če ne bi izzvenelo v upanju na božje usmiljenje, ki ga sveti oče Janez Pavel II., za s. Lucijo najpristojejši razlagalec Marijinega sporočila, poudarja.

V govoru v Fatimi, 13. 5. 1982, je papež dejal: „V luči materine ljubezni razumemo vse sporočilo naše fatimske Gospe. Tisto, kar se najbolj naravnost upira človekovemu potovanju nasproti Bogu, je greh, vztrajanje v grehu in končno zanikanje Boga... Odrešenje je vedno večje, ko greh človeka in večje ko „greh sveta“. Moč odrešenja neskončno presega vrsto hudega, ki je v človeku in v svetu (ORP 16. 5. 1982, str. 12).

(12) BOG BO SVET KAZNOVAL Z VOJSKO

1. Glede kazni vojske piše p. Martins: „Zelo pozabljena resnica, ki nas Fatima nanjo spomni, je ta, da so vojske kazni za grehe ljudi. Ali ne pravi sveto pismo, da je bil Jeruzalem razdejan, ker ni spoznal ure miru“ (SF VI. Prim. Lk 19, 42).

Otroci so po 13. 7. 1917 bili prepričani, da vojska bo in da je vojska kazen za greh. Kadar je Lucija zamišljeno Hijacinto vprašala, na kaj misli, ji je odgovorila: „Na vojsko, ki mora izbruhniti. Ko bi ljudje nehali

Boga žaliti, bi ne bilo vojske. Ko se bo vojska začela, se ne boji! V nebesih bom zate prosila“ (SF 96).

V bolnišnici je Hijacinta rekla materi Godinho: „Vojske niso nič drugega kot kazni za grehe sveta.“ — „Če se ljudje ne bodo poboljšali, bo naša Gospa poslala na svet kazen, kot je ni bilo, in Španiji prej kot drugim deželam.“ — Govorila je tudi o velikih dogodkih okoli leta 1940 (ES 256 in 80).

2. Drugo svetovno vojsko je naznanila neznana svetloba, ki jo je Marija leta 1917 napovedala in je o njej že bil govor (84, 147). Začela jo je nacistična Nemčija, kjer je 30. 1. 1933 Adolf Hitler zakonito prišel na oblast in odtlej s svojimi privrženci pripravljala novo vojsko. Da bi se zavarovala drug pred drugim, sta 23. 8. 1939 Hitler in Stalin podpisala nenapadalno pogodbo med Nemčijo in ZSSR. S tem se je Hitler čutil dovolj močnega, da je 1. 9. 1939 vdrl na Poljsko in s tem zanetil že leta 1917 v Fatimi napovedano drugo, hujšo vojsko.

3. Tik pred izbruhom svetovne vojne je pravi polarni sij opozoril Hitlerja, da so veliki dogodki že čisto blizu. Tesni Hitlerjev sodelavec Albert Speer je v ječi v Spandau pisal Spomine. Na začetku je zapisal: „Verujem v božjo Previdnost... Potek zgodovine ni delo mogočnih... V resnici so vódeni.“ Potlej pripoveduje o sklenitvi nenapadalne pogodbe med Nemčijo in Rusijo. Ko je Hitler 23. avgusta dobil od Stalina telegram o podpisu pogodbe, je bil od veselja ves iz sebe. Zvečer so bile nacistične veličine zbrane na terasi v Berghofu. Speer pripoveduje: Močna polarna luč je zalivala obmejno goro, znano po svojih legendah. Rdeča luč je trajala celo uro, na nebu pa so se menjavale najrazličnejše mavričaste barve... Naše roke in obrazi so bili pobarvani z neverjetno rdečo barvo. Prizor nas je navdal s silnim občutkom. Nenadoma se je Hitler obrnil k enemu svojih vojaških pribočnikov in rekel: „Zdi se, da to napoveduje dosti krvi. To pot ne bo šlo brez nasilja.“

Astronomska opazovalnica v Sonnbergu je zaznamovala ta pojav kot izredno velik polarni sij na severnem in severozahodnem nebu (RMF 43/4).

POPRAVKI IN KRATICE

Letnik 1985 — št. 2, str. 185, odst. 46, vrsta 4 manjka del vira. Pravilno: PR 1981, 4, 12.

Letnik 1986 — št. 3, str. 231, vrsta 3 manjka za besedo „poslušam“ beseda „študentski“ radio. — Tako se razume 1. vrsta naslednjega odstavka: „pri študentih“.

Str. 231, odstavek 2, vrsta 7, prav: 1985, namesto 1958.

Str. 232, t. 98, vrsta 5, prav: omejeno, n. oménjeno; semenišče, n. semenišču.

ES — Era uma Senhora — Bila je neka Gospa; 10. izd., p. Joao M. de Marchi, I.M.C., Fatima, 1966.

RMF — Roma — Moscou — Fatima; p. dr. Otto Bohr, S.V.D., prevod iz nemškega izvirnika Rom — Moskau — Fatima; Sao Paulo 1985.

PR — Prijatelj, revija, Ljubljana.

DD — Družina in dom, mesečnik, Celovec.

V SPOMIN

Inž. Dore Martinjak

Iz Ljubljane je prišlo obvestilo, da je bil dne 8. avgusta 1986 pokopan inž. Dore Martinjak, eden izmed tistih, ki je takoj po vdoru Italijanov pristopil k Slovenski legiji, in je bil tamkaj eden njenih prvih funkcionarjev. Pozneje je bil organizator Vaških straž in častnik pri Narodnih stražah na Primorskem. V drugi polovici leta 1945 so ga komunisti v Trstu zajeli in s silo odpeljali v Ljubljano. Po dolgih zaporih in silnem trpljenju se je pozneje vrnil na svoj dom, kjer je sedaj umrl.

V „Družini“ z dne 28. septembra 1986 so se ga spomnili prijatelji in mu napisali naslednje besede:

Na viškem pokopališču v Ljubljani smo se 8. avgusta poslovili od vzornega kristjana, velikega rodoljuba Doreta Martinjaka, gradbenega inženirja statika, ki ga je Gospodar življenja poklical k sebi po dokončanem 73. letu.

Množica, ki se je zgrnila na pokopališču, je pričala, kako spoštovan in priljubljen je bil. Ni bilo ob grobu nagovorov, ki bi nam razodevali vso veličino njegovega duha in znanja, njegovo dobroto in velikodušnost, njegovo ljubezen in razumevanje za človeka v stiski. Toda iz obrazov navzočih je bilo razbrati izraz spoštovanja, na mnogih tudi izraz hvaležnosti in sočutja. Ko pa je dovršeno izzvenela prelepa slovenska pesem, ki jo je rajni tako zelo ljubil, je zatrepetalo sleherni srce. Po končanem obredu smo odšli v pokopališko cerkvice k sv. maši. Srečni smo bili, da je g. župnik v svojem klenem govoru razgrnil pred nas Doretovo življenje, ki je bilo natrpano z delom in trpljenjem, pa tudi bogato radosti srečnega družinskega življenja. Nerazumljivo je, kako je mogel svet storiti toliko krivice človeku, ki je bil do slehernega vlakna svoje biti poštenjak, dobričina in garač. Kolikim je bil svetovalec in načrtovalec pri izgradnji njihovih domov! Koliko sakralnih objektov se ima zahvaliti za njegovo razumevajočo pomoč! Prepričani smo, da ga bo Vsemogočni nagradil za vse, kar mu ni bilo poravnano na zemlji, a je bilo zanj prihranjeno v nebesih.

Bil je značajan mož, ni obračal plašča po vetru. Kot sin vernih staršev je ohranil njihove nauke in ostal neomajno zvest Bogu v vsem, v radosti in trpljenju, pa četudi zaradi tega često preziran in poniževan. Kljub vsemu se je pred smrtjo še lahko prepričal, da tudi današnji človek ceni sposobnost in resnico.

Vsi tisti, ki smo v zdomstvu in ki smo z inž. Martinjakom med vso vojno in komunistično revolucijo sodelovali, prosimo Vsemogočnega, da ga sprejme v svoje naročje.

Sm R

† Janez Brula

V ponedeljek, 25. avgusta so telefoni naznanjali vest, da je nenadoma odšel od nas. Še v soboto in nedeljo se je pogovarjal s sodelavci. Bil je živahen in prijeten sobesednik. Svoje misli je povedal jasno in brez cvinkov. Zlasti slovenska srenja Slomškovega doma je z njim zgubila vnetega sodelavca in graditelja, saj je bil duša akcije za Slomškov dom in njegov prvi predsednik. Dolga leta je bil tudi na vrhu našega političnega delovanja kot član načelstva SLS.

Pokojni Janez se je rodil 28. marca 1921 v Talčjem vrhu pri Črnomlju v Beli Krajini. Tam je obiskoval šolo, že v mladosti sodeloval pri Orlu, pozneje pa že kot voditelj pri Fantovskih odsekih. Seveda je bil tudi član mladinske SLS, Kmečke zveze in Fantovske zveze. Ko so rdeči pričeli z revolucijo, se je boril v Vaški straži, ki je imela postojanko v Semiču. Ob razsulu italijanske zasedbe se je rešil v Ljubljano, kjer je vstopil v domobransko vojsko. Po krajši dobi v prestolnici, se je prijavil k udarnemu bataljonu v Velikih laščah, in se boril do usodnega konca. Maja 1945 je bil tudi on vrnjen in izročen partizanom pri Pliberku. Pri Velenju je zbežal iz transporta in po mnogih nevarnostih prišel do svojega doma v Beli Krajini. Po devetmesečnem skrivanju na domu se je rešil v Italijo v begunsko taborišče v Servigliano. Tam je spoznal svojo družico Vladi roj. Vitrih, s katero se je l. 1948, kmalu po prihodu v Argentino, poročil in ustvaril svoje ognjišče v Berazategui, leta 1953 pa se je preselil v mesto Ramos Mejía.

Takoj je poprijel pri javnem delu. Na povabilo Anice Šemrov je pristopil k šalškemu odboru v Ramos Mejía, na povabilo pok. župnika Janeza Kalana pa še k farnemu odboru slovenske srenje. V tistih časih se je morala slovenska šola seliti iz enega prostora v drugega. Želja po lastnih prostorih Slomškove šole pa je kmalu dobila širši obseg. Zlasti pokojni Janez Brula je idejo o slovenskem domu odločilno podprl, saj se je zavedal pomena pravega in živega središča Doma za skupno življenje v kraju z naravnim zaledjem. Skupno s sodelavci je dosegel nakup parcele s staro hišo na Castelli 28 in dne 12. junija 1961 se je Slomškova šola že preselila pod slovensko streho. Na ustanovnem občnem zboru je prevzel mesto predsednika Slomškovega doma. 17. septembra 1961 je bil pri slavlju blagoslovitve slavnostni govornik. V vsej dobi je pokojnik odločilno vplival, prepričeval in garal kot motor srenje. Dosegel je, da je Slomškov dom postal živahno središče z vsem raznolikim življenjem. Pestra kronika zanimivih prireditev je tudi njegova zasluga.

Bil je odličen soprog, družinski oče petih otrok in ded šestih vnukov. Ko je pred leti resno zbolel na srcu, je svoje javno delo zmanjšal, a kljub temu z vso ljubeznijo spremljal življenje v skupnosti. Umrli je nepričakovano, 25. avgusta 1986 dopoldne. Izredno velika množica kropilcev na njegovem domu je pričala o njegovi osebnosti. V trek, 26. avgusta, so krsto s slovenskim šopkom, ovito s slovensko zastavo njegovi ožji sodelavci ponesli

v gornjo dvorano Slomškovega doma, kjer je župnik Jože Škerbec daroval pogrebno sv. mašo ob izredni udeležbi. Po opravi so se od pokojnika z izbranimi besedami poslovili še Jernej Tomazin, predsednik Slomškovega doma, načelnik SLS dr. Marko Kremžar, pisatelj dr. Jože Krivec in dr. Miha Benedičič. Množica je pokojnika spremila na pokopališče v San Justo, kjer je ob grobu opravil cerkvene obrede delegat dr. Alojzij Starc.

Vsem žalujočim, zlasti gospe Vladi z družino, naj dobri Bog olajša težo velike izgube.

—šič

(Te spominske besede vredne pokojnega soborca so ponatis iz „Svobodne Slovenije“ od 11. septembra 1986. — Ured.)

Jože Štefanič - umrl

Zadnjič smo ga srečali z družino, ko smo se v Rožmanovem zavetišču spominjali generala Rupnika ob 40-letnici njegove smrti. Zvesti domobranec Jože v 40 letih ni opustil nobene domobranske prireditve, obiskoval je slovenske domove in rad zgledno prisostvoval tudi kulturnim in političnim sestankom slovenskega zdomstva. V prijateljski družbi nam je govoril o načrtih in gradnji novega doma, kamor naj bi se preselil iz prevelike domačije in končal knjigo svojih spominov iz časa revolucije. Nenadno poslabšanje njegovega rahlega zdravja ga je nepričakovano hitro oslabilo in v soboto 8. novembra so ga odpeljali v kliniko v Escobar. Po transfuzijah je v nedeljo zbral še zadnje moči. Kakor da bi slutil, da ga bo Bog poklical k Sebi, se je začel poslavljati in naročal pozdrave za vse prijatelje z željo, da namesto vencev v njegov spomin raje darujejo za Rožmanovo zavetišče in sv. maše. Zaželel si je le cvetja in rož z njegovega krasnega vrta.

V ponedeljek sta ga obiskala duhovnik iz bližnje cerkve in dr. Gogala, da je opravil sv. spoved. Tako pripravljenega so ga ponoči operirali na želodcu, ob 4. zjutraj pa je izdihnil. Prepeljali so ga na njegov dom v Tortuguitas. Med prvimi sta ga počastila domobranski poveljnik, stotnik Miha Benedičič z gospo Zofijo. Gospa je izpolnila njegovo željo in nabrala svežih rož na njegovem vrtu. Ponoči so ga prihajali kropit številni osebni prijatelji, med njimi bivši domobranci in somišljeniki SDG, katerega soustanovitelj je bil pred 30 leti pokojni idealist. Krajevni kaplan, po rodu Poljak, je zvečer pri krsti opravil žalne molitve, prisotni pa so zanj molili rožni venec. Tudi v zgodnjih urah so prihajali prijatelji, da prisostvujejo sv. maši, ki jo je daroval pred krsto v njegovi hiši slovenski delegat dr. A. Starc. Po njegovih tolažilnih besedah se je od pokojnika v imenu osebnih prijateljev in SDG poslovil časninar Slavko Skoberne, v imenu domobrancev pa pesnik A. Škerjanc. K večnemu počitku so ga položili na pokopališču „Vrtu miru“.

Jože štefanič se je rodil 22. 3. 1920 v številni družini na Strojanskem vrhu. Že mlad se je odločil za vrtnarstvo. Izučil se je v Zagrebu, nato služboval kot vrtnar na Bledu, kjer ga je presenetila vojna. Vrnil se je na svoj dom in se med prvimi pridružil Vaškim stražarjem v Beli Krajini, leta 1943 pa V. Rupnikovi skupini v Novem mestu. Dr. Blatnik ga je zaradi njegove izredne naravne izobraženosti in daru govora in pisanja zbral za svojega sodelavca. Poveljstvo ga je poslalo v podčastniško šolo v Ljubljano. Pisal je za novomeški domobranski list, za revijo Slovensko domobranstvo in Slovenski dom, še prej pa pridno pomagal zbirati gradivo za Črne bukve. Po vetrinjski žaloigri je nastopil službo pri graščaku Thurnerju in tu je spoznal svojo družico go. Elzo. Ta mu je poklonila sinova Joška in Silvota, prav tako zavedna Slovenca kot je bil njun oče. Vse življenje je garal, ljubil zemljo in rože in svoj dom s parkom in drevesi, kjer so se zbirali vsa zdomska leta številni prijatelji in znanci.

Prijatelji in soborci ga bomo pogrešali. Kadarkoli je prišel med nas, nam je prinašal veselje in vzpodbude. Bil je dober, zaveden Slovenec in zgleden družinski oče. Ostal nam bo zgled zvestobe, ki je bila njegova odlika.

Žalujoci soprogi ge. Elzi, sinovoma Jošku in Silvotu, bratom in sestram, razkropljenim po svetu, zlasti pa njegovi 94. letni materi na Strojanskem vrhu izrekamo naše iskreno sožalje.

Pristavski

NOVE KNJIGE

„Bratovska jesen“: V. Polanšek

Pisatelj je znan izseljenstvu po knjigi Križ s križi, Mohorjeva 1980. Knjiga je zbudila dosti negotovanja, ker je krivo dolžila slovensko opozicijo krivde za državljansko vojno. Protest in odgovor je Mohorjeva objavila v svojem koledarju. Rekel bi, da je šlo preveč na ostrino, če upoštevamo, da je bil glavna oseba in junak romana simpatizer partizanov, ki pa je še marca 1945 v nemški delovni službi prisegel zvestobo Hitlerju.

Novi roman je izšel v levičarski založbi Drava na Koroškem 1981/82. Roman ima za okvir družino dveh koroških partizanov Domena in Matevža, dveh bajtarskih sinov. Samo del romana vsebuje tipične koroške ljubezenske povezave, zelo naravne, prijetne, toda vse zunaj zakonske zveze. Obravnavano na prisrčen, toda prelahek način, razberemo z moralne perspektive, da je silno majhen greh, če dekle zanosi pred poroko in se po rojstvu otroka poroči z drugim moškim. Glavni del romana stvarno opisuje politične razmere v Avstriji-Koroški pred drugo svetovno vojno in na široko razvoj ter širjenje slovenske revolucije na koroškem ozemlju. Pisatelj se je res poglobil, kar je mogel storiti temeljito, ker je živel v

okolici Železne Kaplje, središče koroške revolucije in je bil še sam grozno prizadet zaradi nemških represalij. Iz njegovih zapažanj je videti: Prvi koroški dezertarji so zbežali v Slovenijo 1939; bilo jih je nekaj med 20 in 30. Zanje se je zavzel v posebni meri koroški rojak škof dr. Gregorij Rožman. Preko koroškega kluba jim je preskrbel denarno podporo, nekaterim pa je celo preskrbel delo v cerkvenem gozdu v Gornjem gradu. Skozi dve leti je trajala ta skrb, vse do udara Nemcev v Jugoslavijo, ko so se ti koroški begunci razpršili. (str 138, II)

Na „terenu“ so bile sledeče enote: OK (Okrajni komite) kot najvišji partijski forum, za katerega je znanih le malo podrobnosti, razen to, da so bili vsi delegirani in celo poslani iz centra KPS. VDZ — Vojska državne varnosti odgovarja v celoti VOS-u iz Ljubljanske pokrajine. Bila je povsem tajna organizacija in domena KPS; Korošcev med njimi verjetno ni bilo. V dobi največjega razvoja je deloval na Koroškem cel bataljon VDZ, vendar močan samo dobrih 100 ljudi. Potem omenja ZT — Zvezo terencev. Ti so imeli ilegalne postojanke-bunkerje. Terenci so bili seveda večinoma Korošci, ki so imeli vlogo obveščevalcev predvsem z vojaške perspektive. Potem še kurirji, na katere je partija postavljala silno važnost; nosili so sporočila in bili zveza med organizacijo OF v vaseh (kamuflača za revolucijo) in OK ter VDZ, vmesni člen pa so bili ZT (zvezni terenci). Partizanska vojska je v najboljšem obdobju dosegla število 200 borecev. Zelo dobro razpredena je bila mreža na vasi. Trikrat je bilo celo omrežje izdano in trikrat so jo zopet postavili na noge. Če vzamemo, seveda, da temelji roman v tem pogledu na zgodovinskih dejstvih.

Vojaške akcije, v kolikor naj bi ovirale nemški vojni stroj, so bile povsem brez pomena. Partizanstvo v glavnem beleži streljanje iz zasede, dve koloni sta bili menda zdesetkovani, pa še napad na Mežico z udorom v mestni kino ter sabotaža tovarne akumulatorjev v Bistrici. Pisatelj se po svojih junakih posebno spravi na VDZ. Ta služba je bila tajna, vsevedna in vse se je moralo pokoravati tem enotam. Teror, mučenje in likvidacija se je izvrševala brez pravega kriterija. Premnogokrat je bila krivda povsem nedokazana, osebno sovraštvo je igralo veliko vlogo. Nekaj slučajev je bilo, ko je šlo očitno za posilstvo dekleta, zakrito s pečatom narodne izdaje. O dveh dekletih pravi pisatelj, da jih je VDZ tako zdelala, da so jih likvidirali, četudi se je dokazalo po koncu mučenja, da sta bili redolžni. Ko je Matevž, koroški partizan, protestiral: „Revolucija pa ni po mojem, da vsak pobija po svoje,“ je dobil za odgovor: „Pomagal boš, dokler je še borba, da se revolucija izvede do konca. Nova družba ne more nastati brez revolucije.“ In za nameček je Matevž dobil ukaz, da strelja obsojence npr. (str. 262, II). Na likvidacijo so obsodili tudi skrivača, ki so ga dobili v njegovem bunkerju, kjer se je skrival pred Nemci; upal je, da bo tako dočakal zdrav konec vojne. Kratka, hitra sodba in Matevž je bil ponovni likvidator. Tako pisatelj. Zanimivo je, če primerjamo to Polanškovo knjigo z delom I. Pusta, koroškega Nemca, nam nenaklonjenega z naslovom „Rdeča zvezda na Koroškem“. Pust podrobno

opisuje teror in nekako 60 likvidacij s predhodnim mučenjem. Ker KPS ni imela domačih nasprotnikov, je izvajala teror nad povsem nenevarnimi Slovenci, ki so že bili več ali manj asimilirani v nemško govoreče Korošce. Oba pisatelja obravnavata nekaj istih primerov in začuda oba le-te ostro obsojata. Pust seveda povsem odkrito in močno, Polanšek pa bolj previdno, toda v bistvu soglašata. Pisateljev komentar tudi povsem jasno izzveni v sklep, da rezultat še daleč ni opravičeval tako strašnega števila žrtev. Koroški fantje, ki so se 1943/44 odločili, da utečejo fronti v Rusijo in gredo raje med partizane, ker je bila smrtna nevarnost na obeh skoraj skoraj da enaka, in na koncu koncev Nemcev le niso marali, so se ušteli. Vodstvo KPS je enostavno žrtvovalo ta kader. Mobilizirali so s silo in milo. Jeseni 1944 so povabili v gozdove cel kup deklet za kuharice (str. 245, II); šle so navdušene, saj da nas bodo partizani branili. Pobito je bilo skoraj vse. S perspektive revolucije je bil račun seveda drugačen. Za Koroško je bilo celo o tem vse zgrešeno, da revolucija tamkaj ni zmagala, kot se je to dogodilo v centralni Sloveniji. Vse žrtve, večinoma najboljši in najtrdnejši Slovenci, ki bi jih tako potrebovali tista odločilna povojna leta, so bile zaman. Pisatelj, socialist, verjetno iz službene dolžnosti opisuje materialno revščino dela Korošcev med obema vojnama. Ko pa gre v podrobnosti, pa le prizna, da se je še nekako živelo. Posebno drvarji so primerno dobro zaslužili. Vsekakor pa kakšna ironija v posledicah: Slovenija z zmagovito revolucijo je postala dežela siromakov, Avstrija, ki je obranila predvojni gospodarski sistem, pa živi v blagostanju. Najnižji delavec slovenske Koroške je velik gospod, če ga primerjamo z današnjo slovensko višjo družbo.

Slovenski demokrati smo bili razočarani nad zdaj že pokojnim Polanškom zaradi Križa s križi. Ta kasnejši roman Bratovska jesen ga v naših očeh rehabilitira. Strašno (ta beseda se nam tu zdi na mestu) blizu je resnici, vtis imamo, da je revolucijo na Koroškem opisal v mnogih važnih podrobnosti zelo objektivno. Primerjava z mnogimi literarnimi opisi revolucije v izseljenstvu izpade sila dobro. Pri tem velja pripomniti, da mu to stališče ni bilo vsiljeno, ampak je do njega prišel sam. Komaj verjetno je, da bi mu v Ljubljani to natiskali, cenzuro nad levičarji na Koroškem pa so pri KPS „zanemarili“. Polanšek — to da misliti! — ne privede romana do aprila ali maja 1945. Je bil res tako razočaran nad dogodki v teh dveh zadnjih strašnih mesecih ali pa nad rezultatom dolgoletnega trpljenja in stotin nepotrebnih smrti med najboljšimi Korošci, da njegovo pero že ni premoglo zajeti take bridkosti?

dr. Peter Urbanc

Grave denuncia

El recientemente electo senador nacional por San Juan, doctor Leopoldo Bravo, líder del partido Bloquista, declaró hace unos días que la juventud radical de esta provincia se halla infiltrada por elementos terroristas y que el jefe y varios militantes de esa agrupación permanecieron durante ocho meses en Mozambique recibiendo entrenamiento de instructores cubanos y angoleños. La grave denuncia, formulada primero a un órgano de prensa de esta capital y ratificada y ampliada al día siguiente en una audición radiofónica, fue efectuada al ser consultado el senador electo sobre el atentado de que había sido objeto su domicilio y la sede del partido que conduce. Afirmó que las autoridades del radicalismo provincial están al tanto de lo que ocurre en el núcleo juvenil, pero permanecen indiferentes y "se hacen los distraídos". Manifestó también que él conocía personalmente al jefe de la juventud del partido oficialista, que ocupa a menudo, como periodista político los micrófonos de Radio Nacional, en San Juan, a la "que aquí llamamos Radio Nicaragua" en razón de la prédica ideológica que difunde. Declaró finalmente que si bien tiene un conocimiento más directo de la infiltración terrorista en las filas juveniles del radicalismo sanjuanino, su impresión personal es la de que idéntica situación se da, en general, en el resto del país.

En sus declaraciones publicadas en este diario, el senador electo sostuvo que los infiltrados en el radicalismo sanjuanino —no tiene conducción— desarrollaron actividades terroristas durante el gobierno militar y que con posterioridad ocultaron su identidad en el campo político.

(La Prensa, 30-X-86)

DARÓVI

Od 1. 3. 1986 do 15. 6. 1986

ZA ROŽMANOV DOM:

	Austral - A
Rev. Malenšek Janez	20.—
Opeka Jože	2.60
Erjavec Ida	5.—
Grižar Franc	2.60
Čarman Peter	67.—
Tomaževič Lovro	25.—
Hołosan Vera	5.—
Prešeren Janez	2.20
Kromar Boris	5.—
Vadnjal Ivo	2.60
Dimnik Dušan	50.—
Dobiček pri kosilu v Zavetišču 23. 3. 1986	405.68

Dr. Alojzij Stare - cerkvena nabirka 23. 3. 1986 v zavetišču	22.—
Zobec Janez - zapuščina ...	26.01
V spomin na pok. Radivoja Riglerja: Jelenc Janez	5.—
V spomin na pok. msgr. Oreharja: Šurman Vera	2.50
V spomin na pok. Franca Zorkota: Šurman Vera	2.50
V spomin na pok. inž. Fr. Gruma: Štefanič Jože	2.60
Kožar Janez	2.60
V spomin na pok. staro mamo C. Abelanda:	
Matičič Silva	10.—

V spomin na pok. starega očeta	Osredkar Mara	100.—
Ignacija Frančča:	DSPB Tabor Toronto	100.—
Matačič Tomaž	Kuk z gospo	80.—
Dr. Est Jože	Vizetin z gospo	50.—
Fink Nace	Stražar z gospo	40.—
Jagodić Florjan	Mesec Vera	35.—
Rojaki iz Rosaria na romanju	Šemlak A.	30.—
v Luján	Matašeč	20.—
Keks S. A.	Golobič	20.—
Odborniki DSPB Tabor, Ar-	Opara	20.—
gentina	Rak	20.—
Dimnik Dušan	Pristavska noč, miza 40	14.—
N. N., San Miguel	Pavlovčič Milan	10.—
V spomin na pok. Jožeta Albrehta:	V spomin na pok. inž. Fr. Gruma:	
N. N., San Justo	Rojaki fare Devica M. Polju	40.—
V spomin na pok. mamo Glavanovo:	V spomin na pok. ženo Vido:	
Juvančič Zofija	Dovjak Jože	20.—
V spomin na pok. msgr. A. Oreharja:	Ženska liga pri Brez. Mariji	
Jenko Janez	Toronto	300.—
Žerovnik Jože		
V spomin na pok. Dorjana Hellerja:		
Lipušček - družina		
V spomin na pok. Mirka Javornika:		
Šerko Dani		
V spomin na pok. Rudija Dolenca:		
Potočnik Matevž		
(v dol.)		
Martinčič Ferdo - Kanada		
Čisti dobiček pri kosilu s koncertom		
v cerkveni dvorani v Hamiltonu, Ka-		
nada, 16. 2. 1986		3.008.—
V vsoto 3.008.— dolarjev so všteti		
slededi darovi posameznikov:		
Ziarnfeld		20.—
Pogačar		100.—
	TISKOVNI SKLAD KARLA MAUSERJA	
	(dol.)	
	Miro Odar	5.—
	Miha Sršen	8.—
	Tone Oblak	20.—
	Ježe Melaher	5.—
	Marija Potočnik	5.—
	Mimi Cendol	5.—
	Frank Kuhelj	6.—
	Frank Sever	5.—
	Vera Zupan	5.—
	Jernej Slak	5.—
	Karel Strnad	5.—

Cena te številke na 80 straneh je za Argentino 3.— Avstrale. Letna naročnina za inozemstvo je 12 USA dol. za navadno in 16 USA dol. za letalsko pošto ali pa odgovarajoča cena v drugi valuti.

Correo
Argentino
Suc. 7

FRANQUEO PAGADO
Concesión N° 5811

TARIFA REDUCIDA
Concesión N° 691

Propiedad Intelectual
N° 282.486 - 18. 9. 1984

R. Falcón 4158,
1407, Bs. As.